

42-574-кпр 6 824(477)06

069

Іван
Сочивець

ДЕЛІКАТНА СПРАВА

Іван Сочивець

ДЕЛІКАТНА СПРАВА

Гумор і сатира

1164377

КИЇВ
РАДЯНСЬКИЙ ПИСЬМЕННИК
1977

У2
С69

Нову книжку Івана Сочивця складають твори, у яких автор спрямовує вістря сатири проти хабарників і дармоїдів, утриманців і ледарів, проти всього, що стоїть на заваді нашому народові в будівництві нового життя.

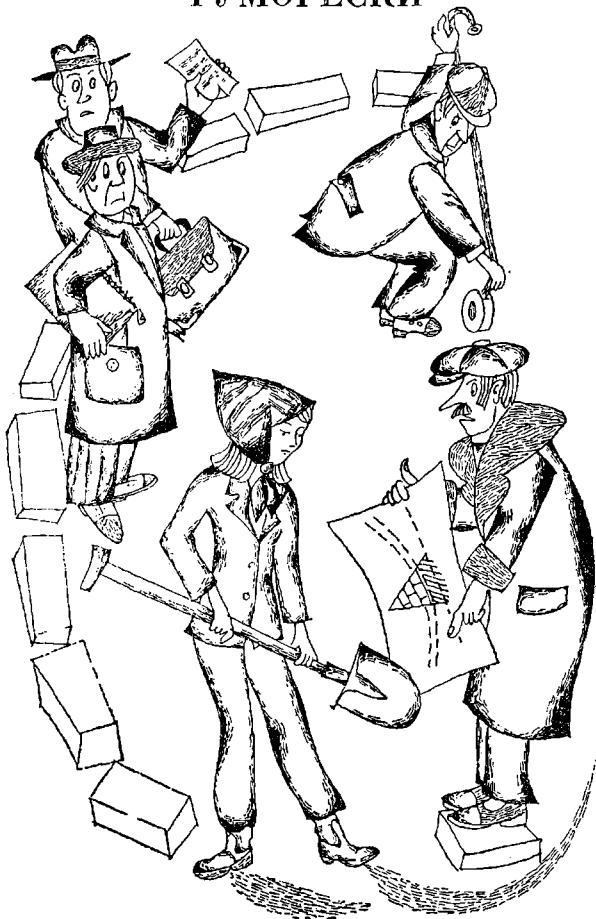
З тонким гумором і легкою іронією говорить автор про садівників-любителів, які своєю працею прикрашають околиці наших міст.

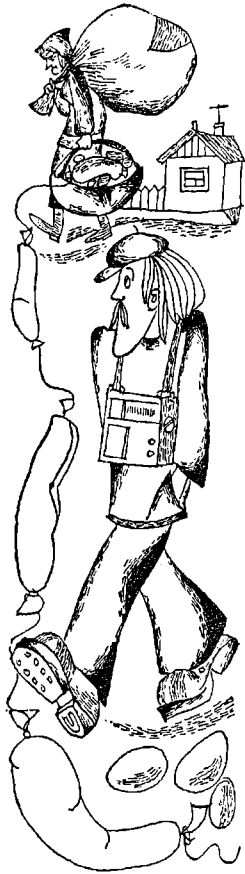
© Издательство
«Радянський письменник», 1977 г.

Львівська книжкова фабрика
«Атлас»

С $\frac{70303-048}{M223(04)-77}$ 32-77

ГУМОРЕСКИ

ШАЛЕНИЙ, ШАЛЕНИЙ ТЕМП...

Диви, як роки летять!..

І не зоглядишся, як він, рік отой, наче ластівка, черкчерк — і нема... Недаремно ото соціологи пишуть у пресі, що нині такий темп життя — на машині за ним не вженешся.

Та воно й по собі бачу. Ще ніби недавнечко хлопчиськом бігав, а туг, глянь — уже дорослим став. Та ще й яким!..

Сиджу якомсь у кімнаті, замислився, аж чую:

— Діду, цукерку!

Спихватився, глипаю довкола, а діда чортма.

— Ти до кого це? — звертаюся до білоголової голубокої дівчинки.

— До вас, — каже. — Цукерку дайте!

Тьху ти! Справді, це моя онучка. Коли ж це я дідом став? Ще недавно дітей своїх лавав, що одружуються без дозволу та на нашій шії селяться, а тут: «Діду, цукерку!» Добре, що нікого в кімнаті не було. А то засміяли б, що онучки рідної не впізнав. Шалений темп...

— Ти чия? — пошепки питаю дівчинку, бо ніяк не розберу — Дмитрова це чи Петрова.

— Ги-ги, — сміється дівча, — а ви хіба не знаєте? От піду до баби та й скажу, що ви зі мною дражнитесь!

— Не треба! — хапаю дівчинку в обійми і гладжу по голівці. — На тобі дві цукерки.

Бере, сміється, капосне.

Знову я сів. Замислився. Пригадав усіх онуків. На всяк випадок дістав папірець, позаписував імена. Вказав, котрі Петрові, котрі Дмитрові, а котрі Маріїні. А що? При такому шаленому темпі без нотаток усього в пам'яті не втримаєш. І особливо минулого. От б'юся, б'юся, а ніяк не пригадаю, кінчав я інститут який-небудь чи ні. Колись не записав, а тепер ламай свою бідну голову. Так само курси всілякі. Може, на двадцятьох кваліфікацію підвищував. А на яких? Тепер запитай мене, яку я кваліфікацію маю, і то до пуття не поясню. Бо вчасно не записав.

Ні, з таким шаленим темпом життя не жартуй. Оце на тому тижні зустрів мене мужчина. Став, приглядається, а тоді руку — тиць!

— Вавило? Синьопуп?! — трясє мене, як грушу.

— Ну, Вавило, — відповідаю спантеличено. — Синьопуп. А ви хто?

— Та я ж Микола Череп'юк. Земляк твій! Навіть родич далекий, — аж танцює з радощів.

Ну, ви бачили? Земляк знайшовся! Та ви мені поставте поруч з ним ескімоса чи новозеландця — всі вони мені будуть однакові. Хіба при такому шаленому темпі життя встигнеш на комусь зосередитись! Все воно, як у телевізорі, тільки — мельк, мельк... Часом дивишся й дивуєшся: жінка в хаті пораяється. Обличчя знайоме. Значить, дружина. А ім'я?..

— Вірочко! — обережно так, щоб не образити.

— Та ти що, з глузду з'їхав?! Яка я тобі Віра? Жінку рідну з кимось плутаєш!

Моя, радію. Рідна. Тю! Не Вірою тільки звати. Треба пригадати ім'я. А то діти: «мамо!», онуки: «бабо!», а я: «стара». А життя летить. Темп шалений...

Вдаюся до хитроців. День, другий порпаюся по шухлядах. І таки знаходжу пожовклий документ. Свідectво про одруження. Читаю — Тетяна. Значить, Тетяна, Таня...

— Танюшо! — цілую дружину, як було колись.

— Таки не забудь,— схлипує вона з радощів.— Спасибі тобі, а то я вже думала, що з тобою щось... Ну, склероз чи щось інше.

— Ге, я забуду! — втішаю дружину.— У мене пам'ять! То я пожартував.

Тепер ви бачите, що з нами робить оцей шалений, шалений темп життя! Як нас часом приголомшує неймовірний потік всілякої інформації! Добре, що я тільки телевізор дивлюся. А що, коли б ще й газети та журнали читав? Сказитися можна...

У понеділок прийшов я на роботу. Настрій — хоч бери мотузку та вішайся. Чогось завжди після вихідних у голові наче хто екскаватором колується. Щоб трохи розвіятись, узяв свіжу газету, дивлюсь — фейлетон. Читаю, а він про хабарника одного. Зло мене взяло, аж скипів увесь.

І чого воно, думаю собі, серед людей порядних є ще оці мерзенні типи!

Сиджу, розмірковую. Де корінь зла? Що породжує оте прокляте хабарництво? А корінь той, виходить, і не дуже глибоко. Менше було б тих, що дають, то й тих, що беруть, не стало б. Що ти, у когось хабара із зубів вирвеш? Не вирвеш. А як отой тип, що підсунути хоче, зажене тебе в тісний куток і так все діло обставить, що діватися ніде, тоді що? В тім-то й річ. Є ще ґрунт для хабарництва...

Тільки-но дійшов я цього філософського висновку, коли відвідувач до мене заходить. Лиш глянув на нього, а всередині в мене одразу щось — теньк: оце і є один з тих, що всього добиваються за хабара. Вітається, очі сором'язливо відводять і портфель ставить біля стільця так обережно, ніби хворого у постіль вкладає. Боїться, видно, щоб часом пляшка не дзенькнула.

Перебираю папери па столі, а поглядом непомітно обмацую прищельця. Ну, з чим ти заявився? Звичайно, не з порожніми руками.

Бо ж тепер дурне повір'я пішло: без хабара, мовляв, про запасні частини до машин і думати нічого. Значить, і ти, голубе, щось приніс.

Але по фізіономії пісній видно, що не розкошелівся. Такі тихоні не те що на кольоровий телевізор, а й на модний кожух не підсунуть.

З презирством оглядаю портфель. Ні, навіть не півлітра коньяку. Може, він його й шукав, але скрізь у магазинах по десять та по дванадцять карбованців пляшка. То, видно, обгасав усе місто, доки таки доп'яв дві маленькі отого, що по вісім карбованців.

Яка похмура людина! І носить ось таких земля! Все хочуть хитрощами. Та ще й не дорогим коштом. Ну, голубе, тут ти промахнувся! Я тебе миттю виставлю! Разом із твоїми нікчемними пляшечками!

Тільки як би це краще його провчити? Покликати когось із своїх? Подзвонити по телефону — догадається. А вийти теж ні на хвилину не можна. Я з кімнати, а він тим часом коньячок виставить. Це небезпечно. Ще себе під удар поставлю.

А мовчить, неначе води в рот набрав. Корчить із себе сором'язливого. Не може знайти нагоди, щоб портфель розкрити.

Ау, дай я зроблю вигляд, що все зрозумів. Висуну шухляду стола. Він здогадається і викладе туди пляшечки. Висунув, нагнувся черевик зашнурувати. Не чую ніякого руху. Ніякого клацання замком. Бач, папаба, мене, видно, випробує!

Я тебе сам випробую, коли так. Ось вийду в сусідню кімнату та міліцію викличу. Якої ти тоді заспіваєш?

Дивно, та й годі. Стільки лекцій читають для них, фейлетони пишуть про хабарників. Зрештою, судять. А вопп свої. Доки комусь не підсуне якогось подарункочка, вільно дихати не може. Та ще якби хабара путнього, а то дрібничку яку-побудь.

Ні, цього разу ти не на того напав. Я твої рожеві плани так зараз дьогтем заквацяю, що й життю не будеш радий! Я тебе так перевиховаю, що до кінця днів своїх пам'ятатимеш!

Але чого він мовчить? Бачить, що я справами зайнятий? Має такий стиль? На відчинену шухляду й оком не кинув.

А може, розгубився? З недосвідченими це буває. Точно розгубився. Побачив мене, відчув, що не на того напав, — мову відібрало. Розумію. Хабара дати — теж треба хист мати і сміливість.

Десь оце думає: «Дам, а він (тобто я) розсердиться, лементу наробить. Тоді тюрма».

Даремно. Я лементу не нароблю. Я тебе, сучого сина, культурно до стінки поставлю!

Еге, та він геть зблід. Видно, від внутрішньої боротьби. І дати боїться, і йти додому з тим сувеніром не може. Тьху ти, треба якось рятувати недотепу. Бо ще через той мізерний хабар інфаркт схопить. Гепне ось тут, а свідки, ясна річ, на мене все звалять. Скажуть, довів, бюрократ, людину до такого стану. А тут є деякі, що тільки й чекають такої нагоди.

Ну, сміливіше, чоловіче! Сміливіше! Ні, він таки зовсім дивний. Нічого не розуміє. Не вловлює моєї думки. Доведеться словами підштовхнути.

— Ну, що там у вас?

— Та ми вам... я вам... Зараз я все викладу...

— Викладайте, тільки швидше! Що там у вас у портфелі?

— У портфелі? Ой, мені аж незручно... Тут у мене таке...

— Та яке вже не є, викладайте і не тягніть, бо ще хтось зайде!

— Ага. Ви маєте рацію. Буде зовсім незручно. У портфелі в мене, пробачте, два балончики. Це я по дорозі

до вас купив їх. Бо, не в кабінеті хай буде сказано, блощиці завелися у квартирі. Нічим не виведеш. А це, пишуть, засіб дуже радикальний. А до вас мене послали з заявкою на запчастини...

Ну, слава богу, прояснилося! У мене одразу відлягло від серця. Коли людина приходить до тебе з добрим наміром, то що ти до неї маєш? Розглумачиш ввічливо, що запчастин нема і не буде, та й відпустиш на всі чотири сторони.

А щоб ото в портфелі цього відвідувача виявився коньяк, я б його так виставив, щоб до смерті запам'ятав, як хабарі підсовувати!

А напився б ти сам отого засобу радикального, що для блощиць придбав!

ПЕРЕД ЕКЗАМЕНОМ

Неділя. У затишному закутку парку, під густими кущами бузку, примостився студент-заочник. Він напружує всю енергію, мобілізує всю свою свідомість, аби примусити себе уважно читати підручник. Але теплб, густе западне повітря й монотонний плюскіт фонтана дурманять і хилють на сон.

«Основне питання філософії,— уже вкотре повторює студент,— це питання про відношення мислення до буття, свідомості — до природи».

Мимоволі погляд відривається від книжки.

«Ах, яка тут природа! — оглядається довкола студент.— Дерева, куці, красиві клумби... А квітів, квітів! І пахнуть — голова паморочиться. Це б лягти в холодочку, розтягнутися на траві й неодмінно роззутися та ще й шкарпетки зняти, щоб поміж пальцями вітерець дмухав, п'яти лоскотав. Е-ех! Бодай тебе, а завтра ж здавати».

Заочник потягується, сердито сіпає себе за вухо і, солодко позіхнувши, береться за книжку.

«Основне питання філософії... Основне питання філософії...» Очі, як м'яч од стінки, відскакують від рядка, і студент раптом вловлює поглядом дівочу фігурку, що повільно прямує малолюдною алеєю.

«Пройде чи сяде на вільну лаву? — ставить собі питання заочник.— Сяде, то вже мені буде не до філософії. Але краще б сіла. А гарна, нечиста спла. Ех!»

Хлопець силоміць схиляє голову, знаходить у книжці потрібне місце і сердито читає: «Основне питання...» Але літери стрибають, перемішуються, сіріють. Студент, не підводячи голови, вгадує: «Пройшла чи сіла?» Він рахує до десяти і лише після того зиркає на лаву.

«Сіла»,— зауважив і з радощів мало не підскачів. Підбрала спідничку і зосереджено порпається в сумці.

«Може, теж студентка, шукає книжку? Цікаво, місцева чи приїжджа? А гарна! Чоло високе, коси біляві, обличчя довгасте, носик рівний, губи... Тьху! Та що це я,— стрепенувся студент,— прийшов дівчат розглядати чи вчити?!»

Він напружується, відганяє від себе побічні думки, береться за підручник.

«Основне питання філософії... основне питання...» Та думка знову перескакує на дівчину.

«А що, якби підійти, познайомитися і спитати: хто, звідкіля, чи заміжня? Але хто ж отак, як Пилип з конопель, до дівчини підступається,— розмірковує студент.— Тоді основне питання: а як усе ж до неї підкотитися?»

Хлопець зиркає на дівчину і з хвилюванням помічає, що й вона швидко відвернула голову і вдає, ніби пильно себе розглядає у дзеркальці. Це так вражає, що він робить різкий рух, і книжка падає під ноги.

«Згоріло б воно! — лає себе в думці хлопець.— Та я й справді, ніби з ланцюга зірвався. Ану, берися за діло, телепню, бо схопиш завтра двійку, то забудеш і про біляве волоссячко, і про овальне личко, і про рівний носик. Дідько мене сюди приніс! Сидів би собі в аудиторії. Ну, все, гляну ще раз — і нехай хоч очі повилазять!»

Студент щипає носа і затуляє обличчя товстою книжкою.

«Основне питання філософії,— не відпускаючи носа, читає заочник,— це питання про...»

Рука з книжкою тремтить, рядок губиться.

«Ніби здурів, ще носа собі відкручу,— сердито думав хлопець.— Хоча б дівчина не побачила. Але який я богуз! Не тільки підійти, а навіть глянути боюся. А вона ж, можливо, навмисне сіла поблизу, щоб познайомитись. Побачила: хлопець симпатичний і не якийсь там, а з книжкою. Ясна річ, вона не думає, що я студент-заочник. Я для неї або кандидат, або принаймні аспірант. Хіба підійти? О Платони й Сократи! Що ви зі мною робите?! Завтра ж мене не спитають ні про біляве волоссячко, ні про римський носик. Ну, вперед!»

Студент важко зітхає. Закриває книжку і силкується повторити прочитане.

«Основне питання філософії — це питання про... Цікаво, про що вона думає, дивлячись на мене? Видно, думає, що сидить якийсь дуже вже відданий науці. Бо ні навколишньої природи не помічає, ні її, красивої і принадної. Поміляєшся, дівчино. Добре все бачу. Але ж свідомість підказує, що головне — екзамен. Ех, якщо ти місцева, та одружитися б на тобі! Уже б ні в гуртожиток не треба поселятися, ні по їдальнях блукати. Так, значить, основне питання філософії — це питання...»

Хлопець аж стрепенувся, бо побачив, що по алеї до дівчини поспішає високий чорнявий парубійко. Дівчина, тільки помітила, одразу підхопилася йому назустріч, і вони, обмінявшись радісними посмішками, зникли за густими кущами бузку.

«Бач, який спритний на готовеньке! — заочник вилаяв у душі того чорнявого.— Та й вона вертихвістка! Спеціально ж знайшла мене у цьому глухому закутку. А побачила, що не звертаю уваги, не піддаюся на її ворожіння, до другого кинулася з високою. Ну й світ тепер! Треба-таки йти в аудиторію, бо тут, за цими білоголовими, з рівними посикками, багато вивчиш».

І він пішов, думаючи лише про основне питання філософії.

М'ЯКИЙ ХАРАКТЕР

Я завжди заздрю людям з твердим характером. Заздрю, бо, як помітив, їм і на світі живеться легше. Прийдеш до такого твердокамінного з якимось проханням, всю душу перед ним викладеш, як на скатертині. А він тебе вислухає та й відрубає, ніби сокирою гострою: ні! І вже тоді і не проси, і не благай, бо ні до чого не допросишся. Так і підеш, облизня впіймавши.

А мене доля, як на гріх великий, м'яким характером наділила. Тому й товчуся з ним усе життя, як Марко в пеклі. Все заклопотаний, все стараюся. І не для себе особисто, а здебільшого для інших чи, як ото говоритья, для ближніх. Ніяк не можу пікому й ні в чому відмовити. Геть розіб'юся, а хто що попросить, неодмінно зроблю. А за те зроблене не завжди навіть спасибі маєш.

От, приміром, з самим лише Микитою Сурмилом скільки довелося намучитися. Прийшов він до мене, пам'ятаю, ще чобіт на порозі не витер, а одразу зі своїм: «Влаштуй у місті на роботу!» Ви уявляєте, що це таке? Ні прописки, ні квартири, ні спеціальності путньої. І ось так безцеремонно: «Влаштуй».

Інший на моєму місці, отой, що з твердим характером, так би цього самовпевненого Сурмила видворив, що й сліду б його... Ну, слід, звичайно, залишився б, бо ж чобіт не витер. А я не зміг видворити, м'який характер мені не дозволив. Хоч з труднощами, а прилаштував-таки Микиту на овочевій базі, прописатися допоміг. А дійшло

до квартири, то мало з ніг не збився. Поподзвонив, попобігав. Часом було до того незручно, що свічкою горів від сорому, а добивався. Бо знав, що цей, вибачте, телепень сам нічого не доб'ється. І живе нині Микита Сурмило з сімейством своїм, живе й горя не знає. Ну, що ж, я тобі не ворог. Живи! Тобі добре, і мені радісно, що зумів людину влаштувати.

Тільки в житті воно так: не встигнеш від одного відзіпатись, як інший тобі просто на голову звалиться. Особливо, коли проносять, що в тебе характер м'який.

Так, між іншим, звалився на мене Петро Дичка. Та ще з яким проханням! Зайшов одного разу, вчепився за гудзик на піджаку, в обличчя вогнем дихав і так, знаєте, безапеляційно: «Тільки на тебе й надія. Треба сина в інститут влаштувати!»

Ні, ви чуєте? В інститут! Не в професійно-технічне училище чи на курси шоферів, а в політехнічний. Мене аж струсило всього. Ну, людина з твердим характером відбилася б швидко. Тут аргументи ясні й вагомі. Мовляв, дорога до інституту для всіх одна: подавай документи, здавай вступні екзамени, набирай потрібні бали і вчися на здоров'ячко.

Ге, але ж цей Петро Дичка не так хоче. Йому обов'язково забаглося по протекції влаштувати сина. І куди ти подінешся, коли він дивиться на тебе, як на всемогутнього бога? От і шукаєш когось, щоб словечко замовив. Єдина втіха, що просити не гріх. Це ж не хабара всунути. Яюсь влаштував. І, знаєте, вже радію, як дитина, бо свідомий, що з моєю допомогою ще одна душа з дипломом буде.

Воно, правда, й прохання різні бувають. Коли йдеться про роботу, квартиру чи про інститут, то ще нічого. А бувають і просто примхи людські. Отак дивиться тобі в вічі, посміхається і кидає: «Вибий путівочку на курорт!» Так і каже: «Вибий». І це ж каже не людина, яка

працює біля верстата, і не який-небудь пенсіонер, а зелене дівча, яке могло б на літо поїхати кудись в радгосп та попрацювати.

Знову ж — людина з характером твердим так би й відризалася. А я спасував і перед дівчам. Просить Оля — треба зробити. А путівку ту, між іншим, ніяким способом і не дістанеш, як не «виб'єш». От і доводиться і лікарів умовляти, і на профспілку делікатно натискати. А тут ще сумління мучить, що для себе ніколи в світі не просив би і не натискав. Однак нічого не поробиш, бо маєш характер такий дурний. Сам себе не шкодуєш, часом до валідолу доходить. Тільки наслідок твоїх старань і згладжує все. Це ж твоїми клопатами ще одна душа буде оздоровлена, налита силою і навіть засмажена на сонці.

Але й курорт — ще не межа людським примхам. Еге-ге! Виявляється, чим ти більше робиш і даєш, тим більше й просять. А то й вимагають. Бо вже знають слабіну у твоєму характері, як дірку в огорожі. Щойно одному путівку «вибив», а другому вже заманулося машину придбати. Я сам мав її коли-небудь, ту машину? А дідам і батькам нашим вона й не снилася ніколи. А тут питання поставлено категорично: «Машину хочу! «Жигулі!»

Легке це завдання? Ні добитися, ні пробитися. А тебе просять. Той, що з твердим характером, послав би під три чорти з таким проханням. Машина — не нужда, а розкіш. Можна й без неї обійтися. А я розсудив: вік тепер такий. Батьки волами та кіньми їздили, ми на велосипед як на чудо дивилися, то нехай хоч наші жовтороті нащадки на «Москвичах» та «Жигулях» похизуються. Ну, й стараюсь. Не шкодую ні себе, ні знайомих.

І вже, дивись, радіє Віктор, землі під колесами не чує.

І я задоволений, що стільки труднощів подолав, а таки зробив хлопцеві приємність. Чужі радощі — мої радощі!

І все ж заздрю я людям з твердим характером. Бо їм таки легше на світі живеться. А мені, з моїм нікчемним, м'яким, стільки дістається! Того прописав, того в інститут влаштував, тому путівку «вибив», тому «Жигулі» придбав. Та й як з моїм характером дурним не зробиш людям добра, коли Микита Сурмило — жінчин рідний брат, Петро Дичка — сват, а Оля й Віктор — свої діти!

А ще ж і попереду з моїм нікчемним характером скільки клопотів, бо рідні та й рідні маю!..

КВАРТИРА НАПРОКАТ

У нашій установі велика радість. Одразу чотири працівники одержали нові квартири. Кажу «велика радість», бо одержав і я. Правда, усім трикімнатні дісталися, а мені — двокімнатна. Але я не ремствував, сам винен, що не настався великої сім'ї. Зате моя квартира має значні переваги. Про це в один голос заявили майже всі мої співробітники, коли прийшли на новосілля.

— Ну, Глоба, у тебе, брат, розкіш! — вигукнув Цоколюк, міряючи своїми широчезними кроками довжину і ширину моєї кімнати.

— Та це не кімната, а справжнісінький банкетний зал! — додав Дримба, щось гарячково підраховуючи на пальцях.

Від цих похвал у мене тенькнуло в грудях. Я постався дещо пригасити захоплення моїх колег.

— А спальня? Спальня зовсім маленька, — розчаровано сказав я.

— У спальні ж гостей не приймати. А тут — он який простір, — заперечив мені Чорнуха, який досі мовчав, але уважно дослухався до нашої розмови. — Запевняю вас, що в цій кімнаті можна сміливо сорок душ розсадити. І я це зроблю найкращим чином.

«А чого ж це ти маєш садовити сорок душ у чужій кімнаті? Теж господар мені знайшовся», — подумав я про нахабного товарища, а вголос сказав:

— Навіщо ж сорок, коли пас тут усього вісімнадцять?

— Я говорю не про сьогодні, а про той день, коли гостей буде більше,— пояснив Чорнуха.

— Та в нас з дружиною усієї рідні не набереться стільки,— засміявся я, зводячи все на жарт.

— У вас, може, й ні, так у когось іншого сорок душ набереться,— багатозначно кинув Чорнуха і теж посміхнувся.

Гості щиро поздоровляли мене й мою дружину з новосіллям, хвалили квартиру, багато жартували й співали. А коли зробили першу перерву й повиходили з-за столу, мене відкликав у куток Цоколюк і, пересвідчившись, що нас ніхто не почує, повторив:

— Розкіш у тебе, брат. Розкіш. Заздрю тобі й безмежно шкодую, що погодився на трикімнатну квартиру. Це ж три клітки, та й годі. Розумієш, нема де людей зібрати.

— Якось розмістив,— заспокоїв я Цоколюка.

— Еге, спробуй,— вів своєї Цоколюк.— Родичів у нас до чортового батька, знайомих теж. Обмини когось, навіки обславлять. А де всіх посадити? Три клітки! Ехе-хе!

Я сердечно поспівчував товаришеві, а в душі радів, що мені так пощастило з двокімнатною квартирою.

— І знаєш, що я надумав? — затиснувши мене в куток, гаряче прошепотів Цоколюк.

— А що? — з дрожем запитав я, інтуїтивно відчуваючи, що наді мною нависла якась загроза.

— Невже й досі не зрозумів? — здивувався Цоколюк.— У тебе ж така розкіш. Хіба тобі шкода кімнати?

У мене пересохло в горлі. Я, видно, на якусь мить внепритомнів, бо, коли прийшов до пам'яті, то побачив перед собою склянку води і усміхнене обличчя Цоколюка.

— Спасибі, друже! — тряс віл мене за руку.— Я так і знав, що ти не відмовиш. Тільки бережи себе, а то від

радощів, що в нову квартиру переїхав, ще помреш. Не можна так хвилюватися.

Наступної суботи у нас було повно люду. Цоколюк справляв новосілля.

Веселий, урочистий, він показував родичам і знайомим нашу квартиру, міряв широчезними кроками кімнату і спальню, а на серветці креслив виделкою план своїх трьох «кліток» і картав себе, що так необачно вскочив у халепу...

Після чужого новосілля ми з дружиною три дні приводили до порядку свою сплюндровану квартиру. А на четвертий день до нас завітав Дримба.

— Ну, як ваш банкетний зал, гуляе? — слідом за привітанням запитав він. — Навіть не уявляю, як ви себе тут почуваете, коли нема гостей. Бігай, плигай, на велосипеді катайся. Ха-ха! Яка площа?

— Двадцять метрів, — ніяковіючи, відповів я, ніби в чомусь провинився.

— Бач як! У вас двадцять, а в мене шістнадцять, — жестикулював Дримба. — Чотири зайвих метри. Теоретично — дурниця. А практично... Ну, ось у мене на тому тижні весілля. Дочку віддасмо. Де все це відбутися? На шістнадцяти метрах? Хіба стоячи. Ха-ха! Ні, стоячи не резон. Треба сидячи. А де я їх, на шії посаджу?

— А в ресторані чи в кафе, — похапцем порадив я, з жахом зрозумівши, куди гне Дримба.

— Платити такі гроші?! — вигукнув Дримба. — А дідька лисого! Та мені дай ще чотири метри, і я вдома влаштую все чин чином. З музикою і танцями. Словом, надія на вас. За цим і прийшов. Цоколюку відпустили, сподіваюсь, що й мені... Як кажуть, людина людині...

За тиждень у нас гуляли весілля. Дримба все зробив, як і обіцяв. Гостей розсадив до єдиного. Музикантів влаштував у спальні. Не вистачило двох місць. Для нас із дружиною.

— Не сердьтєся,— умовив нас Дримба.— Гадав, будєте в мєнє найпочєснїшими гостями, так чорт принїс двох нєпередбачєних. Вони хоч і далєкі, алє родичі. Подарунки привєзли. Нє випхєш із хати. А ви люди свої. Свідомі. В кїно сходитє чи на природу дєсь.

Пїсля вєсїлля ми помїняли дєякі мєблї і побїлили кїмнату. Збиралїся й пїдлогу поциклювати, алє Чорнуха вїдраяв.

— Зараз робити цього нє раджу,— сказав вїн.— Кращє вжє пїсля проводів. Бо люди тєпєр хоч і культурні, алє хто-нєбудь таки насвинячить. На тє гульня.

— Пїсля яких цє проводів? — витрїщився я.

— Таж сина в армію беруть,— пояснив Чорнуха.— А тєпєр мода така, щο гостей скликають, нїби на вєсїлля. То оцє вирїшили у вас вїдгуляти. Я вжє й прикинув, щο коли і в коридор стїл поставити, то якраз усї розмїстяться.

— А мєнє ви питали?! — крикнув я, гнївно зиркнувши на Чорнуху.— Мєнє питали?!

— Та воно й мєнє нє питали,— нє кваплячись, з достїнством мовив Чорнуха.— Ось викликали сьогондї в управлїння та й сказали, щοб завтра ж вїддїл приймав. Тєпєр я вжє, виходить, начальник ваш.

— Коли ж у вас проводи? — тихо запитав я, подавши знак дружинї, щοб запрошувала гостя до столу.

— У п'ятницю,— вїдповїв Чорнуха.— Цє з таким розрахунком, щοб можна й суботу прихопити. Бо тєпєр одним днєм нє вїдбудєшся.

Тїльки в недїлю повернулися ми вїд жїнчиних родичїв. Увєсь дєнь вїдчищали й вїдмивали квартиру. У понєдїлок пїсля роботи я заходився циклювати затоптаний і перекособочєний паркет.

Трєба було поспїшати, бо мїй сївробїтник Голобїб замовив кїмнату на вїдзначєння тєщиного золотого вєсїлля. А заступник завїдуєчого вїддїлом Кухар-Кухарєв-

ський через тиждень мав захищати кандидатську дисертацію.

— Зробіть так, щоб все блищало й сяяло,— сказав мені Кухар-Кухаревський,— бо після захисту в мене будуть дуже поважні люди. Навіть професор один.

Ми з дружиною були в розпачі. Ні я, ні вона вже не знали, як розпоряджатися власною квартирою. Допомога прийшла зовсім несподівано. Якось до нас завітала дуже симпатична і зовсім незнайома жінка.

— Ми збираємося провести десятиденний семінар няньок,— пояснила вона.— То чи не погодилися б ви арендувати нам свою кімнату? Навчання няньок найбільш ефективно саме в домашніх умовах. Це доведено педагогічним досвідом. Отже...

— Ви звідкіля?! — заревів я, не маючи сил стримати гніву.— Начхать мені на ваших няньок і на ваш педагогічний досвід!..

— Тихо! — спокійно мовила симпатична жінка.— Ви ще не знаєте, які наші умови, а вже підносите голос.— Я з Бюро добрих послуг. Ви нам здаєте кімнату напрокат. Ми за це вам платимо. Крім того, робимо ремонт. За свій рахунок. Крім того, ви маєте справу з організацією, а не з приватними особами, як було досі, і вас не оподаткують, як спекулянта. Крім того...

Після невеликої сімейної ради ми з дружиною погодилися на всі умови. Нарешті ми справді мали справу з солідною організацією, яка всі турботи про нашу квартиру взяла на себе.

Я думав тільки про одне: якої тепер заспівають мої співробітники, котрі одержали трикімнатні квартири? Але й тим нехай уже турбується Бюро добрих послуг.

ТОВСТА КНИЖКА

Нарешті і я написав товсту книжку.

Таку товсту, що, коли б нею спересердя дав кому по голові, неодмінно був би струс мозку. Мені, між іншим, давно радили це зробити. Ні, ні, не по голові комусь дати, а товсту книжку написати.

— Кинь ти оті свої гуморесочки, бо з ними все одно в люди не виб'єшся,— казав один знайомий прозаїк.

— Краще вже посидіти довше, але написати великий твір. Роман, звичайно. Тоді тебе помітять і оцінять,— доводив відомий критик.

І я таки послухався тих порад. І засів.

Надовго засів. І поклав собі, як ото один письменник-фантаст: не стригтися, не голитися, на вулицю не виходити, ні з ким не зустрічатися, аж доки книжка світу не побачить.

І таки дочекався того щасливого дня. Можна й на люди показатися. Є з чим. Схопився з місця, а ноги підкошуються. Ходити розучився. «Не біда,— заспокоїв себе,— натреную». А поки що вивели мене на вулицю мої домохадці. Правда, сонце як різоне по очах, мало не осліц, як ото колись кинь після тривалої роботи в шахті. Трохи освоївся, глинаю довкола і нічого не розумію: якісь величезні будинки на нашій вулиці з'явилися, нові магазини вітринами сяють. Дивина! А ще дивніше, що люди, мов ті дикуни, зупиняються, пальцями на мене тицяють, шушукуються, а деякі ще й сміються.

Завели мене в перукарню, у крісло посадовили. А з дзеркала така на мене пика витріщилася, що аж мороз по шкірі пішов.

«Та це ж я,— догадуюсь, трохи заспокоївшись.— Люди такі мали чого пальцями показувати».

Тут майстер трохи потенькав ножицями, потім покинув мене і, чую, напарникові шепоче: «Піди подзвони, можливо, це дезертир ще з війни».

— Ха-ха! — не втримався я і розсміявся на всю перукарню.— Не бійтеся, стрижіть,— заспокоїв свого переляканого майстра,— ніякий я не дезертир. Я товсту книжку написав, «Граніт і молот».

— Хи-хи! — стримано хихикнув мій майстер.

— Ха-ха! — залунало голосно в салоні. То вже сміялися всі. Майстри і клієнти.

По мені аж тепло розлилося. Відчув, що десь у глибині ще пульсує гумористична жилка. Можу людей розсмішити.

На вулицю вже вийшов сам. Без допомоги. І тут, ніби з-під землі, виріс переді мною Демид Рукатий, прозаїк відомий.

— Ну, молодець! Таки написав справжню серйозну книжку! — І в обійми мене — хап.

Радість так і пронизала мене. Раніше Рукатий при людях навіть не вітався зі мною, а то — бач! Сльози в мене з очей потекли і на тротуар — кап, кап, кап. Юрба нас оточила. І чую:

— Чого то мужчина плаче?

— Гаманець з грішми в нього витягли.

— Нічого подібного,— задзвенів приємний жіпочий голосок.— То плаче не мужчина, а, як я зрозуміла, письменник. Видно, в кінці книжки всіх героїв поугроблював, а тепер шкода стало.

Глипнув я на ту жіпку — боже, красупя яка! Ми з Рукатим — у провулок. Щоб від юрби подалі.

— Сподобалась? — питаю Демида.

— Жіночка ота? Чудо! Вперше таку бачу.

— Я про свою книжку питаю. Про «Граніт і молот».

Прочитав?

— Бачиш,— зняковів Рукатий,— ще не встиг. Та її за день чи два і не подужаєш. Томисько!

Через дві три я вкотре обійшов усі книжкові магазини, до щему в серці намилиувався обкладинками своєї товстуні і навмисне наліз на очі критикові Михайлу Гвиненку. Цей теж мене не помічав раніше. Бувало, йде назустріч, то так носа задерє, що й не підступайся. А щоб у якій-небудь статті хоч прізвище моє згадав — ні за що в світі.

А тут — метаморфоза, та й годі. Не та людина. За п'ять кроків капелюха зняв, обличчя усміхнене, наче млинець гарячий маслом помазаний, а підійшов — обома долонями руку мою тисне.

— Оце дав! Оце книжка! Покину все і засяду за рецензію. Бо ще хтось випередить.

Невдовзі збори письменницькі в нас. Сів я в задньому ряду, як завжди. Коли, чую, у президію мене. Ого! Вперше за всі роки. Примостився на стільці, а глянути в зал не те що боязко, а незвично якось. Ніби з каланчі пожежної. Нагнувся, на черевики свої дивлюсь. Коли це і в доповіді про мене:

— Значний вклад у нашу велику прозу вніс Григір Сухобрус, — сказав керівник нашої місцевої організації.

Жаром мене обсипало. Це ж досі я для всіх був Грицьком. І раптом — Григір. Але ж я сам так написав на книжці. Для солідності.

Після доповіді — перерва.

Хотів підійти до своїх товаришів-гумористів, що юрмилися ззаду. З ними було завжди так весело! Оце б посміятися. Але маститі з президії у своє товариство потягли.

Після зборів у газеті оглядова стаття. Серед провідних письменників і моє прізвище. Правда, ще на тринадцятому місці, але після мене пішли вже «та інші».

Скоро мене обрали членом Літфонду, членом видавничої ради, ввели до керівництва секції прози, до складу редколегії аж двох журналів. А часто доручають і керівництво бригадами, які виїжджають на зустрічі з читачами. З останнім завжди виникають певні незручності. З гуморесками виступати перед людьми мені вже не личить, а читати розділ з роману треба добрих півгодини. Ніхто не витримає. От я більше головую на тих зустрічах та завидую, як товаришів оплесками нагороджують.

Зате завжди вітку маю. Куди б не поїхав, у який би книжковий магазин не заглянув — всюди «Граніт і молот» на чільному місці, скрізь на мене Григір Сухобрус з товстої книжки позирає та ще ніби й підморгує: «Ну, вибилися і ми з тобою в люди. Ось яку велику полицю займаємо!»

Так я тішився довгенько. А потім якийсь черв'ячок сумніву почав свідомість точити: «А доки ж ця моя товста книжка на полицях лежатиме та з вітрин полинялими палітурками підморгуватиме?»

Аж настав день, коли вона з полиць зникла. Іду вулицями, заглядаю у вітрини — нема. На душі радість. У магазини заходжу, дивлюсь на полиці — нема. Радість. Не витримую, звертаюся до симпатичної продавщиці:

— Можна у вас роман Григора Сухобруса?

— Нема.

— А був?

— Був, та загуб.

— Усі книжки розібрали?

— Не розібрали, а забрали... На лапшу порізали...

Опритомнів я у кареті «швидкої допомоги». «Невже й з «Граніту і молота» можна лапшу зробити? — шугнула думка.— Хто ж її вгризе, горопашний?»

ЧАРІВНА ПАНОРАМА

На палубі теплохода зручно вместилися чоловік і жінка. Подружжя вперше за літо вибрало вихідний день, щоб прокататися по річці, відпочити, природою помилуватися.

Жінка, прилаштувавши біля ніг сумку з харчами, одразу ж спрямувала свій погляд на воду, що дзеркалом виблискувала на сонці, потім перевела його на берег, закучерявлений густим верболозом. Вона так рідко виїжджала за місто, що все бачене довкола чарувало її і хвилювало.

— Дивись, дивись, Петю! — захоплено вигукнула жінка, торкнувшись гарячої чоловікової руки. — Хіба, сидячи вдома, побачиш щось подібне!

Чоловік розстебнув комірець сорочки, нехотя підвів голову і вже мав побачити ту принадну красу, на яку показувала дружина, але його погляд так і не досяг ні дзеркальної води, ні закучерявленого верболозом берега, ні безкраїх ланів. Бо на ближчих підступах, а точніше на протилежному борту теплохода і саме навпроти нього, сиділа не менш принадна від навколишньої природи молодичка.

«Гай-гай! — подумки завважив чоловік. — То й правда, що, сидячи вдома, подібного не побачиш!»

— Ну? — запитала жінка. — Ти бачиш?

— Таж бачу, — відмахнувся чоловік, безуспішно намагаючись ковзнути поглядом за межі палуби.

— Вода сinya-синя, ніби підфарбована! — сказала жінка, окинувши зором звивисте плесо річки.— Вперше таку бачу. А ти, Петю?

— І я вперше,— зітхнув Петя, дивлячись у великі сині очі і на густо підфарбовані губи молодички.

— А верболози, Петю, бачиш? Наче кучері понад плесом! — захоплюється жінка.

— Ой, бачу, Маріє! — не тямлячи себе, вигукує чоловік, дивлячись на золотаве пишне волосся молодички.— Так і запустив би туди пальці обох рук!..

— Ха-ха! Куди, Петю, ти запустив би пальці? — засміялася Марія з дивацтва свого чоловіка.— Хіба ж у верболіз можна пальці запустити? Там походити, посидіти у затінку, послухати щебетання пташок. А він — «пальці запустити!»

«З такою, як ото навпроти, можна б там і в затінку посидіти, і солов'я послухати та під його співи й поцілу... Тьху! Та я що, звихнувся?! — обірвав злодійкувату думку Петро.— Ніби вперше гарну жінку побачив Воно й Марія моя теж... Ехе-хе,— зітхнув.— Була колись. А тепер — куди їй до отії рум'яної, з чорними бровами, як воронові крила! Але біс із нею. Хто вона мені?!»

— А луки он які! Неначе там хто велетенський жовто-зелений килим постелив,— не втихала Марія.— Отак би впасти на нього і обняти всю землю! Ти, Петю, обійняв би?

— Ще й як обійняв би, Маріє! — не зводячи погляду з чужої молодички, засовався на лаві Петро.— Аж кісточки хруснули б від тих обіймів. Ех!

— Які це кісточки? — сіпнула чоловіка Марія.— В тебе що — марення? Ха-ха!

«Та що це зі мною й справді? — стрепенувся Петро.— Подумаєш, дяця-киця! Жінка як жінка. Тільки й того, що чужа, а я вилупив баньки і нічого, крім неї, не бачу.

І підсунув її дідько саме навпроти мене. Згинь, нечиста сило! Ото буду дивитися тільки туди, куди Марія показує».

— Так чиї це кісточки хруснули б? — насідала збуджена приємною прогулянкою Марія.

— Мої! — сердито бовкнув Петро. — Упав би на оті жовто-зелені луки, от і хруснули б кісточки в суглобах.

— Ну, то нічого, — лагідно мовила Марія і поклала руку чоловікові на плече. — Я ж не забула, як ти міцно пригортав мене. Колись, правда.

— Ехе-хе! — луною повторив і Петро слідом за дружиною і крадькома знову глипнув на золотокошу молодичку з синіми очима. — Ехе-хе!..

— Ти поглянь, Петю, аж туди, на обрій, — притиснулася до чоловіка Марія. — Там така краса, що очей не відірвеш! Бачиш он ті горби?

Петро рішуче підвів голову з наміром прослідкувати за поглядом своєї дружини і побачити на обрії ті далекі горби.

Але той обрій ніби навмисне, ніби на зло йому, заступила красива молодичка.

— Ти бачиш, Петю, он подем в'ється смужка? То, видно, дорога петляє поміж хлібами до якогось села, — говорила тим часом Марія. — Отак би й нам піти з тобою вдвох тією дорогою, вдихати пахощі колосочків та піднятися аж ген на оту гору. Посидіти б там, відпочити, а потім спуститися в прохолодну долинку...

Марія раптом замовкла, бо відчула, що Петро зовсім її не слухає, і погляд його...

Еге! Вона негайно прослідкувала за тим поглядом і несхибним жіночим серцем відчула, що чоловік за весь час так і не сягав далі палуби, а пасеться на фігурі чужої жінки.

— Ну, то як тобі кравиди?! — гримнула Марія, круто повернувши чоловіка за вухо.

— Га, що?! — підскочив Петро, навіть не відчувши болю.— А-а, краввиди? Чудова панорама. Надивився так, що ніколи її не забуду!..

— Надивився?! — зірвалася з місця Марія.— А повилазили б тобі очі! Ні, віднині ти будеш кожного вихідного дивитися панорами разом зі мною! На базарі та ще на кухні!

На найближчій пристані, так і не додивившись всього до кінця, подружжя залишило теплохід.

ДУША БОЛИТЬ

Зійшлися Крученюк з Верченюком, закурили з гори по сигареті і давай про те, що так обом наболіло.

— Ніяк не збагну, що за люди пішли! — жадібно затягнувшись, каже Крученюк. — Дивишся на декого і бачиш геть усе його гниле нутро. Так і норовить, аби день до вечора просновигати по заводу і нічого не зробити. А зайди з ним у розмову — грамотний, начитаний. Так чеше, що професорові вмитися.

— Ага, він сновигає, ні за холодною водою не беручись, а ти план тягни за нього, — підхоплює Верченюк, вправно цвіркаючи крізь зуби. — Між іншим, то вина адміністрації. Не натягають віжок отим, що більше баляси точать, ніж деталі. Та ось тобі свіжий факт. Вийшов я вчора покурити, свіжим повітрям дихнути, аж чую, за автотранспортом — Тарзан... Ну, не справжній Тарзан, а цей, Грицько Титок. Стоїть ще з кимсь і — тра-та-та, тра-та-та. І, думаєш, про план? Ага. Чхав він на план. Про футбол теревенить. Той, мовляв, не так подав, той не так прийняв. І пішов, і пішов... Слухаю, а в самого аж душа болить. Скільки ж ти, думаю, негіднику ледачий, будеш ганяти язиком той футбол? Засікаю час. Стою, слухаю. І що ж? Півтора тайма метляв словесно від воріт до воріт обох команд. То є у людей свідомість?!

— Він захотів свідомості, — з обуренням говорить Крученюк. — Ось ти тільки що розповів про Тарзана. А я тобі скажу, що умитися твоєму Тарзанові проти Цапика. Ну,

отого, зі складального. Це, брат, тиц, якого світ не бачив! Мало того, що сам любить прогуляти, так ще й інших свідомо на прогул провокує. Ось тобі живий приклад. Яюсь під час перерви вибіг я за ворота. Глип — Цапик пиво цмулить. Так, брат, апетитно цмулить, що нутро твоє вогнем загоряється. Побачив мене, ще пляшку замовляє. «Невже, думаю, сам дві видуддлить?» А він ніби вгадав мої думки: «На, каже, прохолоджуйся!» Ну, я не відмовляюся. Для експерименту п'ю. А сам знову думаю: «Цікаво, однією вдовольниться чи ще візьме?» Бере знову дві. Одну собі бере, другу мені тиче. Не відмовляюся й від другої, бо в мене визрів намір перевірити його підлі наміри щодо мене. «Ти б, кажу, краще підніс чого-небудь міцнішого». А він, як я помітив, тільки того й чскав. Аж очі засвітилися. Видно, подумав, що впіймав дурня на голий гачок. Ясна річ, на роботу після перерви я вже не пішов, але провокатора викрив з головою.

— Та що там казати, — аж закипає Верченюк, закурюючи другу сигарету. — Не перевелися ледарі. Надивився на таких — душа болить. Один теревені править, туди-сюди протиняється день, а ти чуба грій за нього, бо ж має хтось і план дати та ще й на преміальні настаритися.

— Це ти точно про душу. У мене в самого болить вона, — погоджується Крученюк. — А наша адміністрація панькається з ними, не загнудує. Більше виховує зборами та стінгазетами. А цим їх не візьмеш. Їм би не стінгазетою мізки перелицьовувати. Часом з жахом думаю: «На чому і на кому той завод тримається? Нема справжньої дисципліни».

— Що нема, то нема, — з болем зітхає Верченюк. — Аж душа болить від того. А ледарі порозпускалися. Доведуть вони нас! Ой доведуть! Згадаєш моє слово...

Раптом приятелі замовкають. Вони чують шурхіт, що наближається і наростає.

— Начальник цеху! — впевнено констатує Крученюк.

— Вія, — погоджується Верченюк, досмоктуючи манюсінський «бичок». — Від нього ніде не сховашся. Така зануда, що під землею знайде.

— Крученюк! Верченюк! Чому це ваші верстати по півгодини простоюють? — налетів начальник цеху. — Чи хочете в стінгазету?

— Тьху! Навіть з горя покурити не дадуть, — злісно сплюнув Крученюк. — Може, ми заводські проблеми розв'язуємо, а ви з докором, стінгазетою лякаєте...

— Ет, мовчи, треба ж і за ледарів план робити, — буркнув Верченюк. — Не було б отих сачків, і нам би легше жилося. А то... Ех, аж душа болить.

ДЕЛІКАТНА СПРАВА

І чого я тільки не передумав, доки йшов до директора. Прибігла секретарка, покликала. А чого? Переживав, хвилювався. Це ж не до брата і не до свата в гості йдеш, а як не є... Аж він мене мало не з обіймами зустрів. Прямо біля дверей кабінету.

— Молодід? — питає, потиснувши руку. — Яків Андрійович?

— Так, Молодід, — кажу, — Яків Андрійович. — А в самого серце — теньк, теньк, теньк...

— Ну, слава тобі... Сідайте! — запросив директор.

Навіть під лікоть узяв, до крісла підвів, посадив. І сам сів. Ні, не за столом. А біля мене, навпроти, майже впритул до моїх колін.

«О, людина! — відлягло в мене від серця. — Такого директора у нас ще не було. Щоб ось так сісти з плановиком?! Ну, ні. Раніше будь-яка розмова йшла тільки через стіл. І не ближче...»

— Ви не догадуєтесь, чого я вас запросив? — запитав директор і навіть торкнувся рукою мого коліна.

— Якщо не збратесь лаяти, то скажете, — осмілів я, хоч коліно моє під рукою директора дрібно тремтіло.

— Лаяти? — знизав плечима директор. — Ви що, Якове Андрійовичу, жартуєте? Та вас хоч сьогодні, хоч цієї хвилини преміювати можна. А ваш портрет — на Дошку передовиків нашої «Котушки». У вас, до речі, стягнень нема?

— Нема. І не було,— зашарівся я.— У мене є хіба що...

— Що у вас є? — не дав мені договорити директор.

— У мене є тільки по... подяки,— ще більше залився я гарячим рум'янцем.

— Саме те, що треба! — вхопив мене за плече директор.— Гадаю, людина ви цілком свідомо? — допитливо поглянув мені в очі.

— Та я завжди старався, завжди намагався,— засовався я на місці.

— Нічого не кажіть, нічого не пояснюйте, я сам все наскрізь бачу,— заспокоїв мене директор.— Тому й звертаюся до вас в одній досить делікатній справі... Розумієте, дізнався я в тресті, що наша «Котушка» трохи того. Одне слово, за квартал не дотягла в асортименті. По валу, значить, ажур, а в асортименті — ні. Нв. ясна річ. премії не буде. А люди що нам скажуть? Вловлюєте? От і допоможіть мені.

Я, звичайно, поки що нічого не «вловлював» і не догадувався, до чого тут моя особа.

— Чим же я можу допомогти? — переборюючи хвилювання, запитав я.

— Треба від мене удар відвести. Не дати людям язика розпускати. А то тільки й розмов буде, що про оту премію. Мовляв, був директором Чиргай — премію давали. Був Гризодуб — давали. А прийшов Мудрук, то домудрувався, що без премії лишились. Ось і треба знайти винуватця. Конкретного.

«Який вія відвертий! Який самокритичний! — уже з співчуттям подумав я про директора.— Все мені тут виклав, душу розкрив. Як такий людині не допомогти? Тільки чим і як?»

— Так чим і як вам допомогти? — з готовністю запитав я директора.

— Та ви чудесна людина! — вигукнув зраділо дирек-

тор.—Ви все зрозуміли! Правду кажуть, що друзі пізнаються в біді. Можете вважати себе моїм найближчим другом...

Мені хотілося впасти директорові на груди і щиро виплакатися.

Як шкода, що ніхто не чув нашої розмови!

— Я готовий на все! — урочисто сказав я і став струнко.— Наказуйте, і я зроблю, що треба.

— Власне, вам нічого й робити не треба,— уже твердо сказав директор.— Робитиму все я. Значить, я видам наказ, що недовиконання плану в асортименті трапилося з вини плановика. Тобто з вашої. За це запишемо вам сувору догану з попередженням.

— Як догану? — не зрозумів я.— У мене ж досі були тільки подяки.

— Скільки подяк?

— Шість.

— Ну, Якове Андрійовичу, одна догана на шість подяк нічого не варта. Навіть сувора. Крім того, це догана, так би мовити, символічна. Тимчасова. Я її потім зніму.

— Значить, символічна? — уточнив я.

— Абсолютно! Ну, така собі, товариська. Дружня, коли хочете,— пояснив директор.— Визнаю: недогляд мій, і я сам собі з радістю записав би доганюру, але не маю права. А чекати, доки мені в тресті оголосять, теж не годиться. Їх треба випередити. Розумієте?

— Тоді оголошуйте мені! — вигукнув я з повною готовністю і за таке високе довір'я з вдячністю поглянув на директора.

Видно, наказ був виданий одразу. Бо вже через хвилину п'ятнадцять у мій скромний кабінет ввірвалася Марія Магдалина (її справжнє прізвище — Мандоліна) і зарепетувала:

— Ну, з'їв-таки моє пальто з норкою! З'їв!

— Яке пальто, що з'їв?! — зірвався я на ноги.

— А ось те, котре я вже й наміряла і відклала, а тепер не куплю, бо через тебе план зірвали, премії не одержали!..

Мене кинуло в холодний піт. Але тільки Марія Магдалина грюкнула дверима, як Шпичак заходить. Цей не лається. Біля порога шапку зняв, кланяється мені до землі:

— Спасибі, Якове Андрійовичу! Від усього цеху спасибі! Напланував, значить! Що ж це у тебе, циклон у голові пройшов, що всі мізки перебовтав? Я б тобі не догану вписав, плутаникові нещасному, а взагалі з фабрики випхав би коліном під той...

І цей пішов. А я вогнем горю. Сором. Розпач. Але й гордість.

«Що ви всі знаєте? — думаю собі.— Я людину власними грудьми захистив, себе під удар поставив, громадянську мужність виявив, а ви...»

Горді роздуми мої перервав Омелько Тичкун. Можна сказати, мій друг. Жартівник на всю фабрику. Гадав, цей посмічувати прийшов. Аж він ось який жарт викинув:

— На тобі, Яшо, такий інструмент, щоб ніколи нічого не плував і не робив наосліп. Бо ти плутаєш, а нам — біда.

І витягає окуляри. На стіл кладе. Хоч і знає, що я окулярів не ношу.

Ледве я до кінця дня дотяг. Від нарікань і насмішок мало з глузду не з'їхав. А додому заявився — ще гірше.

— Піду від тебе! Кину все до чорта і подамся світ за очі! — лементом зустріла мене дружина.— Ти що там, п'яний плануєш? Мені он сусідки проходу не дають!.. Мав шану, подяки, а це вже здурів, чи що?!

Так жив я у лихоманці майже місяць. Чекав дня, коли з мене ту символічну догану знімуть, перед людьми виправдають. Аж тут чутка пройшла, що нашого директора

кудись забирають чи знімають. А на його місце новий приходить. І, правда, прийшов. Симпатичний такий. Ладний. Через три дні й мене викликав. Зустрів привітно. Руку потиснув. У крісло посадив.

«Ну, все. Кінець моїм терзанням»,— думаю.

А новий директор подивився на мене. Зміряв з ніг до голови і розмову повів.

— Молодід? — питає.— Яків Андрійович?

— Так, Молодід,— кажу,— Яків Андрійович.

— У мене до вас одна делікатна справа,— каже директор і, бачу, ніяковіє, бо щоки зарожевіли.

— Слухаю — кажу.

— Я тут з людьми говорив, з активом радився,— вів далі директор,— і мені розповіли дещо. Розумієте? Але я людина нова, і мені якось не зовсім зручно починати із звільнення... Ну, то чи не краще було б, скажімо, за власним бажанням?..

Він сказав це все так делікатно, ніяковіючи і червоноючи, що я таки уважив і цьому.

ФРОНТ РОБОТИ

Першою на об'єкт прибула Настя. Вона запитала у перехожого, котра година, і з тривогою подумала: «Не так уже й рано. Можна б починати, бо чи впораюся з нормою до кінця дня. Тільки ж як його починати, коли нема нікого, хто б показав місце роботи?»

Потім приїхав майстер.

— А ти вже й тут? Здрастуй, Насте! — радісно привітався він і з насолодою затагнувся сигаретою.

— Як бачите, тут. Могла б і починати, — мовила Настя, дістаючи з дерев'яного ящика лом і лопату.

— Не рвися! Ось приїде виконроб, то й визначимо тобі фронт роботи, — заспокоїв Настю майстер і замугикав собі під ніс якусь пісеньку.

Прибув виконроб.

— А тих ще не було? — запитав у майстра, подаючи йому руку.

— Нікого не було, — відповів майстер. — Тільки я тут з самого ранку.

— Ну й добре, що не було, — заспокоївся виконроб. — А то я вже думав, що останнім з'явлюся. Було б незручно.

— Перед начальством завжди незручно, — погодився майстер. — Може, почнемо розмічати?

— Ні, ні, — заперечив виконроб. — Це не так просто. Краще почекаємо. Навіщо всю відповідальність брати на себе? Гуртом з'ясуємо.

За годину приїхав начальник дільниці.

— Не починали? — запитав.— Ну, нічого. Наляжемо добре, то встигнемо. До речі, я розпорядився, щоб на місці прибули головний інженер і група техніків.

— Ви, як завжди, зробили дуже мудро, — улесливо сказав виконроб.— А ось, здається, і вони.

Справді, з машини вийшли головний інженер і троє техніків.

Всі зібралися в гурт.

Дістали креслення, лінійку, циркуль. Щось розраховували, міряли. Виникла суперечка.

— Я вважаю, треба копати на п'ятдесят сантиметрів лівіше! — жестикулював головний інженер.

— А по-моєму, копати слід без ніяких відхилень! — гарячкував один із техніків.— Так зазначено в проекті.

— Документація одне, а об'єкт — інше, — не здавався головний інженер.— А як ви думаєте? — звернувся він до начальника дільниці.

— Щоб не було сумніву, давайте подзвонимо в управління, — дав команду начальник дільниці.— Як там скажуть, так і зробимо.

— Ну й голова у вас! — вигукнув головний інженер.— Мудро, та й годі!

Всі кинулися до телефонної будки. Довго нишпорили по кишенях і гаманцях, доки знайшли по дві копійки. Дзвонили, ще раз передзвонювали, потім весело засміялися і роз'їхалися в різні боки.

Залишився тільки майстер.

— Ну, слава тобі, все вияснили і утрясли, — з полегшенням зітхнув він.— Тільки, на біду, за клопотами ні рулетки з собою не взяв, ні метра, ні навіть крейди шматочка. Тьху!

По тих словах майстер мовчки відміряв на землі десять кроків, потім зпайшов палицю, накреслив пею дві приблизно паралельні лінії і урочисто наказав:

— Копай, Насте! Між оцими двома лініями. На сьогодні з тебе вистачить. Гадаю, впоравшся, щоб і на преміальні всім нам вийшло щось. А завтра ми тебе не забудемо. Знову зберемося та й визначимо, що робити далі.

«Молодці чоловіки,— подумала Настя, з силою налягаючи ногою на лопату.— Повиучувались, то знають, що й до чого. Дружно збіглися, на план поглянули, щось там лінієчкою туди-сюди — і, будь ласка, все вирішили. А сама я, без отих планів та без них, що б тут робила?..»

АБИТУРІЄНТ

Якось пізно увечері ми тільки-но телевізор вимкнули, уже спати зібралися, аж — дзвінок. Відчинили. У квартиру поспіхом ввалюються: жінка, здоровий білочубий юнак і зігнутий у три погібелі чоловік із клунком за плечима.

Я від несподіванки на дружину — зирк. Дружина на мене — глип. «Хто?» «Звідкіля?» Та непрошені гості й опам'ятатися не дали.

Метка жінка в обійми мене — хап, у шоку три рази — цмок. Тоді до дружини кинулася. Чоловік тим часом обережно поставив клунок у куток, витер об штани праву руку і тицьнув її нам для привітання. Тільки хлопець застиг на місці, дивлячись на стелю, якої він мало не торкався своїм чубом.

— Ну, слава богу, знайшли-таки, — першою засокотіла жінка. — А то попоходили. Думали вже, що на вокзалі ночувати доведеться. І все через Кирила, розтяпу. Вдома ж товкмачила йому, щоб конверт з адресою вашою знайшов. А він, доки торби понатоптував, забув. Та й ви родичі гарні! Ні самі носа в село не потикаєте, ні листів не пишете. Це ж, мабуть, уже років з десять, як не бачилися? Еге? Але нічого. Добре, що все так благополучно обійшлося. Таки не на вокзалі, а в хаті переспимо.

— Твої? — непомітно штовхаю дружину.

— Ні. У мене таких немає, — пошепки каже дружина. — Видно, твої.

Лупаю на прибулих, як баран на нові ворота, і ніяк не втямлю, що за одні. Ні оцього рудуватого підстаркуватого чоловіка у старомодному вельветовому галіфе, ні цієї балакучої жінки з обличчям, схожим на спіле червонобоке яблуко, ні тим паче оцього білочубого вайлуватого молодика я ніколи й ніде не зустрічав.

А жінка, ніби вгадавши мої вагання, підштовхнула хлопця на середину кімнати і наказала:

— Ти ж поздоровкайся, подай дядькові руку. Правда, ти його й не пам'ятаєш, бо бачив, як ще був маленьким. Та й я, признатися, нікого з вас не впізнала б на вулиці. Яюсь ви геть змінилися. І ростом, і на обличчі. Ехе-хе, що ті роки роблять. Ви не сердьтєся. Бо до кого ж пове-земо дитину? Як не заперечуєте, то хай і поживе у вас.

Доки йшлося лише про ночівлю, я ще яюсь тримався. А коли мова зайшла про постояльця, мене залихоманило. Дружина на кухню метнулася. А я, щоб хоч яюсь приховати свою розгубленість, кидаю навідне запитання:

— Ну, як там у Гурівці?

— У якій Гурівці? — здивувалася жінка. — Хіба ж ми з Гурівки? Ха-ха!

— Тьху, що мені на язик збрело, — вимушено сміюся. — Це ж ви?..

— З Турівки. А Турівка від Гурівки, вважайте, кілометрів за дев'ять буде.

У мене трохи відлягло від серця. У Турівці справді є якісь далекі родичі. Хоч є хтось і в Гурівці. У третьому чи четвертому коліні.

На щастя, дружина чай принесла.

— Сідайте! Будемо чай пити, — зрадів я.

— Спасибі! — подякувала жінка і до чоловіка: — Сідай, Кириле. Ти найбільше втомився, бо «сидора» піс.

Вона кивнула у куток на клунок і пояснила:

— Набрали, знаєте, сього-того: картоплі, сала, меду і ще дечого. Про всяк випадок.

— Сало і мед — це чудово, — кажу вже трохи веселіше, а в голові одне свердлить: «Хто?»

— Це ж ваше прізвисьце, пробачте, Бабаки? — бовкнув я навання.

— Не Бабаки, а Грицаки! — кинула жінка, голосно сьорбаючи чай. — Що ви все плутаєте грішне з праведним?

— То він тепер такий забудькуватий, — кинулася мені на вирубку дружина. — Від перевтоми. Уже й родичів усіх у пам'яті не втримає.

А я справді серед родичів ніколи не чув ніяких Грицаків. Але, гадаю, з цим якимось проясниться. Тому й розмову перевів на інше.

— То що вас привело до нас?

Жінка відставила порожню чашку і пояснила:

— Бачите ж, Петю привезли. Чи, як тепер пишуть і по радіо кажуть, тириберієнта.

— Не знаєш тих слів, то не верзи! — буркнув Кирило.

— Так це ви його влаштовувати?! — вигукнув я, на решті зрозумівши, чого хочуть ці люди.

— Еге, еге, — закивала головою жінка. — Петю неодмінно треба кудись упхнути. Сам він, конешно, навряд чи зуміє. То тільки на вас і надія. Ми ж ото, як я вже казала, і сала прихопили, і меду, і сулію самогову. Може, вам доведеться професорів пригощати, то щоб не з своєї кишені. Ми це діло розуміємо. — Вона кинулася до клунка і почала викладати з нього всі припаси. Останньою витягла велику сулію, обмотану полою старої куфайки. Навіть після гарячого чаю мене кинуло в холодний піт.

— Куди ж ти маєш намір вступати? — крізь зуби запитав я «абітурієнта», який апетитно уминав уже другий рогалек.

— Не зна-а-ю! — не перестаючи плямкати, протягнув хлопець.

— Та що ви його питаєте?! — аж схопилася з місця жінка.— Воно ж ще дитя. Ви нас питаєте, куди ми його хочемо упхнути. Він у нас на математику й на фізику слабуватий, то йому б десь ото на бібліотекаря вийти чи на завідуючого клубом. І вчитись легше, і потім, коли закінчить інститут, робота культурна. Це ж сиди, почи- туй собі, книжечки людям міняй. Так що зробіть ми- лість... Нас і люди так палоумлювали. Мати, мовляв, та- кого родича, як Іван Григорович, та не впхнути хлопця!..

По тій мові ми полягали спати. Тільки мені вже не до сну було. Крутився, вертівся з боку на бік і все думав собі про оцих незнайомих родичів: «Як у вас є якийсь авторитетний Іван Григорович, то якого ж біса ви на мою голову звалилися?»

Вранці на роботу збираюся.

— Васю! — гукає з кухні дружина.— Що тобі з собою дати?

— А ви хіба, звиніть, Василем зветесь? — ніби з води виросла приїжджа жінка.— Чи мені почулося?

— Василем,— пояснив я.— А як би я ще міг зватися?

— То ви не Іван Григорович, наш родич? — розгуб- лено і навіть перелякано глипала на мене гостя.

— Ні. Я, на жаль, Василь Сергійович,— винувато ска- зав я.— І, видно, не ваш родич.

— Лишенько! — сплеснула в долоні жінка.— То це ми помилюво до вас... Кирило! Вставай, роззяво! Розліг- ся, як пан, на чужому дивані. Казала ж, конверт з адре- сою знайди, то, бач, як постарався! Петю, вставай, синоч- ку, підемо шукати справжнього родича.

За кілька хвилин всі троє були готові залишити нашу квартиру.

— Не забудьте ж сало, мед і оту сулію,— показав я зніяковілим незнайомцям.— Щоб Іван Григорович мав за чим з професорами посидіти!

ТРЕБА ВСЕ НАВПАКИ

— Нарешті! — з полегшенням і навіть з великим задоволенням вигукнув я, коли всі нові меблі були розставлені у новій квартирі.

— Що — «нарешті»? — вловивши цей жест мого душевного задоволення, запитала дружина.

— Нарешті все на своїх місцях, — пояснив я дружині. — Ти ж сама бачиш: стіл і стільці стоять там, де їм і належить стояти — посередині кімнати; сервант з блюдами, чашками і чарками впадає у вічі, тільки-но переступиш поріг; софа гарно умостилася біля стіни; ну, і книжкова шафа...

Як зручно стала книжкова шафа, я не встиг пояснити, бо, настирливо подзвонивши, до нас влетіла Люба, жінчина знайома.

— Поздоровляю, поздоровляю! — стріляючи очима по кімнаті, застрекотіла Люба. — Нічого, нічого гніздечко. Та-а-к: підлога паркетна, одні двері сюди, другі — туди, висота... Низькувато, але це не від вас залежить. Ага, вікно широке, побілка приємна, заспокійлива... Словом, могу вам сказати... Але чекайте...

Висновків, які ось-ось мала зробити Люба, ми чекали, як вироку. Бо ж, знаєте, часто благополуччя повоселів залежить від оціпки їх квартири першим гостем. Похвалить гість — все добре, скривиться, чогось не домовить — вважайте, життя зіпсоване. І надовго. Тож і ми з дружиною, затамувавши подих, чекали висновків Люби.

— Та-ак, можу вам сказати: інтер'єр — що треба, чудовий інтер'єр! — авторитетно заявила наша гостя.

Я вільно видихнув застояне в легенях повітря, а дружина оплесками зустріла слова подруги.

Але, виявляється, радіти було ще ранувато.

— О, то ви вже й обставилися, молодці! — виголосила нову похвалу Люба. — Просто і досить симпатично. Значить, стіл, стільці... Ну, тут все гаразд. Та-ак, сервант теж нічого, на місці. Софа — може бути. Е-е, стійте, стійте... А ось книжкова шафа... Хто це з вас приліпив її сюди? — грізним тоном запитала Люба.

— Він, — з докором тицьнула на мене пальцем дружина.

— Йй тут не місце! — блиснула на мене Люба. — Книжкова шафа випадає з загального комплекту. Псує інтер'єр.

— Але ж її випускають в одному комплекті з сервантом, — зауважив я.

— Згодна. Випускають, — вела своєї Люба, — але це ще не означає, що вони й стояти мають поруч. Зрештою, як собі знаєте. А я, як людина інтелектуальна, вважаю, що книжкова шафа повинна стояти десь у більш затишному місці. Не обов'язково цією шафою тикати всім у вічі, що ви, мовляв, дуже... Тепер усі грамотні.

На тому Люба й пішла. А ми увесь вечір планували й перепланували всілякі можливі варіанти перестановки меблів. Близько другої години ночі дійшли до компромісної згоди, а до ранку й саму перестановку зробили.

Через днів три до нас завітав Дука, мій приятель, що працює у товаристві «Знання». Він сердечно поздоровив з новосіллям, побажав щастя й спокійного життя і навіть легко погодився пообідати з нами.

«Слава богу, хоч не суне свого довгого носа в інтер'єр», — подумки похвалив я свого приятеля, згадавши недавній Любин візит.

— Спасибі за поздоровлення і побажання, — розчулено звернувся я до свого товариша і раптом помітив, що Дука уважно, ніби ревізор, обмацує очима все в квартирі.

— Гарна квартира, ми дуже задоволені, — спохватився я, аби відволікти Дуку від тих оглядин.

— Цілком згоден, гарна, — навіть не глянувши на мене, сказав Дука. — Ось тільки щодо розстановки меблів я б вам дав одну добру пораду. Дуже вже у скромне місце загнали ви книжкову шафу. Заходиш до вас і, пробачте, на першому плані бачиш блюдця, чашечки, чарочки, графинчик з оленятами золотими, а книжки — у затінку. Воно, може, кому й так подобається, а з погляду людини освіченої... Пробачте, звичайно, але, на мою думку, краще б розставити все навпаки.

— І приніс лихий твою Любу язикату, — дорікнув я дружині, коли вийшов Дука. — Тепер знову тягайся з меблями, як дурень зі ступою. Чула, що лектор каже? А він же з головою.

На зло Любі й дружині, яка її послухала, я поставив книжкову шафу на найвидніше місце. Сервант засунув у куток, а софу примостив під стіною біля дверей.

Близько тижня ми прожили спокійно. Доки не приїхала в гості жінчина мати.

— Нізащо в світі я тут не ляжу, — заявила вона крізь сльози, показуючи на софу. — Де це видано, щоб мене вкладали біля самих дверей, наче пса? Тоді вже у коридор виставте, як на краще місце не заслуговую.

Довелося знову витягати книжки і пересовувати шафу до порога, а на найвидніше місце поставити софу. Теща довго ще шморгала носом, але вляглася і спала, аж доки не розбудили на сніданок.

У неділю ми справляли новосілля. Доки накривали на стіл, гості займалися оглядинами і обговоренням нашої квартири. Одні на витягнуту вгору руку міряли висоту,

другі пробували ногами, чи не вискакує паркет, дехто придирливо розглядав обстановку.

— Досить затишна квартира. Ось тільки меблі я переставила б навпаки,— доводила Наталія Гнатівна — жінка з досвідом і незаперечним авторитетом.— Зовсім у за-тінку стоїть сервант. А він тепер — головна окраса квар-тири.

— І, звичайно, софу варто пересунути з такого чіль-ного місця,— докинув хтось із гостей.— А то ніби головне у людини — полежати та поспати. Сюди б краще книж-кову шафу.

«Знову все перетягати»,— жажнувся я і мало не впу-стив з рук салатниці.

Але тут почулося:

— Тепер, молодий чоловіче, бібліотека вдома взагалі ні до чого. Інтелектуальність людини не шафою визна-чається,— низьким, рівним голосом авторитетно заявила Наталія Гнатівна.— Тепер стільки бібліотек! Ходи й чи-тай. І нічого книжками квартиру захарашувати.

— Між іншим, тепер модно ставити книжкові шафи в коридорі,— сказав хтось із гостей.— Я сам бачив у про-фесора Пугача.

— Чув, що розумні люди кажуть? — штовхнула мене дружина.— Завтра ж і зробимо.

Якось до нас знову навідалась Люба.

— Який жах! — аж застогнала вона, оглянувши наш новий інтер'єр.— Я щойно з виставки «Квартира сьогодні» і бачила там таке... таке... Просто здуріти можна! Ні, ні, у вас зовсім не так! Треба розставити все-все навпаки!

СИНОВА ПРЕМІЯ

Перед закінченням навчального року мене викликали до школи.

Директор, ще досить молодий і жвавий мужчина, навіть не дав мені отямитись — одразу приступив до діла.

— Це ви Трохименко? — проглянувши довгий список, запитав він.

— Я. А що?

— Це ваш син Володя Трохименко вчиться у першому класі?

— Якщо в школі більше нема Трохименків, то, значить, наш.

— Багато уваги приділяєте вихованню дитини? — добивався директор.

— Та як вам сказати... — розвів я руками, не розуміючи, чого від мене хочуть.

— Нічого й не кажіть! Самі бачимо. Учень зразковий! Можете гордитися таким сином!

— Спасибі, будемо гордитися, — промовив я.

— Цього мало! — сказав директор. — Ваш син заслуговує на відзнаку!

Мені до горла підкотився гарячий клубок, а на очі навернулися сльози. Я мало не заплакав з радощів.

Та директор вчасно вивів мене з цього стану новим запитанням:

— Як ви дивитесь на те, щоб школа преміювала вашого сина?

— Будемо з дружиною раді і щиро вам вдячні,— відповів я схвильованим голосом.

— Цього мало! — категорично сказав директор.— Треба подумати, чим саме преміювати Володю. Ну, що б ви для нього хотіли?

— Новий картузик на літо,— скромно назвав я першу ж річ, яка обійшлася б школі дешевше.

— Це занадто дрібно і прозаїчно! — кинув іронічно директор.— Думайте ще.

— Штанці з металевими заклепками,— виклав я нову пропозицію.— Вони недорогі і досить практичні.

— Е, ні,— скривився директор,— це вже зовсім далеко від педагогіки річ. Та й чому ви не хочете для сина якогось ціннішого подарунка?

— А хіба можна сподіватися? — запитав я, здивований.

— Ваш син цього заслуговує,— ще раз підтвердив директор.

— Тоді, може, давайте йому костюм та ще й черевики,— запропонував я, думаючи, як це буде гарно, що школа одягне нашого сина з ніг до голови.

— Що ви все навколо одягу крутитесь! — уже підвищив тон директор.— То таке, що зносить та й забуде. Ніякої згадки про школу і премію. А як ви дивитесь на те, щоб, скажімо, вручити Володі велосипед?

Від цих слів у мене аж дух забило. Велосипед для сина ми планували купити хіба що по закінченні четвертого класу. А тут тобі після першого пропонують. Ну-ну! Нас у школі так не балували.

Мені раптом пригадалося, що Володя наш дуже любить музику. Не може відірвати очей від музичних інструментів.

«А що, як натякнути про це директорові? — визріла в мене смілива думка.— Коли він про велосипед заговорив, то, може, й на це згодиться».

— Мені аж незручно говорити,— повів я здалеку, — та коли ви вже так високо цінуєте нашу дитину, коли ви наполягаєте на її преміюванні, то чи не можна б акордеон?

— Премія, чоловіче,— це стимул для дитини,— розпалвся директор.— На жаль, не всі батьки такі, як ви. Іншому говориш, доводиш, всю теорію й практику педагогіки викладеш перед ним, а він упреться і далі коробки кольорових олівців — ні кроку. Аби дешевше.

— Як бачите, я не з таких,— уже посміливішав я.— Правду ви кажете, що премія — це й стимул для дитини, і вічна згадка про школу, про вчителів.

— Значить, акордеон? — ще раз перепитав директор, ставлячи помітку біля мого прізвища в списку.

— Акордеон! — підтвердив я, ще раз ковтнувши гарячий клубок, що підкотився до горла.

— Тоді, товаришу Трохименко, завтра ж приносьте й гроші. Бо ще попобігаємо, доки знайдемо той акордеон. Це вам не набір кольорових олівців.

— То це виходить, що я маю купувати премію для сина?

— Чому ви? Купує і урочисто вручає премію школа. Ви тільки даєте гроші. Така вона, чоловіче, педагогіка. Але ж то для своєї рідної дитини,— пояснив директор. І глянув на годинник, даючи зрозуміти, що розмова закінчена і що ми дійшли повної згоди.

Вдома я поділився радістю з дружиною і цілком серйозно попередив її:

— Отож, жінко, віднині підтягаймо животи.

— Ха-ха! Це чому ж? — засміялася дружина, приймаючи мої слова за жарт.

— Ти не дуже смійся! — перебив я її. І педагогічно пояснив: — А що, як Володю по закінченні десятирічки школа захоче преміювати «Волгою»? Га?

«КОРОЛЕВА МАРГО»

Новорічна пригода

Закоренілий злодій Кирило Куродав, натягнувши аж до самих брів стару кошлату шапку, важкими кроками чалапав по мокрому снігу і в темних закутках свого мозку лелівав єдину світлу думку: «Як би його облапошити чиюсь квартиру і набрати макулатури на «Королеву Марго»?»

Куродав, правда, з далеких шкільних років майже нічого художнього, крім протоколів допиту, не читав. Але сама ідея, що й він не відстане від нової і, як на його погляд, дещо дивної моди, цілком захопила його.

Кирило, звичайно, і не припускав собі довго няньчитися з тією нашумілою королевою, бо розумів, що її легко можна загнати і в перерахунку на «Біле міцне» мати неабиякий зиск. Його тільки бентежило те, що цього вечора здійснити заповітну мрію було не так легко: вулиці заповнені гамірливим людом, а вікна скрізь різноколірно сяяли нарядами новорічних ялинок.

І все ж Куродаву пощастило. На третьому поверсі старовинного сірого будинку він запримітив затемнене вікно.

«Чудово! Видно, господарі поїхали до родичів, — потер долоні Кирило. — Зараз наб'ю собі живіт смачною їжею, а мішок — тим, чого шукаю».

За кілька хвилин Куродав проник в чужу невідому квартиру. Присвітивши з рукава ліхтариком, він одразу ж пішов на кухню, бо мав за святе правило кожную квар-

тирну операцію починати з холодильника, де майже завжди знаходив калорійну закуску. Наближаючись до кухні, Кирило навіть завів своє звичне мугикання:

Тум-туру-рум-ту,
Тум-туру-рум-ту...

Але, переступивши поріг, він обірвав те грайливе турумкання, бо ніякого холодильника не було.

«Дивина,— остовпів Куродав.— Що за господарі тут живуть?»

Він кинувся до скромного буфета, але й там знайшов лише окрасць черствого хліба, а при більш детальному огляді на вікні виявив паперовий пакет з написом: «ефір». «К» хтось вправно зрізав, а значить, і вміст того пакета вудудлив.

«Не жирно,— зробив філософський висновок злодій.— Якщо тут і королеву на такому пайку утримують, то — хе-хе! Видно, живе якась скнарюга, що й собі на їжу грошей шкодує. Але, може, тим краще. Значить, все заганяє в цінності. Копну, то, чого доброго, золото знайду».

Куродав миттю зняв з ніг розтопані черевики і в самих шкарпетках подався до єдиної кімнати, старанно посипаючи власний слід порошком з тютюну й перцю. «Ніякий собака сліду не візьме»,— засміявся подумки.

Але і в кімнаті Куродав не побачив ні шафи для одягу, ні чемоданів, натоптаних добром, ні кришталевих ваз чи бодай чарок. Тут лише стояли зелена потерта софа, однотумбовий письмовий столик та три стільці.

Скромність обстановки так вразила злодія, що він аж присів біля столу, підпираючи обіруч обважнілу голову. Потім, не думаючи про безпеку, ввімкнув настільну лампу і побачив стелаж з книгами.

— Ну, королева таки моя! — радісно вигукнув Куродав. Він прожогом кинувся до ванної, обірвав там

мотузок, на якому осиротіло висіла чоловіча білизна, потім знову повернувся до кімнати і гарячково взявся знімати і зв'язувати всі підряд книжки. Коли книжки були міцно зв'язані, Кирило утер снітнілого лоба заяложеною рукавичкою (а він завжди працював тільки в рукавичках!) і сам себе підбадьорив: «Добре бути злодієм!»

Він ще раз прискіпливо оглянув голу кімнату і тут помітив на столі папку. Звичайну папку з м'якого сірого картону, які йому не раз доводилося бачити в слідчих. Тільки на цій було написано не «Справа №...», а: «Панас Волосожар. Яке їхало, таке й здибало. Гумор та сатира».

«Дивина,— знизав плечима Куродав.— Ану, почитаю. Ага, ось і заголовок: «Третій лишній». Гумореска». А цікаво... Ха-ха! Це ж треба, зять за гроші своєї теці «Запорожця» купив, а коли зібралися їхати, то сказав їй, що вона лишня, місця їй в машині не вистачило. Ха-ха! Ну й весело пише, собацюра!»

Куродаву так стало весело, що він закурив сигарету, зняв шапку і, за звичкою, став туди попіл струшувати. Але раптом його сміх обірвався, а веселість піби хто рукою зняв. На їх місце поступово хмарою насувався пекучий сором. Чим далі вчитувався Кирило в те писання невідомого йому Панаса Волосожара, тим більше перед ним поставало всіляких мерзенних пик, здатних лише на зло. Той, дивись, покинув малих діток і гайнув світ за очі, аби не платити аліментів. Той матір рідну виманив з дому, хату її продав, а гроші протринькав. А той, ледацюга, прогулює, не додає продукції...

А про злодюгу одного написано так сильно, що... Далі Кирило читати не зміг. Давкий клубок підкотився до горла, губи затремтіли, а з очей закапали сльози.

— Так це ж і я... я...— схлипнув Куродав і щосили вдарив себе в груди.— Це ж чистісінько все піби про мене написано.

Йому не хотілося більше ні краденого чужого добра, ні найдобротнішої макулатури, ні самої отієї невідомої королеви. Хотілося тільки добрих діянь, шани й поваги від людей.

— Боже мій! — гепнувши свою кудлату шапку з попелом на підлогу, вигукнув вражений Куродав. — Виходить, і я належу до отих негативних типів, яких отак сміливо, так дошкульно картає оцей не відомий мені громадянин Панас Волосожар! Яка це, видно, чесна і благородна людина! А я, скотина безрога, всунувся без запрошення в його квартиру та ще й обібрав до нитки. Сором і ганьба мені! Чому, чому не прочитав я досі гостросатиричних творів Панаса Волосожара?!

За цим волаанням Кирило не почув, як відчинилися двері і в кімнату зайшов зодягнений у сіре пальто, у такому ж сірому капелюсі високий худорлявий чоловік з наповненою авоською в руках. Це був господар.

— Ви, ви хто?! — з несподіванки крикнув він до заплаканого Кирила.

— Кур-ро-дав! — видавив із себе Кирило і, як школяр, схопився з місця.

— А що ви в моїй квартирі робите? — з гнівом запитав Волосожар, беручися за шийку темної пляшки, що виглядала з авоськи.

— Я... я, — зніяковів Куродав, — пробачте, злодій. Розумієте? Мені, як і всім людям, дуже закортіло мати «Королеву Марго», а макулатура в зв'язку з цим, самі знаєте, не валяється. От я й зайшов, значить... А тут ось ця ваша папочка... Доки гумор читав — сміявся, аж за живіт хапався, а до сатири дійшов — до того все вразило, за живе взяло, що відчув: кінець мені... ремеслу моему.

— Так ви... негативний? — розмахнувся пляшкою Волосожар, але тут же обережно поставив її на стіл. — Не бійтеся, — засміявся господар, — я ні злодій, ні бюрократів фізично не б'ю. Я вашого брата сатирою випікаю.

І, по вас видно, дошкульно-таки! А тепер роздягайтеся, гостем будете!

Незабаром обидва вони сиділи за столом, дружно і мирно зустрічали Новий рік.

— За що ще проголосимо тост? — розчулено дивлячись на злодія, добивався сатирик.

— Давайте за вашу дружину і за королеву, — запропонував Куродав і кинув жадібний погляд на готові в'язки книжок.

— За королеву можна, — зітхнув Волосожар, — а за дружину... Нема її в мене. Нема.

— А де ж вона? — із співчуттям запитав Куродав.

— Бачиш, друже, — повчально сказав Волосожар. — Тобі цього не зрозуміти. Тому пояснюю коротко. Розійшовся я. І, коли хочеш знати, вже втретє. А чому? Ха-ха! З творчих міркувань...

Опівночі Панас Волосожар, захмелілий від вина й щастя, що перевиховав злодія, проводжав Куродава. Сатирик сам подавав йому пальто, шапку, ще щось, а на прощання обняв, міцно поцілував і навіть заплакав.

А вранці Нового року він побачив, що його гість не тільки прихопив з собою пакунки з книжками, а на додачу ще й папку з рукописом. І тільки тепер пригадав, що його перевихований нічний гість і пив і їв, не знімаючи своїх заялжених рукавичок.

НЕ ОСОРОМИЛИСЬ...

На день народження до агронома Грицька Степанюка приїхали далекі родичі: Ольга Василівна і Макар Степанович Вусики. Приїхали власним «Москвичем». Вони гаряче, з обіймами і поцілунками, поздоровили симпатичного засмаглого іменинника, сором'язливо тицьнули йому букет прив'ялих польових квітів і, на запрошення господині, пішли в кімнату, де вже зібралося чимало гостей.

За кілька хвилин приїжджі освоїлися, і Ольга Василівна, не втримавшись, непомітно штовхнула ліктем Макара Степановича.

— Ти тільки подивися, скільки подарунків! — прошепотіла вона, показуючи на пакунки, коробки та всілякі гарні речі, що лежали й стояли на столі, на серванті і навіть на вікнах і зверху на шафі.

— Ага, навесли, — також пошепки сказав Макар Степанович. — Старалися, один наперед одного.

— О, глянь, он точнісінько такий годинник, як ми з тобою хотіли купити Грицькові, — кивнула головою Ольга Василівна. — І циферблат такий, і стрілки...

— Видно, одного випуску, — погодився Макар Степанович. — Добре, що ми його не взяли. А ти у магазині аж підскакувала: «Давай годинник купимо!» Тепер сама переконалася, що були б тільки у халепу вскочили. Та ще й за такі гроші.

— Але ж красивий який! І з боєм, — захоплено мовила Ольга Василівна.

— Ну й що з того?! — кинув Макар Степанович. — Гадаєш, Грицьку була б велика радість, якби в хаті два годинники дзвонили одночасно? У нього, вважай, від роботи в голові дзвонить.

— Згодна, згодна, — сіпнула чоловіка Ольга Василівна. — А он портфель який! Чудо! Великий, з двома замками. І де люди дістають такі? Це ж сільська місцевість. Між іншим, той, що я пропонувала купити, зовсім не такий.

— «Пропонувала», — передражнив Ольгу Василівну Макар Степанович. — Та ти мало на стіну не дерлася: «Портфель, та й годі». Тепер до тебе доходить? Приїжджаємо, тичемо Грицькові свій портфель, а він з кислотою посмішкою дякує, а сам поглядає на одей, з двома замками. Гості в кулаки хихикають, а нам хоч провалися від сорому. Уяви собі, я ще в магазині ніби відчув, що нас неодмінно хтось випередить. Тому так і затявся. А ти сердилась, підплигувала. Хоч погодься, що я мав рацію.

— Та вже ж погоджуюсь, — зітхнула Ольга Василівна. — А сорочку он бачиш? Видно, натуральний шовк. А вишивка, вишивка — очей не відірвеш.

— Хе-хе! — в'їдливо хмикнув Макар Степанович, — а й ти ж із сорочкою тикалася. Та ще й з нейлоною. Ну, були б ми привезли ту сорочку: «На, Гришо, носи на здоров'ячко!» А я ще в магазині розміркував: «Хіба Грицько Степанюк, агроном, авторитетна людина в колгоспі, до цього голим ходив? Чекав, аж доки ми його вдягнемо?» А, скажімо, і ми купили б йому вишиванку — знову чортзна-що. Чоловікові зовсім не потрібні дві однакові сорочки. Так?

— Так, так, — охоче погодилась Ольга Василівна. — І знову ти мав рацію. Добре, що ми не купили сорочки. А то б ніяковіли отут перед людьми. Глянь, глянь! — аж підскочила Ольга Василівна. — Сервіз хтось подарував.

І дуже схожий на той, що я тобі в магазині показувала. Помічаєш?

— Помічаю, тільки не сіпайся, — притримав Макар Степанович розгарячілу дружину. — Ото дякуй мені, що відмовив тебе купувати сервіз. Він дуже потрібний у хаті? Хіба так, для прикраси. А їдять тут все одно з глиняних мисок. Який я задоволений, що вчасно спохватився. Був би не спинив тебе — оце кліпали б очима від сорому.

— Ти ж у мене розумник, — Ольга Василівна з теплим почуттям і вдячністю погладила чоловікові руку. — А мені, дурепі, тільки дав би волю...

* * *

Тільки другого дня Макар Степанович і Ольга Василівна поверталися додому. Макар Степанович довго мовчав і думав. Потім, не повертаючи голови до дружини і впевнено тримаючи в руках кермо, поділився:

— Признаюся тобі, що вчора навіть за столом мене не покидала думка про подарунок. Бився, бився я і раптом дійшов, що можна було купити Грицькові одну оригінальну річ. І знаєш що? Гарні запонки до сорочки. А тут іменинник наш, ніби читаючи мої потаємні щедрі мислі, знімає з себе піджак. Я — глядь, а в нього запонки — аж золотом сяють. Я мало не впав: «Був би подарував, а в нього свої — он які». Аж серце закалатало.

Іхали Макар Степанович і Ольга Василівна Вусики і всю дорогу хвалили одне одного, що нічого не купили невпопад, що не осоромилися ні перед Грицьком, ні перед людьми.

ВІЛЬНИЙ ПТАХ

Сонячно. Зеленіють і цвітуть дерева. Пахощі аж дух захоплюють.

Слава Тертун сидить на новенькій зручній лаві і, розміллий від тепла, спостерігає за двома вертлявими пташками.

Ті скачуть по гілках, злітають на землю, вибирають сухі травинки, всілякий пух і одне за одним носять в густий кущ.

«Бач, гніздо роблять, — подумав Тертун. — Квартиру собі на літо готують. Розумні, чортенята. Знають, що дах над головою треба мати. Інакше яке то життя? Квартира багато важить. По собі знаю. Що ж, будуйте! Вам легко. Скік-скік, пір'їну у дзьоб та й на гніздо. Спробували б ви у нас, з цегли й залізобетону. Тут, брате, не пух...»

Слава зітхнув, не поспішаючи витяг з пачки сигарету, закурив її, не зводячи очей з пташок, розвивав думку далі.

«Вам дурниці. Ні норми, ні плану. Хочеш — працюй, не хочеш — співай собі на здоров'ячко хоч цілий тиждень. Ні тобі бригадира, ні виконроба. Вільний птах, та й годі. Побули б ви на моєму місці... Оце якимось день прогуляв, то такого прочухана давали, що пір'я з мене летіло. І цвірінькнути не встиг. А вам добре: скік, скік...»

Пташки, ніби вгадавши Тертунові думки, пурхнули на молоду гілку.

Посідали рядочком і, наспівуючи щось своє, закохано поглядали одне на одного.

«Що значить — вільний птах,— зиркнувши на годинник, зауважив Слава.— Ще дванадцяти нема, а вони собі відпочинок влаштували. Чхати їм на гніздо, коли посидіти хочеться. А я в четвер до перерви на якусь годину у магазин збігав, то хіба не лаяли, на чому світ стоїть? Ще й як! «Тертун план зриває! Тертун — прогульник!» Це виконроб так розійшовся. Та ти прийди, сядь на моє місце і на пташок цих подивися. Не лаються, співають. А хіба вони без гнізда залишаться? Збудують. І без крику!»

Тертун аж сплюнув з досади.

Якби можна, негайно на птаха перетворився б. Щоб ніхто не верховодив.

«Кохаються,— підморгнув він пташкам.— А мені й у цьому ділі не щастить. Як не підкочувався до Олі, штукатурниці, що ото її портрет у центрі міста красується,— відвертається. Каже, гарний ти, Славо, хлопець, тільки з химерами. Все на легке норовиш. Ще й дорікнула, що портрета мого на Дошці передовиків ніколи не бачила. А хіба ми маємо на дошці зустрічатися? Я ж тебе в кіно кличу, в кафе. А тоді, як мати грошей прислала, навіть в ресторан запрошував. Погордувала. Якби, мовляв, на зароблені тобою, то пішла б. Бач, мораль. Он та сіренька, що на гілляці, ніколи свого сірого на фото не бачила, а як пригортається до нього...»

Думки Тертунові обриваються. Пташки щось процвірінькали, переглянулися і аж залилися голосним щебетанням.

«Весело їм! — Тертун зі злістю кинув недокурок.— Мене дражните? Сам умію не гірше. Був би я вільним птахом. Щоб без бригадира, без плану. Ге, тижнями співав би...»

Спів раптом стихає. Обидві пташки спурхнули на землю і дружно взялися шукати нові будівельні матеріали для гнізда.

«Чудасія, — розвів руками Слава. — Ні дзвінка, ні гудка, ні розпорядження бригадира, а вони за своє. Свідомість! Подумати тільки! Таж вам ні догана не загрожує, ні позбавлення преміальних. Чи вас обох якийсь там Шпак на розмову викличе? Диво!.. Невже теж план?..»

Одна з пташок, схопивши цілий віхтик сухої трави, пролетіла під самісіньким Славиним носом.

«Нахаба! — зірвався з місця Тертун. — Ще й воно, сіре, мені в очі тикатиме! Ось як візьму палицю, то з тебе тільки пір'я посиплеться!»

ІДЕАЛЬНИЙ ЧОЛОВІК

Ідеальний чоловік — це я. Так мене називають теща, дружина і її численні подруги.

Скажу по щирості: стати «ідеальним чоловіком» аж ніяк не легше, ніж добитися вченого ступеня кандидата наук чи звання доцента. Тільки ж ступені і звання в науці відповідно стимулюються матеріально, а в моєму становищі сама лише слава, та й то... Але по порядку.

Початок усьому поклав той день, коли більше не стало будь-яких весільних закусок і треба було думати про влаштування власного сімейного життя.

— Пора б і поспідати, — ніжно й закохано нагадав я своїй Лізі, яка вже майже годину сиділа біля дзеркала і з великими труднощами відновлювала свою дошлюбну красу.

— Ха-ха! А я, між іншим, нічого не вмію готувати, — весело засміялася Ліза, не випускаючи з зубів доброї дюжини всіляких заколок. — Та й братися з манікюром за картоплю якось воно...

Мені стало соромно.

«Свиня ти! — вилаяв я сам себе. — Щойно одружився, а вже стаєш фараоном, примушуєш, щоб тобі прислужували».

З тими думками я пішов на кухню і приготував яечню. Приготував не як-небудь прозаїчно, а здобрив її кубиками ковбаси, оздобив зеленою цибулькою, притрусив пахучим перцем.

— О-о! Та ти молодець! — похвалила мене Ліза, умінаючі яєчно.— Ця страва назавжди за тобою.

Я радів.

З тією радістю я й з роботи повернувся. Голодний, як вовк. Ліза зустріла мене обіймами.

— Насилу діждалася!— вигукнула вона.— Готуй щось, бо смертельно хочеться їсти.

Мені стало шкода милої дружини.

Крім суну, смаженої картоплі і дерунів, я нічого не вмів готувати. Але коли сіли до столу, Ліза знову похвалила мене і сказала:

— Ти таки молодець! Ці страви також за тобою. Назавжди.

Увечері ми їли деруни.

Ліза милостиво навічно закріпила за мною і деруни.

Я гордився.

Так було тиждень чи два. Уже не пам'ятаю. Але настав день, коли моя Ліза, замість похвали, кинула:

— Від твоєї яєчні я вже пожовтіла. А від дерунів скоро посинію!

Я мало не подавився.

«Ну й телепень! — подумав я про себе.— Це ж навіть корову не годують весь час самим жомом. То сіна їй дають, то кукурудзиння. А ти тримаш таке тендітне створіння тільки на яєчні та дерунах».

Після серйозних роздумів я купив велику книгу з кулінарії. Читав ту книгу запоем, де тільки міг. Читав у трамваї, під час перерв, ранніми ранками на кухні, коли Ліза ще міцно спала.

Від того читання мені ніби розширився білий світ. Я дізнався про існування безлічі таких страв, що від одного опису їх приготування шлункові соки підступали до самісінького горла.

Тепер я почав готувати шніцелі, беф-строганови, відбивні, биточки по-селянськи, антрекоти, нирки в сметані,

рибу фаршировану. Навчився також варити розсольник, суп харчо, солянку збірну. А головне — навчився пекти наполеонівські торти.

Тепер ми рідко обідали чи вечеряли лише вдвох. Нашими гостями були жінчині батьки.

Одного разу, коли я порався на кухні, до мене долетіли з кімнати слова теці:

— Ну, доню, молись богам. Тобі попався ідеальний чоловік. Боже ти мій, як він готує! Я неодмінно пришлю твоїх сестер з чоловіками. Хай і вони вчаться.

Мене аж розпирала гордість.

Скоро й справді до нас нагодилися жінчині сестри з чоловіками.

Я вже не міг стриматися. Подаючи страви і приправи до них, сам себе хвалив і розповідав родичам хитромудрі рецепти.

Жінки слухали з задоволенням. Мужчини ж чомусь досить стримано сприймали мої пояснення. А коли вийшли на вулицю, то я навіть почув, як один із свояків сказав іншому:

— Дурень він набитий! Мені десь у лісі шматок ковбаси далеко смачніший за його ідіотський антрекот. Баба! Я змовчав.

Одного дня Ліза мені сказала:

— Я хочу запросити своїх подруг, то ти вже пострайся. Буде чоловік тридцять.

У мене ж кулінарна книга. Там усе, що твоїй душі завгодно.

— Дурниці! — кинула сердито Ліза. — Обмежитись книгою — значить, тупцювати на місці. Є ще стільки незаписаного.

Я подумав, що дружина має рацію. Тоді засів за листи. Довгими ночами строчив їх і відсилав у Тбілісі, Ташкент, Фрунзе, Ригу, Владивосток, Норильськ, Одесу, Ужгород, Бердичів та в інші міста й селища країни. Я розшукував

найвидатніших майстрів кухні, випрошував у них рецепти.

Уявіть, навчився готувати страви з ведмежатини, оленини, з дикого кабана, з кальмарів, крабів і т. д. Правда, теоретично. Бо ці продукти все якось не попадали мені під руку.

Вечір, коли гостювали у нас жінчині подруги, пройшов на славу. Я аж умлівав, коли чув: «Лізочко, поздоровляю! Ідеальний у тебе чоловік. Треба буде й свого...»

Ліза, спасибі їй, робить усе, аби я не переставав удосконалювати своє вміння. Вона мені провела радіо на кухню, і я регулярно слухаю всі новини з кулінарії. Вона мені дає вирізки з усіх журналів, де є хоч заміточка про страви. Я, як і інші чоловіки, в курсі футбольних новин. Ліза, знову спасибі їй, придбала собі абонемент і регулярно відвідує всі матчі. А потім, уже в ліжку, дригаючи ногою, вправно розповідає про кутові і пенальті. Для мене це така приємність, що я з задоволенням засинаю одразу ж після першого тайму.

Великий зміст у тих словах: «Ідеальний чоловік». Тільки сприймаю я це дещо самокритично. Хіба для такої похвали досить тільки того, що ти добре готуєш? Ні, це тільки аванс. Тому я вже взяв на себе прання білизни, натирання підлоги, в'язання светрів і штопання шкарпеток.

Одне тільки мучить. Чим більше мене хвалять жінки, тим частіше я одержую анонімки. Ось одна з них: «Ти, гад, як сам убрався в спідницю, то хоч не розкладай морально жінок. Бо ми з тебе зробимо ростбіф!»

Стверджувати не можу, але догадуюсь, що це робота обох чоловіків жінчиних сестер. Тепер хоч на базар не виходь. Ще скалічать.

НЕ ХЕКАЙТЕ, МАМО!..

Приїхав Петро Викрутень у село рідне. На відпочинок. Бо куди ж ти подінешся: путівки в санаторій не дали, а «дикуном» їхати десь у Крим — дорогоувато.

«Може, воно й на краще,— розсудив Викрутень.— Сала й молока в селі ніхто не купує, а заради сночка мати, чого доброго, і десятка курчат не пошкодує».

І не помилився. Тільки не з курчат почалося. Першим головою наклав здоровенний зозулястий півень. Та, виявляється, й заслужено.

— Такий волоцюга, такий волоцюга, що зовсім дому не держиться, так і гасає по чужих дворах,— розповідає Петрові мати, акуратно скубучи пір'я в стареньке решето.

А Викрутень дивиться на те скубання та й прикидає собі, що отой волоцюга не так і скоро на стіл потрапить. Отож не втримався і зауважив:

— От ви, мамо, робите велику помилку. Коли скубете, то не треба нічого говорити. Це значно знижує продуктивність праці.

— Що, що? — Мати поклала півня і перевела погляд на сина.

— Кажу, мамо, що під час виробничого процесу не можна відриватися, бо це уповільнює темп, швидкість роботи,— пояснив Петро.— Приміром, про те, що покійний півень був волоцюгою, ви б змогли розповісти мені вже за обідом. Втопали?

— І-і-і, такого накрутив, що де там! Грамотій,— засміялася мати.— Не бійся, з пир'ям не подам. Я вже тих курей за своє життя ого-го скільки перескубла. А ти, щоб пуху не нанюхатися, краще пройди селом, хай люди бачать, що й до мене синок завітав. Не забув матері.

Після обіду Петро сів на порозі, колупається в зубах колючкою з грушу, а мати заходилася дрова рубати.

«І тут не те»,— примітив Викрутень.

— Ви мені, мамо, пробачте,— не втерпів Петро,— але хто ж так дрова рубає? Ви ось мене, техніка, послухайте. Коли підносите сокиру над головою, то вдихайте побільше повітря. А коли опускаєте — видихайте. Тут повинна бути чітка ритміка. Розрахунок сил. Підносите сокиру догори, то ніби відпочиваєте. Вам не треба особливо напружуватись. І ще одно. Не хекайте, мамо. Дихайте тільки носом, як лікарі рекомендують.

— Ну, спасибі, синку, за пораду,— мовить мати.— Тільки де вже мені переучуватись. У нас же люди споконвіку хекають, як дрова рубають. Але спробую.

Якось Викрутень побачив, як мати принесла з берега здоровенну корзину трави для телят.

— Рвете руками? — поцікавився Петро.

— Серпом жну,— пояснила мати.

— Це не вихід,— кинув синок.— Скільки ви тим серпом захватите трави? Жменю? Ні, мамо, краще таки косою. Розумію: не жіночий інструмент, але нічого. Ніщо вам з рук не вирве. Ото не соромтеся і беріть косу. Згадає моє слово, що так буде легше і швидше.

Добряче відпочив Викрутень у рідної матері. Відіспався, загорів, здоров'ям налився. Та прийшов час і до дому збиратися.

І забідкалася мати:

— Сальця дам, курочку заріжу. А може б, і картоплі взяв? Це ж там попотягаєш авоськами з базару. А в нас своя, дармова. Візьмеш?

— Та візьму,— погодився Петро.— Тільки ж це до автобусної станції не близький світ. Як туди доставимо?

— Синочку, не журися,— заспокоїла мати.— А я в тебе навіщо? Донесу. Наберу в мішок, на плече та й... Хіба мені звикати.

— От і знову, мамо, якось у вас усе примітивно виходить: «У мішок і на плече». Руки обтягатиме та й скільки ви так тієї картоплі візьмете. А я б радив вам набрати в два мішки та зв'язати — і через плече. Більше візьмете, і руки вільні. Підтримуй тільки, щоб клунки не зсовувались. Второпали?

Повертався Викрутень з села і радів: «Як усе-таки добре, що провідав матір та хоч на старості літ дечому навчив її. А то б до смерті хекала, рубаючи дрова».

ПРИКМЕТИ ЧАСУ

Тепер з ким не здібавшся, з ким у розмову не зайдеш, він тобі неодмінно підкреслить: «Ну й час летить!»

А воно й справді летить час. І вже не днями, як колись, навіть не місяцями, а одразу тобі — кварталами. Недаремно ото один чоловік зауважив:

— Тепер,— каже,— якби не щоквартальні преміальні за перевиконання виробничих завдань, то й не помітив би, коли рік збіжить.

А ось старі люди, ті своє пригадують.

— Колись, бувало, волами їдеш-їдеш, косою махаєш-махаєш, ціпом гупаєш-гупаєш, аж тобі живіт до хребта підтягне, а сонце посеред неба як стане — то наче його хто кілком підпер: ані з місця...

Нині б для курортників таку лахву! Підпер собі сонце, розлігся на пляжі, доки шкіра не зашкварчить. А зашкварчить — на другий бік перевертайся. Тільки, на лихо отим, що дуже люблять пляжитись, нема ще такого кілка, щоб сонце підпирати. Наука до цього не дійшла. Видно, тому воно й час біжить.

А біжить він так, що вже за ним ні конем, ні велосипедом не вженешся. Отож догадливіші та спритніші люди швиденько на машини попереїдали. Тепер скрізь: той на «Волзі» власній за часом летить, той на «Жигулях» чи на «Москвичі» мчить. А в кого духу на «Волгу» чи «Жигулі» не вистачає, той на «Запорозці» пихкотить.

Увібгає туди жінку, дітей — повернутися ніде, а тут ще й котресь із батьків норовить прокататися. І мусиш брати, бо ж гроші на машину найчастіше вони дають. Отож хоч і пищать, але всі їдуть.

Правда, є ще й такі (здебільшого з молодих, та ранніх), що машиною їм і не пахне. А охота до неї — аж слинка тече. От вони й трясуть батьків своїх за пельки.

— Ти мені, тату, не забивай баків казками про воли та коні, а купи техніку! А не купиш — давай гроші, сокиру й пилку, махну на заробітки! Аж у Тюмень. Привезу вам таку бороду і стільки боргу, що — ахнете!

Ну, звісно, мати з переляку — в плач, батько зі злості — в ощадкасу. А що поробиш? Ще справді поїде, капосний. Краще вже машиною одбутися, але вдома.

Більш витримані молодики не зчиняють гармидеру. Ці тихо сидять по кафе, цмулять через соломинку коктейлі, їздять за батьківські гроші на таксі і терпляче очікують багатой нареченої. З машиною у придане. Щоб потім прогаяний час наздогнати.

А воно, самі добре бачите, — час мелькає... Ще ніби зовсім недавно з молодецьким завяттям, з піснями бадьорими ми будували Дніпрельстан, ХТЗ, Магнітку, Турксиб! Щойно на КамАЗ їхали! А нині вже чути: БАМ! БАМ! Це на черзі дня Байкало-Амурська магістраль! Саме там наші комсомольці, наші славні хлопці й дівчата волю гартують, на заклик рідної Комуністичної партії працею звеличують славу Радянської Батьківщини!

Летить час! То правда. Але не безслідно летить! Він міняє обличчя землі, вигляд наших осель, міняє самих людей!

Погляньмо сьогодні з краю в край — скрізь новобудови! Поїдемо від міста до міста — скрізь нові промислові підприємства! І скрізь нові житлові масиви! Там Березняки і Оболонь! Там—Заріччя! Там—Вишеньки! Красиві

житлові масиви, з ліричними назвами. І всі — як близнята! Один в один! І будинки на них пронумеровані так, що, коли, не доведи боже, порядок літер в азбучі трохи забув, дідька лисого потрапиш до родичів чи знайомих. Ідеш-ідеш і все тобі: «А», «Б», «В», «Г», «Д»... Попоакаєш, попобекаєш і попогекаєш, доки знайдеш потрібну квартиру. Добре, що хоч на м'який знак номерів будинків нема. Але, хто зна, може, воно масштаби житлового будівництва так ще рвонуть вперед, що й азбуки на нумерацію не вистачить. Тоді будемо позначати будинки крапками, комами, знаками оклику і, чого доброго, — апострофами...

Ось так воно, значить. Час летить, міста і села на очах ростуть, квітчаються і, ясна річ, докорінно міняються. І людські характери теж.

Ще не дуже давно і на 'ярмарок і в гості кіньми їздили, а часто й пішки ходили. Ходили по п'ять і по п'ятнадцять кілометрів. А тепер — дзуськи! Тепер у кожного свій принцип.

— Ви тільки подумайте,— скаржитесь одна жінка своїй знайомій,— вчора цілу годину простояла на зупинці, а наш автобус ніби крізь землю провалився. Нема та нема. Чекаєш, а серце тіпається, нерви горять!..

— А чого ж це ви зі своїм серцем годину тіпались, коли вам додому всього десять хвилин ходу? Та пройтися пішки і для здоров'я краще!

— Еге, ходитиму пішки, берегтиму здоров'я, а техніка нехай, значить, гуляє? Нема дурних!

Це характер. А візьміть вигляд. Зовнішність. Все геть шкереберть полетіло. Недавно ще так просто було. Людина в штанах — значить, мужчина. Спідниця і довгі коси — ознака жінки. Тепер ці прикмети ні до чого. Часом бачиш — іде поперед тебе людина. А хто йде? Хлопець? Дівчина? Хоч бери та нашивки припасовуй: «Ж» — жінка, «Ч» — чоловік.

Але що подієш? Тепер у кожного своя платформа! На ногах, звичайно. І буває така товстелезна, ніби цеглина. Дивився, як дівчина (а буває й хлопець) цибасе на тих незграбних платформах, і аж душа болить. Так би й закричав що є сили, як ото в пісні: «За що ти каравш її, молоду?!»

Але мовчиш. Бо кого питати? Такий час. Такі його прикмети. Така мода. А вона чого тільки не наробить! Торік халяви в чобітках були — «до», а цього року вже — «по». І ніхто точно не скаже, по яку відмітку піднімуться чи опустяться халяви завтра.

Колись на людину у латаній одежині дивилися із співчуттям. А нині чим більше латок і заклепок — тим більший шик. Деякі модники дійшли навіть до того, що навмисне рапшілем чи цеглою протирають дірки на штанах, вимальовують SOS на холошах. Рятуйте, значить. А кого і від кого? Чи модних синочків від поблажливих батьків? Чи м'якосердних батьків від розбещених діток?

Та що там казати. Лет часу навіть на тварин свій відбиток наклав. Старші люди ще добре пам'ятають, як звичайна свійська свиня їла гречану полову з картоплею. Їла з великим апетитом. А тепер, братці, не та свиня пішла. Тепер у деяких господарів свиня як бариня. Навіть від чорного хліба рило відвертає. Булку їй подавай. Розмочену в молоці. А може ще дійти до того, що деякі свині почнуть вимагати морозива. І неодмінно пломбіру. А кури? Теж з примхами. Тільки пшоно та гречані крупки клюють. А де в кого вже повністю на рис перейшли. Зате, правда, яєчка несуть дістичні! Без холестерину. Кажуть, недалеко той час, коли й жовтка в яйці не буде. А тільки білок і рисова каша. Щось на зразок голубця.

Тепер всі в один голос твердять, що нинішній вік — вік урбанізації, неймовірно великого потоку інформації. І то правда. Стільки в наш час всякої всячини звалюється на людську голову! Цілий день мотори ревуть, літаки

гудуть, радіо грає, телевізор показує, а всізнаюча сусідка без угаву розказує. Тільки рота роззяв, слухаючи, і день збіжить, і борщ на плиті збіжить, і каша підгорить... А до того ще дво- та багатосерійні фільми. Жах! Як за всім ганятися, не буде коли й потилиці почухати!..

Багато ще можна навести прикмет нашого швидкоплинного часу, багато ще чого можна розповісти. І про те, як люди масово рвуться до лісу, як лосі та інші дикі тварини з лісу тікають від браконьєрів до міста, і як можна риби наловити на чисту воду, і як деякі нечесивці псуують природу. І... і...

* * *

Але кожна доба, кожен час має свої прикмети. Бо життя не стоїть на місці. Воно дзвенить працею і піснями, новими трудовими перемогами і новими науковими відкриттями, новою культурою і новими модами. Воно дарує людям добро і щастя!

КІНЕЦЬ СВІТУ

На Ониська Туркала звалилася одразу купа неприємностей: ні з сього ні з того посварився з бригадиром, ненароком поламав новісінькі граблі, а на додачу за сніданком гаркнув на жінку і геть піднебіння ошпарив гарячим супом.

Тому він, спересердя плюнувши на все, вийшов на вулицю, сів на сукувату колоду, що давно лежала біля двору, та й поринув у сумні роздуми.

«Ехе-хе,— думав Онисько,— кінець. Всьому-всьому скоро кінець. Ось і горобці цвірінкають, і свині рохкають, і телята мукають, а того й не знають, що вже їм недовго цвірінкати, рохкати й ревити. Бо кінець не за горами. Може статися, що однієї миті таке зірветься, таке скоїться, що не встигнеш і з рідними попрощатися».

Туркало, схвильований власними невтішними думками, закурює сигарету, затягується, що аж горить попечене піднебіння, і гірко зітхає.

«Довго ми вже не протягнемо. Кругом така техніка! Все гуде, деркотить, аж Земля здригається. Витримає вона? Де там. Це ж коли б хоч суцільною була. А то з двох півкуль складається. Отак розхитають, розторохають, а вона візьме та й розколеться на східну і західну півкулі. Лишенько! — хапається за голову Онисько.— І це ж неодмінно розколеться між нашим селом і Смолином. Бо тут якраз болото і яр глибочезний, що й дна не видно. Отак по яру й репне надвое».

Сигарета дотліла. Онисько тремтячою рукою прикурює другу.

«І чого Земля має по яру репатися? — гарячково думає Туркало. — Хай би вже краще розкололася посередині подвір'я Грицька Косулі. Та ще якби саме там, де його «Запорожець» новий стоїть. Щоб і машину навпіл, на дві півкулі. Хе-хе! Хай би знав. А то, подумати тільки, колись батько в дворі коняки путньою не мав, а син запанів, кирпу задер. Подумаєш, Косуля! І де справедливість? Разом зі мною на чергу записувались, то він уже встиг, а я, виходить, після нього. Ні, таке може бути тільки перед кінцем світу. А смішно було б, щоб ото Земля надвоє — трісь, а «Запорожець» Косулі теж надвоє — хрясь. Ха-ха!»

Злостиві думки Туркала перебиває Килина Сурма.

— Здрастуй, Ониську! Чого це в будень на колоді розсівся, як півень? На роботу давно пора.

— Ех, Килино, темна ти людина, — кидає сердито Онисько. — Кому та робота потрібна. Все одно кінець.

— Що, що? — спитала вражена Килина. — Кому це «кінець»?

— Всьому, Килино, — зітхнув Туркало. — Всьому. Навіть отим, що хороми під шифером зводять і машинами обзавелися. Та ти сама вдумайся, то збагнеш. Землю нашу геть поточили. Видовбують з неї вугілля, залізо, смочуть нафту, газ. Вона вже вся, щоб ти знала, як червине яблуко. І на небі таке робиться, що аж страшно. По Місяцю, як по вигону, возом їздять. Клянусь тобі, Земля довго не витримає. Розколеться вона на свої півкулі. І саме по оцьому яру, що між нашим селом і Смолином. Одна половина полетить на схід, а друга на захід. Згадаєш моє слово.

— Господь з тобою! — замахала руками Килина. — Що ти мелеш! У Смолині ж моя дочка замужем. Дві онуки там. Та, здається, і в тебе там родичі є.

— А с,— погодився Онисько.— Недавно ходив до них. Туркало раптом пригадав, які смачні закуски були у смолинських родичів, і йому аж піднебіння попечене зацеміло.

— А звідкіля це ти, Килино, йдеш? — запитав Онисько.

— Та з сільради,— мовила.— Воно мені все так потрібне, як п'яте колесо до воза, але зять у полі, то мене послав за папірцем. Прийшли повідомлення на машини.

— Що?! Повідомлення на машини?! — підскочив з колони Онисько.— Чого ж ти одразу не сказала, а стоїш, вуха розвісила!

— Та слухаю ж твої теревені. Он аж мурашки по шкірі лізуть,— відрізала Килина.— Бачу, тобі не до машини. Кінця світу чекаєш.

— Тіпун тобі на язык! — сплюнув Онисько і щодуху побіг до сільради.

ШВИДШЕ ВИСИЛАЙТЕ!..

Здрастуйте, мамо! Ви ото як виряджали мене з дому, то казали, щоб я все про себе словіщав. Ну, одразу писати не було про що, бо поки влаштувався та придивився до всього, то й тиждень пролетів.

Але ви не турбуйтеся. Доїхав я благополучно. Правда, всі продукти, які ви дали мені з собою, поїв ще в поїзді. Отож харчуватися з першого ж дня довелося за гроші. Тільки грошей тих ви мені, мамо, тицьнули наче на сміх. Не дуже на них розженешся.

Тому снідаю, що попало. То ковбасу, то шинку. А обідаю і вечеряю в кафе «Ластівка». Ви ж самі наказували, щоб не жив без гарячої страви і без рідкого, бо ще шлунок зіпсую.

Обіди й вечері дорогуваті. Це не те, що вдома.

Вдома ви тільки й знаєте, що борщ з м'ясом та молочну кашу варити. Та ще ж нічого й не купуєте, грошей не тратите. А тут зовсім не те. Ото замовиш який-небудь паршивенький салат, холодну закуску, мисочку солянки чи борщу, котлету по-київському, пляшку пива — і вже тобі половини червінця й нема. А ви доводили, що півтора карбованця на день вистачить. Спробували б ви прожити день за тих півтора карбованця! Знали б тоді!

Тут прийдеш ото вечеряти, сядеш до столика, офіціантки дочекаєшся. А вона: «Що вам?»

Ну й замовляєш знову якийсь салат та якесь друге блюдо.

А вона, офіціантка, стоїть над головою з блокнотиком у руці, чекає. А тоді: «А пити що будете?»

Поглянеш по столах, а перед кожним як не графинчик, то пляшка вина. Аж соромно стає, що не допетрав одразу. Береш і собі пляшчину. Ви б, мамо, тільки покуштували того вина! Кисле, аж язик зводить. А грошики плати. І не малі! А де їх взяти, коли ви мені наче відчипного впхнули. По півтора карбованця на день.

Ви, мамо, не думайте, що я у вас марнотрат. Тих грошей, що ви дали на час вступних екзаменів, мені таки на цілий тиждень вистачило. А коли б я обідав і вечеряв, як деякі інші абітурієнти? Знали б ви тоді!

Ви, мамо, не лякайтеся цього слова: «абітурієнт». Це всіх тих, котрі в інститути поступають, іменують так. Між іншим, я тут уже познайомився з деякими, то тільки раків напik. Мало з сорому не згорів. І то через вас, мамо.

Якось ото сів у «Ластівці» вечеряти. Через силу кислого вина сьорбнув, шпротину на виделку дзьобнув, аж тут підходять троє. За моїм столиком вмощуються. Розсілися, жартують, сміються. І на мене глипають так зверхньо, що та нещасна шпротина попереk горла стала.

Підходить до них офіціантка. Вітається, ніби з близькими родичами.

— Що вам, хлопчики?

— По вчорашній програмі! — знехотя кидає білочубий здоровань.

Побачили б ви, мамо, що вона їм подала за вечір! Оселедчики, відварну яловичину, салат із помідорів і сметани, ескалопи, пляшку коньяку. А після всього ще й каву з морозивом. Щось вони ще й повторювали, але я всього не запам'ятав.

Я подумав, що то якісь професорські синки. Аж не вгадав. Помилівся.

— Роботяга? — запитав мене отой білочубий здоровань. Потім я взнав, що він Вітька Безвухий. А родом — з Вовчого хутора нашої області.

Ну, я, ніяковіючи за свої мізерні закуски, признався, що приїхав на вступні екзамени.

— І оце так харчуєшся? Ха-ха! — загоготав той Вітька.

— Так ти довго не протягнеш! Без вищої освіти богу душу оддаси! — підхопив інший хлопець. Рудий такий. З бакенбардами. Це Гриша Мордюк.

А третій, Вася Ободенко, нічого не сказав. Той підморгнув товаришам і налив мені чарку.

— На, привчайся,— мовив,— і приставай до нашої компанії.

Оце, мамо, якщо хочете знати, то я вперше за всі дні, відколи з дому виїхав, повечеряв по-людському. Ну, я з ними розплатився. Правда, залишився майже ні з чим. Хлопці дуже хороші. Всі абітурієнти, як і я. Тільки від компанії їхньої я поки що ввічливо відмовився. Куди мені до них!

Виявляється, вони обідають тільки в ресторані «Столичному», вечеряють в ресторані «Динамо». А в цю «Ластівку», де я харчуюся на свої копійки, два вечори підряд заходили, бо чекали якихось абітурієнток.

Ви, мамо, не гнівайтесь, але я зараз опинився в такому скрутному становищі, що мені не тільки про ресторани й абітурієнток думати, а, видно, й про кисле вино доведеться на якийсь час забути.

Я вам так скажу, мамо. Якщо ви вже намірилися мене вивчити, то нічого й скупитися. Як не позичите ні в кого грошей, то телицю збудьте чи заколіть кабана, продайте сало й м'ясо. Мене підтримаєте, і вам мороки менше буде.

Тільки не надумайте прислати чи привезти сала, як заколете кабана! Мені тут із салом возитися ніколи. Та

й соромно при культурних людях такий харч споживати. А їсти з рукава, щоб ніхто не бачив, після десятирічки зовсім негоже.

Тепер не забудьте ж, що мені треба не тільки харчуватися. Ще ж маю і в кіно сходити, і в цирк, і в зоопарк. Постараюся бути економним. Я оце навіть твердо вирішив не стригтися й не голитися. Запускатиму довге волосся й бороду. Тут багато хто з хлопців так ходить. То й я не відставатиму від моди. І вам менше витрат. Ви хоч не подумайте, що я з вас вимагаю щось зайве. Просто оті триста карбованців, що ви мені дали на вступні, то гроші для жebraка, а не для абітурієнта. Не знали самі, скільки треба давати, то були б хоч у людей спитали, котрі вже повиучували своїх дітей.

Ну, на цьому буду кінчати. Становище своє вам описав. Гроші краще висилайте телеграфом. Тільки не кажіть батькові. Він все одно цього не зрозуміє, а тільки лаятиметься. Бо ж сам ніколи не був абітурієнтом.

До побачення. Обнімаю й цілую.

Владик.

О, мало не забув сказати головного. Ви, мамо, не ображайтеся, що я прошу у вас допомоги. Такі витрати на мене — то ще дурниця. А як, чого доброго, здам екзамен та поступлю в інститут, от тоді вже ні кабаном, ні телицею не відбудетесь! В інституті ще не був, бо, в пошуках грошей по кишнях, адресу загубив. Якось зберуся, розпитаюся й під'їду та хоч подивлюся, яке там приміщення. Ще раз, мамо, дипломатично нагадую: швидше висилайте...

Ваш абітурієнт.

Хочете — вірте, не хочете — не вірте, а я зовсім не старію. Як ото міль кожуха, тютюном пересипаного, не може побити, так мене роки не беруть. Наперекір всім законам природи.

Сумніваєтесь? А ви запитайте Олену Дем'янівну. Мою давню знайому. Вона всі ваші сумніви розвіє. Як назавжди розвіяла і мої, коли я теж, було, засумнівався.

З Оленою Дем'янівною я познайомився років сорок тому, у свої двадцять п'ять. Чекайте, чекайте, і не хапайтеся за животи! Мовляв, ого-го! — загнув дід побрехеньку! Нічого я не «загнув».

Викладаю все, як було.

Так, значить, познайомився я з Оленою Дем'янівною у свої двадцять п'ять. А вона була за мене... ось тут я боюся показати себе невірливим, тому не хочу уточнювати: трохи молодша чи трохи старша за мене Олена Дем'янівна. Та й суть не в тому.

Головне, уявіть собі, що сорок років тому ось ця Олена Дем'янівна, в міру повненька, надміру рум'яненька, тільки потиснула мою руку і одразу, не моргнувши й не кліпнувши, випалила:

— Який ви молоденький і... красивий! А я вас уявляла зовсім іншим. Ну, рада, дуже рада познайомитись і працювати під вашим керівництвом.

— Спасибі, спасибі! — промимрив я, ніяковіючи.— І ви теж така молоденька і красива.

Зніжковів я не стільки від того, що «молоденький», а від того, що «красивий». Між нами, в дзеркало я не дуже заглядав, аби не псувати настрою побаченим там своїм відображенням. А тут Олена Дем'янівна таку мені похвалу видала. Але це таке звинувачення, що кому ото захочеться спростовувати його.

Все так склалося, що з Оленою Дем'янівною довелося працювати в одній установі десятків років. Так мені й тридцять п'ять стукнуло. Та то тільки для анкети й автобіографії. А взагалі я, неначе законсервованій ніжинський огірочок, залишився без найменших змін.

— Знайомтесь, це Василь Миронович, мій начальник! — рекомендувала мене Олена Дем'янівна своїм родичам і друзям. — Ви тільки погляньте, який він молоденький. — І обов'язково додавала: — І гарний.

Згодом майже всі жителі районного центру звикли з тим, що я не старію. І вже коли хто-небудь навіть здалеку побачить мене, то, хоч, може, й іронічно, а скаже:

— Он Василь Миронович іде. Молодий, чортяка!

— І красивий. Ха-ха! — кине репліку інший.

За багато років я до всього того звик і, не криюся, трохи пишався своєю нержавіючою молодістю. Уже й чуприну морозцем прихопило, уже й серце почало калатати, коли крок прибавлю, а для людей — «молоденький» і «красивий».

Прикро тільки, що дружина моя сприймала це дуже ревниво.

— Виходить, чоловіче, що я в тебе старію, а ти все в парубки годишся, — часом гнівалася вона. — Ой, гляди мені, бо ще в гречку станеш скакати. Я тоді тебе так за твого сивого чуба наскубу, що одразу отямишся! Я тобі бабусею служити не буду!

Мене це серйозно занепокоїло. І тоді я набрався нахабства і звернувся до Олени Дем'янівни.

— Чи не могли б ви,— попросив я її,— і моїй дружині говорити щось таке похвальне і приємне?

— Василю Мироновичу! — з готовністю вигукнула Олена Дем'янівна,— та я можу хоч зараз стати серед площі і на весь райцентр розхвалювати вашу дружину. Вона ж у вас така молоденька і така гарна! Тільки я думала, що вона й сама про це знає.

Завдяки Олені Дем'янівні, спасибі їй, скоро і моя половина вирівнялася зі мною в молодості й красі. І була від того рада-радісінька.

Та, не дивлячись на мою нев'янучу молодість, анкетні дані настільки дозріли, що мене висунули на роботу в область. За службовими клопотами незчувся, як і чимало часу пролетіло. А з часом тим і зі мною чимало змін сталося. Поміняв розмір костюмів і пальт на більш солідний. Нажив лисину і радикуліт. Вже й думки про старість стали підкрадатися. Аж тут нагода трапилась у той райцентр поїхати. У відрадження.

Йду вулицею — скрізь заасфальтовано, нові будинки, нові магазини і все якісь незнайомі люди. Став біля готелю, у спогади поринув. Коли це підходить жінка. Товстенка, з густою сіточкою зморщок під очима. Стала, придивляється.

— Боже ти мій! Василь Миронович?! Невже ви? — вигукує і оглядає мене з голови до ніг.

— Я,— кажу,— а ви будете?..

— Олена Дем'янівна! — мало не в обійми кидається вона.— Уявіть, я вас одразу впізнала. Та ви анітрішечки не змінилися. Ану, зніміть, будь ласка, капелюх! Точнісінько! Василь Миронович! Тільки без чуба, а все такий молодий.— Потім, ніби щось пригадавши, додала:— І красивий.

Мене ніби дужі хлопці-молодці попід руки підхопили. Так все тіло і налилося силою, обличчя запашило, серце прискорено забилося. І роки назад тільки мельк, мельк,

мельк. До отих днів, коли я вперше з Оленою Дем'янівною познайомився.

На radoшax кидаю їй сердечні слова вдячності:

— І я вас одразу впізнав. Бо й ви теж все молода та й молода, неначе вас роки геть стороною обминають.

Потім відчув, що Олена Дем'янівна ще чогось від мене чекає, і додав:

— І, як завжди, ви така гарна й принадна, немов троянда в росяний ранок.

І вона зацвіла. Хоч пішла від мене, важко ступаючи, перевалюючись, ніби качка, з ноги на ногу, але з гордим, палаючим обличчям.

Збіг ще час. Якось їду я в тролейбусі. Сиджу на такому місці, з якого ніхто мене не має права попросити. Над тим місцем є навіть спеціальна металева табличка. Аж після зупинки чую, хтось поруч важко дихає. Глип — жінка. Та ще й підстаркувата.

«Не встану, я такий самий, — майнула в голові думка. Але за нею одразу друга, справедлива: — Ти ж мужчина! Кавалер! Поступися місцем!»

Хотів підхопитися, а воно не так одразу це й зробиш, коли тобі попереки ломить, ноги аж гудуть. А таки обперся на ціпок, підвівся.

— Сідайте, будь ласка! — роблю люб'язний жест жінці.

Та вже зібралася хлюпнутись на моє місце, але раптом ніби закам'яніла. Тільки губи заворушилися, усміхаються привітно і голосно на весь тролейбус:

— Василь Миронович?! Голубчик ви мій! Ну, за морями-океанами знайшла б і впізнала. Все такий, як і був. Молодий і красивий! Ой, радість яка! А я оце до онука в гості приїхала. Ще й подумала, що, може, вас зустріну. Аж, бач, ой, радість!

— Олена Дем'янівна? Та що я питаю. Вас ні з ким не переплутаєш. І ви все молода й красива. Як троянда...—

Я мало не вишалив, «як троянда в дощ», але відчув, що то не ті слова, тому змовчав. Тільки вдома мені спало на думку, що треба було говорити, «як троянда в росяний ранок». Але було пізно. Підвів триклятий склероз.

Ось так варто мені зустрітися з Оленою Дем'янівною, як вона своїм добрим словом доведе, що я непідвладний ні рокам, ні законам природи, і я тоді знову відчуваю в собі нев'янучу молодість.

Хто б міг подумати, що наша сім'я надовго втратить спокій з того дня, коли зникне з подвір'я стареньке металеве ліжко.

А сталося саме так. І почалося, як це часто буває, з дрібниці.

Одного рожевого весняного ранку вийшли ми з дружиною з хати, щоб городину попорати. Я за відра та воду ношу, а жінка — огірочки, помідори поливає. Ніс я вже останню пару відер і тут раптом помітив, що нема нашого ліжка, яке з тиждень тому було виставлене з кімнати.

— Ти ліжка нікуди не дівала? — поставивши відра, запитав у своєї Антоніни.

— Ні. А що? — стала здивована дружина.

— Нема,— пояснюю їй.— Просто дивно. Невже хто вкрав?

Не шукай, кажуть, пригоди, вона тебе сама знайде. Заприсягаюся, що в цих словах велика доля правди. Не встигли ми словами перекинутися, думками обмінятися, як тут із-за штахет почувся такий, знаєте, дзвінкий з відтінком суворості голос:

— Чую слово з лексикону кримінального кодексу! Громадяни, на хвилинку!

Ніби по команді, повертаємо з дружиною голови і бачимо молодого красивого хлопця у міліцейській формі.

— Ви щось до мене маєте? — показую на себе.

— Так точно,— козирнув хлопець у формі і повернув до нашої хвіртки.

На подвір'ї він ще раз хвацько підвів руку до козирка і відрекомендувався:

— Новий дільничний міліціонер — Олег Петрович Шпичка! Чую, у вас крадіжка. Доповідайте, і ми це діло оформимо негайно.

«Швидкий ти щось дуже,— подумав я.— Знаємо ми таких. Отак покрутишся тут з півгодини, поговориш для форми, а потім і носа не покажеш». І, знаєте, не вгадав я. Помилився на всі сто процентів. Шпичка виявився зовсім не таким. Доки я розмірковував над особою несподіваного гостя, він розкрив планшет, дістав звідти лист паперу, ручку і запропонував негайно написати заяву.

— Коли ж мені писати? — заперечив я.— На роботу он запізнююсь.

— Громадянине! — категорично наказав дільничний.— Ваше діло робити, що велять. Поки що з вас більше нічого не вимагається.

Уже в перший день я відчув, що матиму клопіт. Мало того, що на роботу запізнився, то ще й в обідню перерву піймав облизня. Тільки-но до столу сіли, аж тут до хати Шпичка.

— Громадянин Бріль, я знову до вас.

— Бачу,— кажу.— Може, пообідасте з нами?

— Спасибі! Категорично відмовляюсь! — скоромовкою відповів дільничний.— Дозволю собі і вас відірвати від приємного заняття. Служба вимагає деяких формальностей. Вас належить опитати.

Ну, й почалося... Ім'я, по батькові, рік народження, де народився, чи не судився... І так майже з годину.

— Воно нам, товаришу, оте древнє ліжко і не потрібне,— пояснюю, стримуючи роздратування.— Новеньке он красується. Звичайно, хотілося б знати, кому воно знадобилося таке. Тільки де вже там...

— Знайдемо ліжко, виявимо і злодія,— не давши мені договорити, запевнив Шпичка і подався.

«От заварилася каша,— думав я, на ходу відломлюючи в кишені шматочки хліба і непомітно кидаючи їх в рот.— Добре, як на цьому скінчиться. А коли ще приходитиме чи викликатиме?»

І, знаєте, ніби у воду дивився, коли думав отак. Назавтра дільничний знову вітав нас з добрим ранком.

— Така служба, нічого не попишеш,— заспокоював Шпичка мене і дружину.— Треба,— каже,— щоб ви вказали на деякі найбільш характерні прикмети вкраденої речі.

— А які там прикмети? — почала Антоніна.— Ліжко стареньке, ще як одружилися, купили його. З сіткою, з трьома коліщатами, бо одне десь загубили при переїзді на нову квартиру. Що тут ще придумаєш? Було б вам на нього роздивитися, доки під хлівцем стояло. А тепер всього не пригадаєш.

— Бачите, — зрадів дільничний, занотовуючи щось у блокноті,— без цього і розшуків починати не можемо. Ліжко — це така річ, що в кожній сім'ї є. Спробуй підкопайся, коли в тебе анкети з детальними прикметами немає. Може, де й на фото у вас те ліжко зображене?

— Чого нема, того нема,— розвела руками дружина.— Біля столу фотографувалися кілька разів, а ось ліжка зняти так і не довелось. Нехай уже колись, може, стіл де пропаде, то фото з нього обіцяємо вам.

— Головне — не сумуйте. Все розкопаю,— козирнувши, впевнено заявив Шпичка.— Я вже як за що візьмуся, то не скоро з рук випущу.

І в ці цупкі руки попали ми з Антоніною. Ні тобі поспідати, ні пообідати не дасть. Дочекався я перерви, прибігаю додому і ще з порога до жінки:

— Антоніно! Де ти там? Став-но швидше обід, доки того Шерлока біс не приніс!

— Тихо! — зашикала дружина, вискочивши в кухню.— Он він сидить у кімнаті.

— Ви, громадянине, не ображайтеся, що я так часто навідуюся,— зустрів мене дільничний.— Впіймати злочинця не так легко. Тут потрібний нюх...

Не втерпів я. У вічі сказав, що думав.

— Ну, то й нюхайте собі! Чого ж ви нас смикаєте? Ловіть на здоров'ячко того злочинця, а мені хоч пообідати дайте спокійно! Тільки те й робимо, що пояснення даємо!

— Правильно. Ви схвильовані,— підійшов до мене Шпичка.— Я не менше заклопотаний. Справа ж розпочата, відкрита. А як її закриєш тепер? Я б хотів ось що: чи не скажете, на кого у вас підозра падає?

Що ти йому скажеш? Значить, заяву написав, прикмети ліжка дав, а тепер ще, виходить, подавай прізвище і адресу злодія.

Побачив хлопець, що я дуже лихий, зібрався і пішов собі. Не було його й наступного дня. Ми вже й зітхнули з полегшенням. В суботу родичі до нас завітали, дехто з сусідів прийшов. Сидимо, розмовляємо, коли це:

— Дозвольте!

Шерлок Холмс наш. Переступив поріг, вибачається, а планшет розкриває, значить, збирається щось записувати.

— Товаришу Шпичка! — відвів я його вбік.— Може б, ви іншим разом? Тут у нас родичі, сусіди, незручно все-таки.

— Оце ж і добре,— відсторонив мене дільничний,— саме вони мені й потрібні. Громадяни, залишайтеся всі на своїх місцях! — звернувся він до наших гостей.— По кілька запитань, і ви будете вільні.

От візьміть і поставте себе на моє місце. Зібралися погуляти, повеселитися, а тут пояснюй, коли хто востаннє бачив старе ліжко. Розходились сусіди, то Наум Гулька не витримав і каже:

— Це ти, Семене Антоновичу, спеціально запросив нас, щоб ми свої пояснення дали.

Не було нам спокою і в неділю. Хотіли ми з Антоніною по магазинах походити. Та не вийшло. Тільки з квартири, а тут дільничний на мотоциклі.

— Сідайте швиденько,— покликав він мене,— поїдемо на товкучку за місто. Там один громадянин ліжко продає, подивитесь, чи не ваше.

— Жах! — не витримав я.— У вас же всі прикмети записані... І взагалі, на чортового батька здалося нам оте ліжко!

— Семене Антоновичу! — єдиний раз не офіційно звернувся до мене дільничний.— А що ж мені робити, як розплутати оцеї вузол?

І, бачу, такий він розгублений, такий у нього смуток у сірих очах. Шкода людини. Запрошую до хати. Зайшли, я сідаю до столу і пишу заяву... про припинення справи.

— Шкода,— ховаючи папір, сказав дільничний.— Доведеться припинити справу. А я вже був на правильному шляху, можна сказати, наступав злодієві на п'яти. А так навіть не знаю, чи зарахують мені практику?

* * *

Ми попрощалися. Шпичка завів мотоцикл і поїхав. Гуркоту мотора не було чути. Він потонув у передзвоні і веселому сміхові, бо саме в цей час гурт школярів тягнув по тротуару великий візок з металобрухтом.

Соколюк дружину поклав у лікарню.

Ходить сумний, заклопотаний. Місця собі не знаходить.

Другого дня побіг провідати, дещо передати. А його і в палату не пустили. Від Наді записочку винесли. Прочитав ту записочку Соколюк, зітхнув тяжко і подався додому. По дорозі товариша зустрів.

— Ну, як там? — запитав товариш.

— Біда,— тільки й мовив Соколюк.

— Лікарі сказали?

— Та ні, записка її мене турбує.

— А що ж вона тобі пише?

— Пише таке, що здуріти можна. Страшне пише. Ось слухай: «Дорогий Васю, у мене все гаразд. Лежу, лікуюсь. Приносити мені нічого не потрібно. Єдине прошу: бережи Костика й себе. Міцно вас обох цілую. Надя».

— Хе, так це ж чудово! — вигукнув товариш.— Пише ж: «У мене все гаразд». Ще й про вас думає. Це ти просто близько все до серця береш. Ото вище голову і не переживай.

— І не заспокоюй, і не вмовляй,— зітхнув Соколюк.— Знаю, що справи кепські. Але побачимо, що далі буде.

На завтра Соколюк знову пішов до лікарні. І знову повернувся з записочкою. Зайшов до товариша.

— Таки біда з Надею,— сказав, нервово крокуючи по кімнаті.

— Та не панікуй, візьми себе в руки,— умовляв товариш.— Ану, що там пише? Ага: «Васю, почувую себе нічого. Думаю, все обійдеться добре. Ти ж дивись там за Костиком. Пильнуй його, люби, як я вас люблю. Цілую. Надя». Та-ак, почерк її?

— Йі,— підтвердив Соколюк.

— То чого ж ти на себе траур натягаєш? Сама пише. Гарно пише і розумно. Це ж не те, що вже хтось там ва неї...

— Тобі легко говорити,— ніби з докором сказав Соколюк,— бо не знаєш ти моєї Наді. А я її добре знаю.

Тиждень Соколюк не бачився з товаришем, бо той їздив у відрядження. А то знову зустрілись.

— Як Надя? — обережно запитав товариш.

— Здорова, нівроку! — радісно вигукнув Соколюк і кинувся обнімати товариша.— Молодчина, все переборолла.

— То вже, значить, вдома? — весело запитав товариш.

— Де там, ще у лікарні. Але нівроку.

— Був у неї?

— Не був, не пускають. Саме карантин.

— А що записка?

— Не записка, а лист! Розумієш, лист! — Не стримував радості Соколюк.— На, читай! Тільки голосно, щоб і я ще послухав.

«Василію,— взявся читати товариш,— думаю, ти знаєш, що лікарня — не курорт. Тут за уколами, пілюлями та процедурами різними світу божого не бачиш. Але знайшла ось час і хочу тобі дещо сказати. Правда, мені заборонили нервувати, тому пишу лагідно, по-доброму. Дивись мені, чоловіче! Бо я тебе як облупленого знаю. Це ж думаєш, як жінка в лікарні, то можна вже й побігати десь? Не скачи, бо вийду — про все дізнаюся. Мене зі сліду не зіб'єш. Тоді й тобі фізію подряпаю, із неї шиньйон здеру. І не розтринькуй зарплати! А то проциндриш

по забігайлівках, а людям казатимеш, що на хвору жінку витратив. І нехай тільки Костик поскаржиться, що зобижав,— не прощу! Може, ти вже макогона викинув, то я новий куплю. Мені приготуй подарунок. Та не такий, як ото на Восьме березня приносиш, а справжній, який коханій жінці дарують. Ще не забудь про мою маму. Бо скаже, що не провідував, то щоб потім не кривився. Ти ж мене знаєш. Одне слово, чекай. Видно, очухаюсь ще не скоро, але й хоронити мене не збирайся! З ласкою й любов'ю пишу тобі, дивись там, бо як вийду на волю!.. До побачення. Надя».

— Ну, чуєш? Чуєш, що пише моя Надя? Казав я, що ти її не знаєш! — аж підскакував Соколюк.— Вона ж ото, коли люб'язно та лагідно до мене, значить, хвора. А вже як береться лаятись, то здорова, нівроку. Я її знаю. Ой, знаю. Оце ж одразу побіжу тещу провідаю і подарунок гарний приготую задалегідь. Бо ж, чуєш, макогоном нахваляється. А то, сам знаєш, інструмент замашний. Ну, біжу. Бо Надійка моя здорова, нівроку.

СВІЖИНА

Василь Хропак їде на село. Автобус погойдується, Василь у віконечко на гаї придорожні поглядає та й міркує собі солодко: «Як добре мати таких батьків, які свиней тримають. Приїдеш, погостюєш, а головне — свіжини набереш. Живи тоді, горя не знаючи».

Через приємну дрімоту Василь пригадує, як ото мати йому кожного разу чемодан чи торбу натоптує. І кожного разу сало дає. М'яке, з двома рожевими прожилками м'яса, з шкірочкою золотистою.

Коли б Василь не приїхав, батьки найперше заводять розмову про сало.

— Оце, добре, синочку, що ти вчасно заявився, завтра ж кабана заколемо, — захоплено вигукує мати.

А батько — той більше мовчки. Тільки пихкає цигаркою та приносить із сіней старезний, геть сточений брус і здоровенним ножем по ньому: ширк-ширк.

Значить, завтра Василь і свіжини попоїсть, а додому збереться, то такого сидора нарихтують, що ледве батько з матір'ю до автобусної станції донесуть.

А Василь і спасибі не скаже. Бо свої ж дають, не чужі. Якось незручно дякувати.

«Цього разу, — мріє Василь, — свіжини більше візьму. Щоб на півроку зробити запас. А на зібрану зарплату мотоцикла куплю. Човен уже ж є, і мотоцикл буде».

Василь уявляє, як він мчатиме вулицями, їздитиме по гриби, по рибу... Приємно, аж дух забиває.

«А що те сало батькам?» — міркує Василь. — Вважай, дармове. Свиня — тварина невибаглива. Жере, що пошало. Жиріє швидко. Встигай тільки колоти».

Під кінець дня Василь був уже в батьків. Привіталися, розцілувалися, до столу сіли.

Ість Василь, на рюкзак свій порожній позирає та все чекає, коли ото мати про свинину мову заведе. А вона все то про онуку розпитує, то про свої клопоти розповідає.

Повечеряли. Батько цигарку запалив.

«Дивно! А бруса з сіней не приносить, — слідкує за батьком Василь. — І ножа не шукає. Дідько його знає, може, тепер у них і свиней нема? То чого ж я тоді приперся?»

Вийшов у двір. Навмисне кілька разів попід хлівом пройшовся тихенько.

«Гм, не рохкають, — дивується Василь. — Невже осічка?»

І спати ліг Василь, а свині з голови не виходять.

«А якщо батьки вже запаніли і свиней зовсім не тримають, то як же я буду без сала? — крутиться з боку на бік Василь. — Це ж лусне мій мотоцикл».

Вранці виявилось, що свині є. У Василя аж серце закалатало від радості. Мало до стелі не підскочив, як почув, що зарохкали в дворі. Але одразу й присів. Бо мати сказала:

— Ми з батьком у колгосп на роботу збираємось, то ти вже тут, синочку, хоч свиней погодуєш. Потовчеш картоплю, підмішаєш мучиці та поміями поллеш.

Василь зціпив зуби. Але в обідню пору свиней нагодував. А їх аж троє.

«Дві свинки миршаві, а цей підходящий, — завважив Василь і навіть ніжно почухав кабана за вухом, що той аж ліг від задоволення. — Видно, треба було два рюкзак брати. Ну, всього ж наперед не передбачиш».

Василь сподівався, що вже завтра з кабана буде свіжина. Але й цього вечора батько ні ножа, ні бруса до рук не взяв. А другого ранку мати знову своєї:

— Це ж ти вчора свиням картоплю й помпії дав, а про зілля я й забула сказати. Сьогодні підеш на город, назрізаш і накришиш гички.

— Навіщо їм та гичка?! — розсердився Василь.

— Синочку! Свиням теж вітаміни потрібні, — пояснила мати. — Ти ж і цибульку, і огірочки, і помідори їси. А свиня хіба не хоче?

— Ви б їм ще салат готували, — з докором кинув синок.

— Отож гичка і є той салат, — ще раз пояснила мати.

«Видохли б вони вам, — лаявся Василь, крадучись на город з ножем і здоровою корзиною, — ще, на мій сором, побачить хто...»

Думки Василя перервали кінський гупіт і голосна розмова двох чоловіків, що везли свіжу траву.

Він миттю перелетів через тин і порачкував межею в густу кукурудзу.

Не минуло Василя і третього дня.

— Сьогодні виженеш свинок та попасеш на болоті, — наказала мати. — Їм не так наїстися, як погуляти треба. Тепер такі свині тендітні.

Василь мало не огризнувся, але поглянув на порожній рюкзак і стримався. А вдень вибрав мить, коли на вулиці — ні духу, за лозину та й погнав свиней бігцем на болото. Проскочив щасливо. Тільки баба Улита побачила, як летіли свині, і кинула услід: «Тьху, свиней, наче коней, ганяє! Хай би вже хлопчисько, а то ж здоровенний телепень».

— За язик укусь, — тихо вилаявся Василь, став під вербою і трохи заспокоївся.

Аж тут Галя Рудниченкова, подружка дитинства, де не візьмись.

— Васю, привіт! У гості?

— Ага,— буркнув Василь.

— Так чого ж на болоті розгулюєш?

— Природа, знаєш, травичка, верби,— розгубився Василь.

І треба ж було, щоб саме у цю мить кабан знайшов дірку в огорожі і влетів на чужі грядки. А там поралася жінка з сапою в руках.

— Ачу, ачу, триклятуший! — закричала вона, кинувшись за кабаном. І тут угледіла Василя.— А-а-а! Так ось чиї це свині! Ану, забирай їх геть, доки сапою вушей не повідрубувала. Бач, інтелігентові доручили свиней пасти!..

Плівся Василь із свиньми додому і проклинав усе на світі. Якби не свіжина, то плюнув би, сів на автобус і більше в село й носа не показав би.

Вдома, коли батьки повернулися з роботи, Василь прозоро натякнув:

— Оцього здоровенного пара б і заколоти. Бо ж мені й збиратися скоро.

— Та ще почекаємо,— запалюючи цигарку, сказав батько.— Хай підросте. Днями в саж закинемо. А сала набере — тоді й під ніж. Це ж хочу продати та мотоцикла собі купити. Далекувато на роботу ходити. Так що...

«От тобі й свіжина»,— гірко зітхнув Василь і зі злості так копнув кабана черевиком, що той аж зад потяг.

— Ти за віщо його?! — зойкнула мати.— Здурів?

— А чого ж він у чужий город лізе, сволота свиняча! — крикнув Василь і поплівся до хати.

ПРИШЕЛЕЦЬ

Було близько дванадцятої ночі. Ресторан уже повнився веселим гамором: говорили й сміялися відвідувачі, надривно плакала електрогітара і стогнав барабан, у самісінький мікрофон викрикував модну пісеньку рудий довговолосий парубійко. Раптом за вікнами, на вулиці, щось тріснуло, блиснуло і сипонуло снопами зелених іскор.

Запала тиша. Саме в цю хвилину він зайшов до ресторану і, ні на кого навіть не глянувши, попрямував на кухню. Тут пришелець швидко зняв жовту каску, напнув на себе спецівку, натягнув на голову високий білий ковпак і прилаштувався біля мармурового столика.

Ошелешені кухарі на чолі зі своїм вусатим поважним шефом, ніби паралізовані впевненими діями пришельця, безмовно завмерли на своїх місцях. Вони розширеними зіницями дивилися, як непроханий гість розкрив небаченого зразка сумку, видобув з неї шматок першосортного м'яса, кілька відбірних цибулин, яйця і якісь коробочки. Видно, з приправами.

— Вам, власне, чого? — ледь чутним хриплим голосом запитав поважний шеф-кухар, відчуваючи, як по шкірі поповзли мурашки.

Пришелець навіть не повернув голови, не кинув погляду, не розтулив для відповіді міцно зціпленого рота. Він витяг із сумки якийсь дивний інструмент, що скидався на складаний ніж, і вправно розділив м'ясо на ідеально рівні шматочки. Потім почистив і дрібно порізав цибулю.

— По... подайте мені сікача і підіть покличте директора,— прошепотів шеф-кухар до свого помічника.— І дружинників... Це Мар... Марсіанин.

Помічник боязко підняв затерплу ногу, щоб зробити крок до виходу, але пришелець рвучко повернув голову і блиснув таким поглядом, що всі знову закам'яніли на місці. Помічник кухаря завмер з піднятою ногою.

Тоді пришелець взяв вільну сковороду, поклав туди шматок жиру, м'ясо, посипав і покропив чимось із кількох баночок і пішов до розжареної плити. За хвилину в кухні так шкварчало і так смачно пахло, що всі кухарі мало не давилися слиною.

Зачаровані тими дивними, не звіданими досі пахоцями, кухарі навіть не помітили, коли пришелець зник, залишивши спецівку і білий ковпак.

Тоді всі кинулись до директора.

— У нас пришелець з іншої планети! — загомоніли навперебій.— Він десь тут, у ресторані!

Поважний шеф-кухар тепер був озброєний здоровенним блискучим сікачем. У директора не попадав зуб на зуб.

— Я так і подумав,— мовив він.— Коли ото на вулиці тріснуло й блиснуло, мені здалося, що з неба щось звалилось.

— А готує як бог,— докинув осмілілий помічник кухаря.— Аж віздрі розриває. У нас на кухні ще ніколи так не пах...

— Заткнись! — штурхонував його шеф-кухар, жестами показуючи, що директор може з цього зробити певні висновки. Гуртом рушили на розшуки. Пришелеця побачили за столиком біля яскраво оздобленої ялинки. Він сидів спокійний, усміхнений, у красивому костюмі, білосніжній сорочці з модною краваткою в крапочку.

— Ви хто? Звідкіля? І що хотіли? — ввічливо, але не досить сміливо запитав директор, вклоняючись. Для біль-

шої ясності він жестами накреслив кулю, ткнув пальцем у небо і додав словесно:—Шпрехен зі дойч чи інгліш?

— Та ні, я не шпрехаю. Я говорю по-нашому,— підвівся пришелець.— Я Вася Грижа. Підземник. Ну, словом, метробудівник. А живу в гуртожитку. Ну, розумієте, остогидло по їдальнях з підносами, от і надумав Новий рік у ресторані зустріти. А щоб вас не утруднювати, то я ще й... як бачите, сам собі закуску приготував.

— А тріснуло? А блиснуло що перед вашим приходом? — запитав вражений почувтим директор.

— Ага, тепер і мені ясно,— засміявся Вася.— Значить, підходжу до ресторану, а на стовпі лампочка — трісь. Просто наді мною. Я за звичкою одразу каску з сумки та на голову. Аж на кухні оглядівся, що не по формі. То ви вже пробачте, будь ласка!

Шеф-кухар почервонів і непомітно сховав сікач під халат. Директор хотів щось сказати, але в цей час залунали веселі новорічні тости.

КАВУН

Чудовий-пречудовий дарунок природи — кавун!

Соковитий, солодкий, а на додачу ще й корисний.

І спрагу ним вгамуєш, і на десерт нічого вишуканішого не придумаєш, і нирки промиває краще за будь-яку мінеральну воду.

Недарма як ото з'являються кавуни, то тільки про них і мови-розмови. Часом до фантастики доходить.

— Такого, знаєте, вчора купили, такого,— хвалиться жінка своїй знайомій,— що додому донести не могли. Довелося у дитячій колясці везти. Розрізали — а він — червоний-червоний! А середина — ніби морозцем проморожена. Їли-їли та й не доїли. Добру половину сусідам занесли.

— А ви ж казали, що з сусідами не говорите?

— Еге, вчора помирилися. Через оту-таки половину кавуна. Занесли, щоб не пропала. Нехай, вирішили, їдять та знають, що ми не скупердяги.

— А я наче на світ вдруге народжуюся, як ото кавуни досягають. Геть усе каміння з нутроців повиганяю. На самих кавунах і живу. В рот нічого не беру.

— Ну, а м'ясо й масло їсте ж?

— Та вже ж мушу, як нема кавунів. Але більше через силу. Аби не вмерти.

Кожному хочеться купити кавуна, щоб був і красивий, і дозрілий, і солодкий. Одне слово, всі бажають мати кавуна найкращого.

Але, виявляється, це не так і просто зробити. Бо щоб купити кавуна до вподоби, мало ще мати бажання і гроші. Ні, треба його ще вміти вибрати.

Чи не тому, коли ви підходите до величезної дерев'яної кошари, заваленої кавунами, у вас неодмінно розбігаються очі і, як на першому побаченні з коханою, починає калатати серце.

Такий збуджений стан не лише у вас. Він такий у всіх. І не тому, що кавунів не вистачить. Ні. Ви хвилюєтесь перед зустріччю з «своїм» кавуном. А в цій величезній кучугурі спробуй його знайти.

Найперше ви блискавично оглядаєте всю масу кавунів. І не тільки зверху. Вам дуже кортить заглянути аж до дна.

І ось ви вгледіли свіжого, зелено-смугастого красеня, що аж посміхається до вас.

— Мені — отого! — просите ви гарну і трохи горду продавщицю.

Та не встигне вона торкнутися кавуна, як для вас він раптом втрачає будь-яку принадність. Ваші очі вже підшукали кращого. Так може повторюватися багато разів. Тому ви вже не вірите своїм очам. І до вибору кавуна підключаєте руки і навіть слух. Ви стукаєте по кавунові, щоб визначити — гуде він чи дзвенить, стискаєте його в долонях біля самого вуха і дослухаєтесь, як він тріщить усередині.

І навіть тоді, коли у кошарі буде сотня кавунів — однаково серед них вибиратимуть кращі. Буде двадцять — теж вибиратимуть.

Нарешті залишається два кавуни. Всіма відкинуті, забраковані, знехтувані.

Але й на них знайдеться якийсь запізнілий покупець.
— Прощу кавунчика!

Стомлена продавщиця нехотя бере крайнього і кладе на ваги.

— Що ж ви мені тичете без вибору! — сердиться покупець.

— З чого ж тут вибирати? Вони однакові, — сердиться і продавщиця.

— А може, я хочу отого, що ви в куточок відкотили. Для знайомих, звичайно, — наполягає покупець.

— Нате вам цей, — подає кавуна продавщиця. — Тільки не міняйте. Набридло.

— Як — «не міняйте»? А я хочу вибрати, — знову вибухає покупець. — До речі, є наказ Міністерства торгівлі про надріз. Ану, дайте мені ножа! Я свої права знаю.

До ножа, як відомо з практики, діло ніколи не доходить. Нехай буде десять наказів Міністерства торгівлі — продавці кавунів ножа вам не дадуть. Ні за що в світі.

Тож не псуйте нервів ні собі, ні продавцеві. Якщо довго вибиратимете, то неодмінно виберете і купите недозрілого, кислого кавуна.

По собі знаю...

В ОБІДНЮ ПЕРЕРВУ

О першій годині дня працівники відділу дружно залишили свої місця. Хто пішов у їдальню, а хто — просто на вулицю, де завжди продають гарячі пірижки. У кімнаті залишився лише Ведрик. За багато років роботи залишився першим раз, бо сьогодні вранці дружина йому сказала:

— Ти, Гришо, в їдальню більше не ходи. Знаю, що готують там на загал, абияк, ще шлунок собі зіпсуєш. Їжу даватиму з дому. Дієтичну і калорійну.

І ось Ведрик з благоговінням відкрив свій товстобокий потертий портфель, обережно видобув з нього і виклав на стіл хліб, помідори, ковбасу і пляшку кефіру.

«Моя рідна, — подумав про дружину розчулений Ведрик, коли біля помідорів знайшов ще й загорнуту в папірець сірникову коробку, — навіть про сіль не забула».

Він з апетитом відкусив хліба, вмочив у сіль помідор і вже до ковбаси взявся, як раптом відчув, ніби хтось його поглядом свердлить. Глянув і помітив, що аж в кутку, притулившись спиною до старої шафи з архівом, сидить за своїм столом Мажорний.

«Яка ж я безсердечна, невихована свиня! — самокритично подумав про себе Ведрик. — Власну пельку запакував свіжим хлібом, соковитим помідором, ніби хижак, націлив зуби на ковбасу, а навпроти сидить людина, яка, можливо, ще більше хоче їсти...»

Зиркнувши на Мажорного, Ведрик ніби вперше побачив перед собою зігнуту худючу постать, пергаментні

запалі щоки і темні очиці, що поблискували, як вода з глибокої криниці.

«Певно, чоловіче, не з медом тобі живеться,— із співчуттям подумав Ведрик.— Недаремно у тебе живіт аж до хребта прилип. Коли вже ти ні на обід не йдеш, ні з собою нічого не приносиш, то неодмінно маєш погану жінку... Є ж такі, що обдере чоловіка, як липку, зарплату до копійки вирве, а йому, годувальникові своєму,— дулю з манікюром червоним».

І про харчі свої забув Ведрик. У роздуми поринув.

«Ото так і знай, що піднебіння в неї чорне,— думав він про дружину Мажорного.— Не інакше, як закортіло їй чоловіка зі світу звести. Видно, коханцеві пику розгодує, а цього, горопаху-доходягу, в труну лаштує. А чим йому найлегше дошкулити? Ось так виразку шлунка наживе, а там його рак у свої смертельні обійми схопить. Негідниця!»

Ведрик уже відверто став розглядати Мажорного.

А той і не помічав цього, бо, гарячково ворущачи губами, щось зосереджено писав.

«Бач,— завважив Ведрик,— а він ось який сумлінний. Всі на перерву пішли, а цей, безобідний, справи підганяє. За всіх нас, наче мурашка, трудиться. А я теж гарний! Порозкладав тут закусочку! Розплямкався! Які ми черстві! Часом заради власного шлунка всі моральні кодекси забуваємо. А відомо ж, що людина людині — друг, товариш і брат!..»

Ведрик відчув, що вдавиться шматком ковбаси, якщо негайно не поділиться нею з оцим «товаришем і братом». А тут ще картина за картиною в уяві:

«Ну, а коли б я оце з Мажорним опинився на безлюдному острові? А коли б опинився з ним у тилу ворога? І в мене пайок, а в нього — порожньо. Тоді що?»

— Мажорний! — гукнув Ведрик.— А йдіть-но сюди! Пообідаємо! Тут у мене на двох вистачить!

— Га? Що? — стрепенувся Мажорний, сором'язливо прикриваючи руками свою писанину. — Одну хвилину! — кинув він. — Тільки закінчу фразу. Ця робота геть вимотує нерви!

Він заметушився, згріб папери, сунув їх у стіл і, замкнувши шухляду, сховав ключик. Лише один аркуш випадково просковзнув поза шухлядою і, плавно погойдуючись, полетів під шафу.

Ведрик швидко переполовинив хліб, помідори, ковбасу і поклав перед Мажорним. Обидва їли — аж за вухами ляцало.

«Оце апетит! Як у голодного вовка!» — майнула у Ведрика думка. Але він її пригасив і навіть почервонів від сорому.

— Ну, дякую, — витираючи руки, сказав Мажорний. — Бачу, живете не бідно. Хе-хе! Тепер, з вашого дозволу, вийду ще на вулицю та сигарету стрельну в когось із наших. Після такого обіду не гріх і... Ха-ха!

«Сміється, — подумав Ведрик. — Одразу ожив, попоївши. Буду з ним щоденно ділитися. Колись добрим словом згадає».

Ведрик зібрався приступати до роботи, але згадав про отой папірець, що полетів зі столу Мажорного. Тому пішов до шафи, витяг з-під неї аркуш і без будь-якої цікавості пробіг очима по написаному.

Він остовпів. На аркуші дрібним хвилястим почерком було написано:

«...У нашому відділі давно всі помітили, що Ведрик — людина фальшива, нечесна. Це запеклий хабарник, живе на широку ногу. Він давно відірвався від колективу і навіть обідає, ховаючись від людей. Бо їсть не таке, як всі, а лише дорогі делікатеси... Просимо терміново прислати авторитетну комісію для перевірки. Таку, щоб і вдома в нього пошурувала та поцікавилась, чи не на червінцях він спить...»

Внизу стояли сьогоднішня дата і підпис друкованими літерами: «Правдолюб».

«Ах ти ж! — налився кров'ю Ведрик. — Підлота брехлива! — Він хотів пошматувати аркуш, але передумав. — Цей безсоромний наклепник ще звинуватить мене, що я заліз до нього в шухляду, викрав папери, тоді справді доведеться відповідати перед колективом».

Ведрик акуратно поклав анонімку на стіл її автора. Але за хвилину в голову прийшла інша, уже смішна, ідея. Він похапцем замінив на аркуші своє прізвище на прізвище Мажорного, написав на конверті адресу головного управління, вибіг на вулицю і кинув лист у поштову скриньку.

СКЛАДНА СИТУАЦІЯ

Гадаю, кожен погодиться, що через оці всілякі етикетки і правила хорошого тону часом потрапляєш у таке дурне становище, з якого не так і просто виплутатися. От, скажімо, зі мною самим зовсім недавно випадок трапився. Власне, то ніякий не випадок, а ситуація склалася абсолютно неясна.

Значить, у неділю, у минулий вихідний тобто, заходжу я в тролейбус. Пробиваю, як годиться, талончик, глип в один ряд, глип у другий — вільне місце. Крайнє. Вмощуюсь, з приємністю відкидаюся на спинку. Так проїхав дві зупинки. Замислився. Пірнув у якісь житейські розрахунки. Коли чую: щось в коліно мене — штурх. Глянув — біля ніг ущерть набита сумка. Підвів голову — жінка наді мною. І то не стоїть, а ніби висить, вчепившись однією рукою за поручень, що тягнеться вздовж вагона.

Висить і гучно сопе.

«Ага,— думаю собі,— сопи, штурхай сумкою в коліно, мета твоя, жіночко, цілком ясна: сісти хочеш».

А воно, на перший погляд, все правильно. Заходить жінка — мужчина має встати, поступитися їй місцем. Але то коли йдеться про жінку старшу за віком. Ти ж не будеш зіскакувати перед кожним дівчам чи такою молодичкою, що двох мужчин скрутить. Тут зовсім інше. У нас, слава богу, рівноправ'я. І на роботі, і в тролейбусі!

Отож, коли мене сумка штурхнула, хотілося одразу

зіскочити з місця і запропонувати його жінці. Але я завагався.

«Стій! — зупинив я той свій порив. — Тут треба все обміркувати і зважити. Щоб не бути смішним».

Непомітно глянув на обличчя — не зовсім молоде. Але й не старе. А втім, спробуй розберися, коли на губах фарба, а на щоках пудри, як ото муки на тій рибі, що мають її на сковорідку класти. Перевів погляд трохи нижче. Еге, брат! Тут все так виструнчилось, що очей не відведеш. І, видно, все в неї своє. Без бутафорії. Значить, молодша за мене. На рік чи на два, а молодша. Тоді постоїш, голубко! Від того тільки фігура ще стрункішою буде.

Сиджу. Але цікавість бере своє. Оглядаю руку, яка тримає оту натоптану сумку. Рука міцна, натруджена.

«Дуже схоже, — роблю висновок, — жінка не з тих, що лише по ательє мод гасає. Десь працює. Можливо, й на заводі, біля верстата. Треба б встати. Але чекай. Сьогодні ж неділя. Не на роботу їдеш. Та ще така сумка натоптана. А-а-а! Це ось що може бути. Чоловік десь у будиночку на Десні відпустку проводить, а тебе послав по харчі, щоб не схуднути без ковбаски та масла. А ще, чого доброго, в сумці отій і пляшка з чим-небудь. Для підняття настрою. Ну, тоді, жіночко, все це міняє обставини. Як трудівниці честь тобі і хвала! А тягти сидора здоровиліві, який ніжитья на березі річки, справа твоя. Добровільна. Знайшла собі ледачого, то й неси свій хрест до кінця! Тут я тобі нічим не допоможу».

Воно ж, самі знаєте, жінки теж взяли собі за моду. Вдома цілий день топтатиметься на кухні — не присяде. Хоч і спотикатиметься об табуретки. На базар біжить — земля двигтить під нею. А зайде в автобус чи тролейбус, то одразу — глип-глип: місця шукає сісти. У мене так просто не сядеш. Я подивлюся, чи старша ти за мене, чи маєш на те право.

Згадав я, правда, що є ще одна точна ознака, за якою місце жінкам дають. Але в цієї нічого не видно.

Отак сиджу і відчуваю, що я правий на всі сто процентів. Але тут мене зачепило інше. За живе зачепило. Хіба я один у тролейбусі?! Хіба тут за мене нема молодших?! Повернув голову праворуч, а поруч — мужчина, як брила червоного граніту. Здоровий і аж виблискує увесь. І, помітно, на рік чи, бодай, місяців на шість молодший від мене. А сидить, ніби під ним фундамент підмуровано. Тільки очима за вікном пасеться. Це з тих, що не подумає ні про жінку з важкою сумкою, ні про бабусю з ципком. Він не встане, доки крісло не загориться, бо плює на всі правила хорошего тону і не катує себе так, як оце я катую себе всю дорогу. А оці катування, оці терзання потім боком вилазять. Про це стільки тепер пишеться. А з іншого боку, не можна ж усім і черствяками бути. Сидить ось поруч ця брила бездушна. Хіба у нього в голові думки про жінку? Швидше в цю хвилину він думає, де б його склянку вина видудлити. Він давно забув прописну істину, що жінка — це трудівниця, подруга твого життя, нарешті — мати.

Ех, вчити таких і вчити! Але як? Читати йому мораль — зайва трата часу і нервів. Єдине — присоромити. Власним прикладом показати, як справжній мужчина робити має.

І тут я демонстративно підводжуся з місця.

— Сідайте, будь ласка! — ввічливо, майже ніжно звертаюся до жінки. А водночас з докором і до того гранітного. — А ви хоч посуньтеся, коли не додумалися, що старшій жінці треба місцем вступитися!

Не знаю, чим там усе скінчилося, але на своїй зупинці я вийшов задоволений. Бо і зі складної ситуації уміло виплутався, і по-мужському відшпетив хоч одного самопевненого нахабу.

ВЕСЕЛІШЕ, ДІДУСЮ!..

Монолог онука

Ну, дідусю, ось і я. Прибув, як і обіцяв. Здрастуйте! Швиденько збирайтеся, та й подамося. Ні, ні, умиватися не треба, щоб часу на дурнички не гаяти. І піджака отого старенького на себе не нап'ялюйте. Беріть новий костюм, білу сорочку і ось ці черевики цілі. Та-ак, треба було б вас підстригти, бо трохи задовге волосся. Але нічого, приймуть за модника.

Тепер пошукаємо, де ваш паспорт. Ага, ось він. Безстроковий значить, дійсний. Прописка теж є — ажур.

О ні, палиці, упаси вас боже, не беріть. Навіщо вам палиця, коли я з вами, ваш онук рідний. Опора надійна, як залізобетонний стовп. Ха-ха!

Квартиру давайте замкнемо на всі замки. Бо ми підемо, а тут ще якийсь лоботряс почистить ваше багатство.

Ось ми й на вулиці. Тримайтеся, тримайтеся, дідусю, за мене! І, прошу вас, не човгайте черевиками по асфальту. Ноги, ноги піднімайте вище. А то ви, ніби водолаз на свинцевих підшвах. Ха-ха! Та-ак, уже краще. Це ви просто ходити розучились. Все лежите та й лежите. Ну, нічого, доки до нотаріальної контори доберемося, розходитесь. Розженете кров у жилах.

І веселіше, дідусю! Вище голову! Бо ж люди кругом, а у вас такий пригнічений вигляд, ніби я вас не до нотаріуса державного веду, а, пробачте, тягну на живодьорню.

У вас настрої погані? Даремно, діду. Ранок такий теплий, привітний, сонечко усміхається, а ви ніби й не

помічаєте тієї краси, носа повісили. Та ви тільки прислухайтеся, як он пташки співають, аж заливаються щебетом. О, а якась просто висвистує. То вони так радіють, що діток вигодовують. Зміну собі, значить, вирощують.

А вам хіба не радісно, що з онуком рідним ідете, щоб спадщину йому відписати? По обличчю бачу: повеселіло, навіть порожевіло воно від задоволення. Певно, й пісня з грудей рветься. Але тут, діду, не можна співати. Вулиця, люди, ще хто подумає, що нализався старий. Ха-ха! Ні, ви вже, дідусю, потерпіть. Відпишете все на мене, звільнитесь від отого останнього тягара в житті, тоді вдома і заспіваете, розрядите свої емоції.

Ви, діду, тільки зрозумійте, яке це щастя вам привалило, що ось зі мною йдете! Все просто, легко, без мороки. Тільки не човгайте так! Ноги вище піднімайте!.. А уявіть собі хоч на хвилинку, що б ви робили, коли б довелось все оформляти вдома? Особисто я не позаздрив би вам. Це ж нотаріуса запрошуй, лікаря викликай, свідків шукай.

А, не дай би бог, що з вами трапилось, тоді ще гірше. Це ж певний час ні до вашого майна, ні до ваших грошей в ощадкасі ніякого доступу. А там починаються пошуки спадкоємців. Доки розберуться, хто з них — прямий, а хто — ха-ха! — «кривий»... Ге, діду, тяганина неймовірна! Та наліпляться у ваші родичі такі, що ви про них і не чули ніколи. Та ще почнуть докоряти, що, мовляв, розумний був дід, а й не допетрав, як спадщиною розпорядитися.

А так я вас виручаю. Все чин чином зробимо за одним заходом. Одним рипом. І ось, бачите, ніхто з родини до цього не додумався. А я таки додумався. Твердо вирішив: пожалію дідусю, позбавлю зайвого клопоту, звільню від бюрократизму всілякого.

Ви хлипаєте? Не треба, дідусю, хвилюватися! Я розумію, це ви з вдячності до мене. Заспокойтеся. Все добре. Що б то я за онук був, якби не згадати про дідову

спадщину! Натє ось хустинку, витріть сльози, а то в конторі подивляться на ваші почервонілі очі та й подумають, що я вас силоміць приволік. А я ж вас не примужую. Ви собі йдете по добрій волі. Тільки, діду, не човгайте ногами, бо мені вже говорити про це надоіло! Ви ж зрозумійте, що, по-перше, коли так хто ходить, то на нього дивитись не дуже приємно, а по-друге, не забудьте, що ці черевики ще попрослужать вам. Не щороку ж і нові купувати, ніби школярєві якому.

Може, ви боїтесь, що відпишете все мені, а самі лишитесь ні з чим? Не бійтесь. Буде скрута, то дасте знати комусь із родичів — допоможуть, в біді не залишать. Що вони, не мають совісті чи обов'язків своїх не знають?!

О, та ось уже й нотаріальна контора. Бачите, дідусю, коли радість на душі, то й плях здається коротшим. А чуєте, як пташки висвистують? Ні, ні, хвилиночку. Це не пташки. Це у вас в грудях так свище. Ха-ха! Чого б воно? Видно, ота музика в грудях від хвилювання, що таке добре діло робите. Тоді давайте постоїмо. Відпочинемо. Бо куди з таким свистом до нотаріуса підходити. Ще налякається. А там, як правило, жіночки сидять. Чутливі до всього.

Ви на лаву оту зелену так дивитесь? Сісти хочеться? Е-е, ні, не можна, діду. Я б і сам сів, бо ви мене таки добре насіпали за дорогу. Але обійдемося. Ви ж колись господарем були, то знаєте, що коли кінь утомлений, йому одразу ніколи не дають води, щоб не запалився. Так і з вами. Проїшли чимало, а тепер тільки сядете, тоді я вас довго не поставлю на ноги.

А тим часом в конторі перерва на обід. Розумієте наше критичне становище?

Ви, діду, щоб швидше відсапатись, дихайте носом. І ще зробіть так: наберіть повні легені повітря і затримуйте його, доки не нарахусте до десяти. Кажуть, це підтримує серце. Масажує. Ну, вдихайте! Та-ак, один, два,

три, чотири... Ет, хто ж після чотирьох видихає! Я ж ка-
зав, до десяти треба.

Та дідько з ним, з тим диханням. Ми сюди не на ліку-
вальну фізкультуру прийшли. Вдома будете дихати. А тут
уже відзіпались трохи? Тоді пішли! Тільки міцніше опи-
райтесь на мою руку, бо тут східці.

Зайдемо, то не допитуйтеся черги. Червонолиці моло-
дики, котрі завіряють копії атестатів, і постояти можуть.
А у вас справа важлива і термінова.

Тільки не вішайте голови, вище її тримайте! І весе-
ліше, дідусю! Ви, звичайно, трохи стомилися. Але назад
буде легше, бо вже хоч ота спадщина не лежатиме тяга-
рем на ваших плечах.

І ми ще, знаєте, що зробимо? Пошукаєте по кишнях,
може, де карбованець завалявся, то я вас додому, як
барона, на таксі доставлю.

Ну, дідусю, веселіше! З вами поруч — ваш рідний
онук.

КОМЕДІЙНИЙ СЮЖЕТ

Нині так багато говорять про нестачу справді веселих фільмів, що я не втримався, а сів і написав кінокомедію.

І, повірте, комедія мені вдалася. Власне, поки що мова піде лише про сценарій.

Для першої спроби я прочитав його в колі своєї сім'ї.

— Смішно? — запитав я, закінчивши читати. — Це — комедія.

— Дуже смішно, — відповіли мої домочадці і всі дружно зареготали.

— А чому ж ви не сміялися по ходу дії?

— Бо ти не попередив нас, що це комедія, — за всіх відповіла дружина. І знову засміялася. Теж за всіх.

«Домашня оцінка — то ще не все, — подумав я. — Треба дати сценарій комусь із критиків. Для кваліфікованої оцінки».

Дав Гвиненкові. Той у критиці, як кажуть, собаку з'їв.

— Ну як? — забираючи через місяць рукопис, запитав я в Гвиненка.

— Вітаю! — вигукнув критик. — Негайно подавайся на кіностудію... Га-га-га! — зареготав він з деяким запізненням, коли я вже був від нього далеко.

«Довго ти стримувався, — подумав я про реакцію критика, — а таки розібрало. Сміх вибухнув».

Після похвали такої авторитетної людини, як Гвиненко, я без вагань поїхав на кіностудію. Вперше за все життя.

— У мене кінокомедія,— тихо сказав я, зайшовши у перші ж двері, де за модерним столиком сидів довгов'язий хлопець з блідим інтелігентним обличчям.

— Що, що у вас? — відірвався він від паперів.

— Кінокомедія,— повторив я голосніше.

— Мені, чоловіче, не до сміху. Ха-ха! — розсміявся хлопець, махнув мені рукою і знову поринув у папери.

— Куди мені з комедією? — звернувся я до вусатого здорованя, що гучно гунав платформами своїх черевиків по коридору.

— З комедією? Го-го-го! — загоготав вусатий здоровань.— Не до мене! Не до мене! Особисто я — драма. Йдіть собі далі.

Нарешті я здибав молоденьку гарненьку дівчину, яка охоче мені пояснила:

— Розумієте, оскільки кінокомедія — це велика рідкість, у нас нема спеціальної штатної одиниці, котра б займалася комедійними сценаріями. Просто вам найкраще зайти ось сюди. До Валерія Чуба.

Повідомлення про те, що на студії навіть нема спеціальної штатної одиниці, яка б займалася комедійними сценаріями, мене дещо збентежило. Але не відступати ж. Я зайшов у кімнату, куди порадила дівчина. За столом сидів чорноволий красень з пишною сивуватою бородою.

— Прошу! — відповів він басом на моє тихе привітання.

— Будь ласка! — простягнув я папку з рукописом, дивуючись, як він догадався, що в мене сценарій.

— Що це? — рвучко ховаючи руки за свою широку спину, запитав Чуб.

— Кіносценарій,— ткнув я пальцем у папку.

— Не приймаю! — різонув бас.— Прошу, які у вас до мене справи?

— У мене не справи. У мене кінокомедія,— намагався я пояснити.

— У нас кінокомедій по самісіньку горлянку,— показав ребром долоні Чуб.— Дівати ніде. Від них збожеволіти можна.

— Чому ж тільки й говорять, що кінокомедій нема?— осмілів я.

— То на екранах їх нема,— аж застогнав Чуб.— А на кіностудії, кажу ж вам, повно. Усі шафи ними забиті. Роками лежать.

— Моя не лежатиме,— запевнив я.

— Ви насмілюєтеся так заявляти? Це вже смішно. Ха-ха! — іронічно заіржав бородань.

— Нічого тут смішного. У мене справжня кінокомедія,— знову простягнув я рукопис.

— Не вийде! — відмахнувся Чуб.

— Ну, хоч візьміть та прочитайте, тоді й висновок зробите,— наполягав я.

— Ніколи мені всіляку нудоту читати!—крикнув Чуб.

— Це справді смішний сценарій! — не здавався я. — Не маєте часу, давайте я сам вам почитаю. А ви тільки послухаєте.

— І слухати не буду! — гримнув Чуб, витираючи спітнілого лоба.— Коли б я все слухав, що тут пропонують, то досі б дуба врзав. На тому будьте здорові!

Я здався. З рукописом під пахвою прийшов додому.

— Аванс приніс? — кинулася до мене дружина. — Я чула, що в кіностудії великі гонорари.

— Відчепись! — гиркнув я дружині і, мимоволі складаючи в кишені відому комбінацію з трьох пальців руки, більш лагідно додав: — Сказали, що разом заплатять. У дві жмені...

Дружина, видно, відчула злу іронію, бо не змовчала, а вигукнула:

— Грубіяні! А ще комедію написав.

Назавтра я знову був на кіностудії. Бо не раз чув, що там все треба пробивати з великими труднощами.

— Чуб зайнятий,— зупинили мене біля дверей кабінету.— А що ви хотіли?

— Я приніс сценарій двосерійного фільму «Три бульдозеристи»,— збрехав я.

— Тоді заходьте,— ласкаво сказали мені.

— Прощу! — ввічливо пробасив Чуб, а, впізнавши мене, сердито кинув: — Це знову ви? Нічого не вийде!

— Візьміть! — благав я, подаючи сценарій.

— І не розраховуйте! — відмовлявся Чуб.

— Ну, хоч одну частину прочитайте! — просив я.

— Навіть заголовка не прочитаю! — відрізав Чуб.

— Тоді будьте здорові! — гукнув і я.

— Прощайте! — гукнув Чуб.— І не гніть більше комедій. Нічого у вас не вийде.

— Вийде! — злорадно пообіцяв я, прямуючи до порога. У мене раптом визрів план.

Десь через місяць, під кінець дня, я їхав на кіностудію. Але вже не сам, а з своїм другом, слюсарем Демидом.

Друг мій був таким огрядним і сильним, що куди тому Чубові!

Ми не рвалися в кабінет. Нікому нічого не казали, а спокійно чекали кінця роботи. І тільки тоді, коли, за нашими розрахунками, Чуб мав бути сам, я швидко влетів до нього в кабінет.

— Не приймаю! — гукнув Чуб.— Пізно вже. А, це ви? — впізнав він мене.— Ми ж з вами, здається, домовилися, що нічого не вийде.

— Вийде,— сказав я тремтячим від хвилювання голосом.— Ось зараз...

— Тобто? — уставився на мене Чуб.

— Будемо читати кінокомедію,— сказав я, розв'язуючи папку з рукописом.

— Прощу залишити кімнату і мене! — наказав Чуб.— Інакше я негайно викличу міліцію!

— До цього ми не допустимо. Провід обрізано,— збрехав я.— Демиде, сюди! — гукнув я у коридор.

На поріг став здоровенний Демид.

— Ось цього приборкати? — показав він на Чуба. — Це нам — раз плюнути. Не таким в'язи скручував.

— Що вам від мене треба?! — перелякано прохрипів Чуб і безсило впав на стілець.

— Будемо читати сценарій, — лагідно сказав я. — А оскільки ви ще не обідали і додому підете не скоро, то ми вам і поїсти прихопили. Демиде, згорток!

Тут Демид розгорнув пакунок, виклав на стіл хліб, ковбасу, сир, огірочки, а тоді ще й термос з гарячою кавою видобув із сумки.

Чуб довгенько глипав то на мене, то на мого огрядного супутника, то на стіл, завалений харчами. І раптом його обличчя проясніло і заіскрилося нешліфованою веселістю.

— Ха-ха-ха! — зайшовся він щирим сміхом.— Ха-ха-ха! Так це ж чудовий комедійний сюжет! — збуджено вигукнув він.— Відповідальний студієць упирається, відбивається від сценариста, а той одного разу заходить з приятелем-здорованем, замикають з середини кабінет і... Ха-ха-ха! Ви згодні на таку кінокомедію? Трохи з детективною приправою? — звернувся Чуб до мене.

— А я, після отих невтішних відвідань кіностудії, сценарій саме так і переробив,— пояснив я, показуючи Чубові титульну сторінку рукопису, де стояла назва: «Комедійний сюжет».

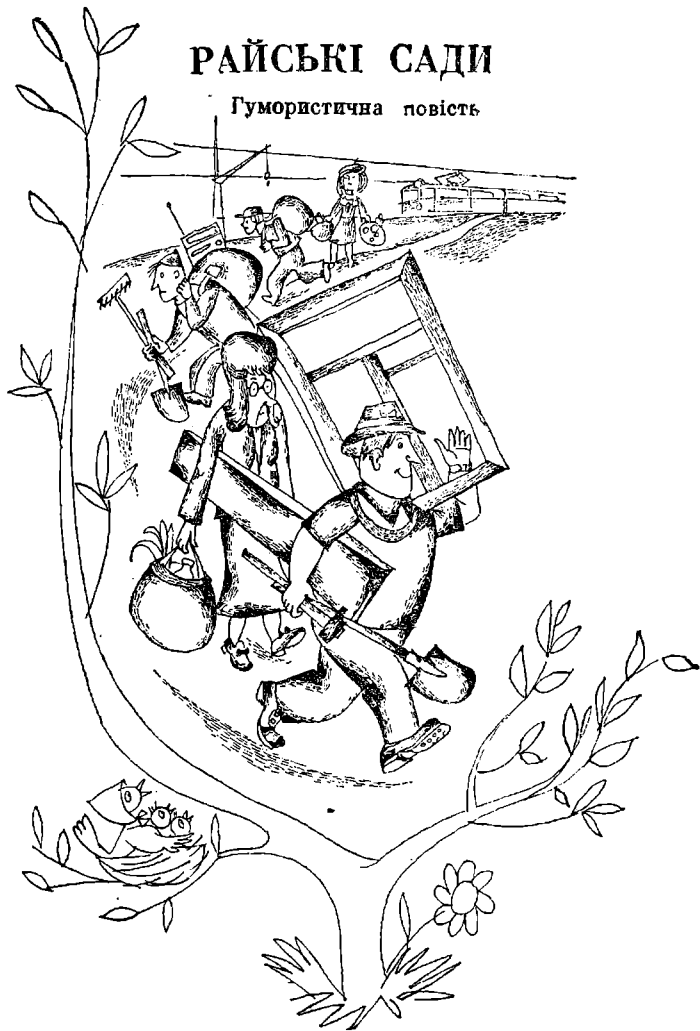
— Тільки одна умова,— простягнув мені руку Чуб.

— Ви мій співавтор? — випередив я Чуба.

— Молодець! Догадливий! — ляснув він мене по плечу.— Завтра ж приступаємо до роботи. Сюжет і справді комедійний.

РАЙСЬКІ САДИ

Гумористична повість

ГУМОРИСТИЧНА ПОВІСТЬ,

в основу якої покладено чимало конкретних фактів,
але з деякими істотними узагальненнями

ВІД АВТОРА

Щиро визнаю, що сади, як, до речі, й городи, неймовірно вабили мене з самого дитинства. Оскільки вдома в нас п'ятого саду не було, то я частенько заглядав у чужі, без трепету в душі не міг обминути ані яблуні, ані груші, доки не зривав і не з'їдав з великим апетитом ароматного соковитого плоду.

Не роблю таємниці з того, що відвідина деяких садів мені на вік закарбувалися в пам'яті не стільки своїми червонобокими плодами, скільки пекучою кропивою-жизжухою, якою господарі щедро шмагають по голих литках непрошених малолітніх гостей.

За час дитинства я перебачив стільки садів і перекуштував стільки яблук, груш, вишень, слив та інших принагідних дарів, що годі й перелічити. А згодом, уже в юнацькі роки, мені ще й довелося прилучитися до природничої науки, яка певною мірою торкалася й садівництва.

І все ж, навіть так багато знаючи про природу садів, а частково й про характери їх господарів, я не насмілювався порушувати цю привабливу тему, доки сам не став садівником. Тільки власна практика і власний досвід дали мені, як кажуть, моральне право вдатися до її літературного зображення. Але й за цих умов я люб'язно звертаюся до читачів, і особливо — до читачів-садівників, з проханням зважити на таке:

1. Автор аж ніяк не претендує на вичерпний виклад фактично невичерпної теми. Тому він розраховує на цікаві й корисні доповнення з боку самих читачів.

2. Узагальнюючи деякі факти, автор все ж має «прив'язку» до конкретного географічного місця й адміністративного пункту. А саме — до відомої багатьом і багатьом Глевахи, що розташована поблизу великого міста Василькова і славиться не лише своїми колективними садами.

3. Не все, описане автором, слід сприймати на свою адресу. Більше того, ви можете з ним не погоджуватися і скільки завгодно полемізувати.

4. Автор просить не робити поспішних висновків і не ляяти його, не дочитавши повісті до кінця. Це прохання адресується також і майбутнім літературним критикам.

ВСТУП

ліричний, з невеличкою історичною довідкою

Що таке сад?

Сад — це планомірна сукупність яблунь, груш, вишень, слив, абрикосів та ще багатьох фруктових дерев і різноманітних плодових кущів на відповідній земельній ділянці.

Сад — краса людського життя. Це місце для корисної праці, загартування здоров'я, приємного відпочинку, зустрічі закоханих.

Нарешті, сад — це прибуток. Додаткове джерело сімейного бюджету.

Люди давно врахували все це і дружно взялися вирощувати сади.

На нинішній час сад — це ще й своєрідна мода. Як, приміром, квартира з лоджією; румунська спальня і поль-

ська кухня; як шиньйон і кримпленовий костюм у жінок; як фарбована голова і молода знайома у підстаркуватих кавалерів, котрі страждають від гіпертонії і безпросвітнього склерозу.

Довідка. Сади беруть свій початок з незапам'ятних часів. Як відомо з святого писанія, уже Адам і Єва гуляли у райському саду. До чого вони догулялися, скуштувавши яблука, теж відомо всім.

Значить, першим садом у цілому світі був райський.

Пізніше сади з'явилися на Русанівці, на Берківцях, в Осокорках, за Броварами, у Тарасівці, у славнозвісній Глевасі і ще у багатьох і багатьох інших місцях. Поїдьте ви в Суми чи в Харків, у Чернігів чи Херсон — і скрізь на підступах до міста побачите акуратненькі квадратики колективних садів.

За визначенням людей, котрі ще не мають садів, вони теж «райські», бо, мовляв, садівники розкошують у них, як у раю.

То нехай же вони, оті сади, зеленіють, цвітуть і плодоносять!

ЖАР-ПТИЦЯ

З чого починається сад?

Сад починається з казкової жар-птиці. Точніше, з райдужної, окриленої мрії.

Ви чули і знаєте, що є сади. У людей, звичайно. Знаєте, що є садівники-любители. Ви їх частенько навіть стрічаєте. Здебільшого у приміській електричці чи просто на базарі.

У вашому розумінні садівник — людина не зовсім звичайна. Ви звикли бачити садівника з нагоптаним рюкзаком за плечима, з корзиною полуниць чи яблук, з яким-небудь загадковим згортком. І все то скарби, про які вам

ще й не снилося. Ясна річ, що коли вже людина стала садівником, то й калитка у неї набита грішми.

Якщо вам, скажімо, садівником стати, може, й не снилося, то ви всіляко уникаєте й говорите на цю тему. Але мрія про сад десь жевріє, роздмухується, а потім і загоряється. Яскравим полум'ям.

Отак сидите ви за сніданком чи обідом, жартуєте, а того й не знаєте, що вже хтось чиркає сірником, щоб запалити мрію. Хто-небудь із сім'ї (здебільшого це дружина), ніби ні до кого не звертаючись, і скаже, багатозначно зітхнувши:

— Якось люди влаштовуються, що й квартири в них путні і дачі мають. А тут... Ехе-хе!

Оце «ехе-хе» пронизує вас, господаря, як отруйна стріла. Це ж прями́сінський натяк, що в інших жінок чоловіки не тухтії, уміють жити. А ви — щось таке: ні риба ні м'ясо.

Щоб відстояти, захистити свою мужську гідність і дати добрячого одкоша агресивній стороні, ви кидаєте аргументоване спростування:

— До твого відома, то ніякі не дачі, а сади. Са-ди! Розумієш? А це не одне й те ж. Ну, а якщо тобі так уже закортіло покопатися в землі та понабивати мозолі на долонях, то я теж доб'юся. Спеціально для тебе.

— Ти серйозно? — аж підскочить зраділа дружина.

— А які ж тут жарти! Ось тільки даватимуть ділянки, подам заяву, та й матимеш сад.

Сказавши це зопалу, ви ще самі не вірите в успіх. На-справді-бо ділянки під сади виділяються дуже рідко.

Але мрія про сад з цього часу шириться у вашій сім'ї, поступово захоплює собою всіх, від малого до старого.

— Це ж у нас будуть свої яблука,— тішиться синок.

— І груші. А я їх так люблю,— додає донька.

— А варення скільки мама наварить! — плещуть обое в долоні.

Ви вже й самі починаєте прикидати, які б то краще завести сорти яблунь, груш, вишень, слив. А дружина ваша тим часом розробляє розгорнуту програму своєї косметики.

— Ось тоді я матиму вдосталь полуниць для масок, — задоволено скаже вона.

— Для яких масок? — здивовано запитаєте ви, обірвавши нитку думок про сорти дерев.

— Тю на нього! Стільки прожив на світі і вперше про маски чує! — присоромить вас дружина. — Ти бачив, яке завжди біле обличчя у Люди Чорної? Гадаєш, її природа таким наділила? Де там. Це вона за літо по центнеру полуниць на пицю вимазує. От і біла. А в Зіни Тергунової ти коли-небудь бачив улітку зморшки на лиці? Отож бо й воно, що не бачив. Та в неї, щоб не маски із свіжих огірків, то шкіра на обличчі була б, як ота цинкова тертка, що на ній білизну перуть. Я від них відставати теж не збираюся. Запам'ятай це собі!

— Виходить, що половина врожаю полуниць і огірків йтиме на твою косметику? — з докором кидаєте ви дружині.

— Ну й що?! Це ж зі свого саду. А коли б я все на базарі купувала? — дружина на те.

І вам крити нічим. Уявно піднімаючи руки, ви здаєтесь. Нехай уже мажеться. І не тільки полуницями й огірками, а навіть чорною смородиною. Все одно не перекопаєш.

А мрії про сад летять далі. Рожеві. Криві.

— Збудуємо дачу, будемо там відпочивати.

— Душ зробимо, щоб і помитися можна кожного разу.

— Краще басейн. Тоді й купатися будемо.

Це діти про басейн заговорили. А жінчина мати свій план пропонує:

— Слухаю оце мовчки і дивуюся, що самі витребеньки у всіх на думці. Якщо вже буде сад, то найкраще там

розвести курей, качок, кроликів. Завжди м'ясо свіженьке, яйця, та й пир'я на подушки своє. А там, дивись, ще й прибуток якийсь можна мати. Аби тільки бажання. Винеси на базар, продай...

Тещина практична і доцільна пропозиція раптом народжує в голові ще один план.

«Це ж можна буде і її саму на все літо з дому вивезти. Нехай там розводить курочок, качечок, кроликів. Добре, що напоумила. Молодець!»

От і доляпалась стара. Недаремно кажуть: «Мовчи, глуха, — менше гріха».

Довгенько ще мрія, ота невловима жар-птиця, пурхатиме у вашій свідомості, житиме у вашій хаті. Ви собі уявляєте відпустки на дачі, заздальгідь обмірковуєте, кого із своїх друзів туди запросите, кому дасте полуниця на варення і косметичні маски, куди витрачатимете прибутки від саду.

І нарешті ви таки впіймали свою жар-птицю.

ВІД МРІЇ ДО ДІЙСНОСТІ

Дійсність, ясна річ, починається з ділянки. З невеличкого клаптика землі. Оскільки сади в нас колективні, то й клаптик цей вам, як і вашим товаришам по роботі, виділяють з більшого шматка майже непридатної землі на якомусь богом і людьми забутому пустирі. Та ще й десь далеко-далеко за містом. Діляночки нарізають рівненькими квадратами, між якими визначаються такі ж рівненькі лінії — майбутні вулички і цілі квартали.

З першого ж дня, як тільки вам дістався клаптик землі, ви вже стаєте законним садівником, а ваша діляночка — садом. З цього часу і на вас люди дивитимуться особливим поглядом, і ви сприйматимете той погляд з потаємною гордістю.

— Іване Петровичу! Куди це ви з таким сидором зібралися? — запитає вас ваш знайомий, зустрівши на вулиці вранці у вихідний день.

— Та в сад їду, — відповісте ви знайомому, навіть не зупиняючись, аби не впасти під тягарем ноші і не спізнитися не першу електричку.

А в «саду», крім густих зарослів золотистого звіробую і жорсткого зеленого пирію, ще нема анічоґісінько. Приїжджаєте ви туди, знімаєте із задубілої й спітнілої спини величезну ношу і, зіпаючи, як риба, витягнута з води, падаєте, щоб відпочити.

Але той відпочинок триває недовго. Гріх вилежуватись, доки ще нічого не зроблено. А не зроблено головного. Доки діляночка не вкриється шаром чорнозему, на ній буйно ростимуть тільки невибагливі бур'яни. Тому ви дістаєте заступ, відро і бадьоро прямуєте до найближчого болітця, щоб там накопати і наносити собі чорної багнюки.

На перших порах це незвично і важкувато. Тому кожна ходка з повним відром супроводжується думкою:

«І на чортового батька я встряв у цю халецу! Люди у вихідний день на Дніпрі чи на Десні рибу ловлять, у парках прогулюються, а я, ніби той від, землю тягаю!»

Самокритика — річ не дуже приємна, отож вона поступово переростає у нищівну критику, спрямовану, як правило, на голови своїх ближніх.

«Мені цей сад так потрібний, — думаєте ви собі, — як п'яте колесо до воза чи реп'яхи собаці в хвості. Це їй, благовірній моїй, заманулося дачі. Правда, сама вона, можливо, й не догадалася б сад придбати. Але її напоумили оті, котрі на свої пики маски накладають з огірків і полуниць. Це ота білолиця Люда Чорна нараяла сад узяти. За горлянку б тебе взяло, Фесько язиката! Свого чоловіка геть заїздила, то ще й на мене біду накликала, щоб доконати».

Але роздратування непомітно вщухає. Натомість приходить приємна втома. Ви кидаєте відро й заступ, розлягаєтесь долілиць на теплу землю, накриваєте змокрилою сорочкою голову від пекучого сонця і, під ніжний, дзвінкоголосий спів жайворонка, солодко засинаєте. І сниться вам розкішний сад. Скрізь пишнокронні плодові дерева, по ажурній огорожі в'ється густий виноград, а з-за крилатої яблуні виглядає і підморгує Єва, тримаючи в своїй тендітній руді червонобоке яблуко. Якась невидима сила піднімає вас і тягне до Євиної принади. Вам залишається лише звестися на ноги, ступити кілька кроків — і красуня опиниться у ваших обіймах. Але зовсім несподівано між вами і Євою, ніби з-під землі, виростає здоровенний Адам.

Ви, напружуючи всі зусилля, плигаєте назад і... просинаєтесь.

Над вами стоїть ваш сусід по садовій ділянці. Стоїть і співчутливо усміхається.

— Спитесь, як після маку? — питає він з ноткою іронії в голосі.

— Та задрімав трохи, — відповідаєте, тамуючи в собі позіхання, що аж проситься на волю.

— А що ж це ви носите відром?

— Чорнозем.

— Це, чоловіче, не чорнозем, а болотяна багнюка, — розтлумачує сусід. — З неї користі не чекайте. Чорнозем треба купити. І не п'ять чи десять відерець, а зо дві машини.

З роззявленим ротом ви слухаєте мудрі поради досвідченого (а в вашому розумінні досвідчені всі, крім вас самого) садівника і поступово доходите розумом, що й справді, чорнозему на свою діляночку відром не наносити і найперше її треба старанно перекопати та очистити від бур'янів.

Наступного разу ви вже їдете в сад не один, а з усіма своїми дорослими й малими домохазячками. Заохочення до такої поїздки здійснюється дуже просто:

— Ану, мої милі, яблука і груші лопатимете всі, то в неділю збирайтеся в сад, гуртом скопаємо ділянку!

Але за кілька днів до тієї поїздки раптом виявиться, що однією позиченою лопатою не обійтись. Тоді ви біжите до знайомого садівника і допитуєтесь, де ті лопати купують. Він вам назве адреси спеціалізованих магазинів, які, ніби на зло, знаходяться далеко від вашого дому. Та нічого не поробиш, мусиш туди діставатися.

У садово-городньому магазині у вас аж очі розбігаються: скільки тут всілякого інвентаря! Лопати великі й маленькі; граблі великі і якісь грабельки то на три, то на чотири зубці; сапи трикутної форми і сапи заокруглені півмісяцем; вила-трійчата і вила, яких ви ніколи ще й не бачили. І все це люди купують. Значить, і собі треба. Набираєте всього по дві-три штуки. Зв'язуєте і ледве доносите до трамвая чи тролейбуса. Втискаєтесь з самісінького заду, але ненароком когось штурхаєте своїм інвентарем і наслухаєтесь всіляких докорів. Але в полеміку не вступаєте. Немає сил огризатися.

Невдовзі з'ясовується, що закупленого вами інвентаря не досить. Для саду ще неодмінно треба мати кілька відер, хоч одну бочку, поливальницю, балію і ще багато всіляких речей. Вони ніби й не дорогі, а в сукупності забирають чимало грошей.

І ось минає певний час, і ваша діляночка скопана й очищена від бур'янів. Кілька напружених чергувань, і вам таки пощастило заволодіти аж дві машини чорнозему чи торфу. Ви радієте, як дитина, котрій купили одразу дві порції морозива. Але радість ту знову затьмарить хтось із досвідчених садівників-любителів.

— Чорнозем — це ще не все, — розтлумачить він вам. — Щоб у вас усе росло й родило, потрібні добрива.

Тепер ви чатуєте, аби купити ще й перегною. А якщо не вдасться, то маєте тижнями ходити з відром по тих місцях, де пасеться худоба. Заняття, звісно, хоч і корисне, але не дуже приємне.

І все ж, навіть тоді, коли у вас є і чорнозем, і перегній, все одно радіти ще рано. Виявляється, до всього потрібно мати ще й добрива мінеральні. А оскільки ви на них майже зовсім не розумієтесь, то купуєте в магазині всі підряд, які там є. І всі підряд розсіваєте на ділянці саду. Щось від них ростиме краще, а щось до корінця вигорить.

Як справжній садівник, ви все частіше й частіше беретеся за ручку й папір, сідаєте і ретельно підраховуєте, що, крім здорового відпочинку, дасть сад для сімейного бюджету.

«Значить, так,— міркуєте ви,— за дві машини землі заплатив стільки-то, за перегній і мінеральні добрива — стільки-то, лопати, граблі, вила та інший інвентар обійшовся у стільки-то карбованців. До цього плюс багатозразовий проїзд п'яти чоловік туди й назад. Всього це буде... А пропади воно пропадом! За ці гроші можна було б купити в магазині, а то й на базарі стільки фруктів, що на два роки вистачило б... Чим же я думав?! Кого послушав?!»

Еге, рано ще гарячкувати! Треба бути оптимістом і готувати себе до світлої сподіванки, що всі вигоди попереду. Коли буде...

ВЛАСНЕ САД

Ваша ділянка таки оброблена. Тепер починається справжнє формування саду, а з ним і побігеньки за щепами й кущами.

— Не чули, де можна яблуньок дістати? — питаєте першого стрічного садівника.

— Сам допитуюсь. Кажуть, є в магазині на Делегатській. Ніби чимало привезли.

Ідете на Делегатську. Там спеціалізований магазин для садівників.

— Яблуньки є?

— Вчора були. Розібрали.

— А де ж дістати?

— На Солом'янці ще мають бути.

Ви — на Солом'янку. А вам у відповідь:

— Тю, ви б ще через тиждень запитали. Тепер тих садівників більше, ніж щеп виросшують. Навідуйтеся щодня, то, може, й не прогавите.

І ось так, коли люди відпочивають, дивляться кіно, читають книжки, ходять у гості, садівникові зовсім не до того. Він, захекавшись, не завжди поголившись, гасає від магазину до магазину, стовбичить у черзі, вибирає щепи, обмінюється думками з таким, як і сам, ентузіастом.

Сформувати сад — справа зовсім не проста. Бо ж хочеться, щоб у вас були яблуньки різних сортів — ранні і пізні, щоб були гарні груші, вишні, сливи. Ну, і обов'язково всілякі кущі: смородина, агрус, порічки, малина.

Нарешті ви побували у всіх магазинах, у всіх близьких і далеких питомниках і таки дістали потрібні щепи й кущі. Ви їх старанно посадили, дотримуючись всіх порад спеціалістів і наукових настанов, і, з полегшенням зітхнувши, терпеливо чекаєте на майбутній урожай.

Чекаєте, але рук не складаєте. Бо на садівника, як зажерлива зубата щука на бідного карася, завжди чигає якась несподіванка.

По-перше, згодом ви побачите, що майже всі яблуньки, за якими довелось стільки побігати, одного сорту — ранні. Всі грушки — лісові красуні. У розпач, ясна річ, впадати не слід. Непотрібні деревця завжди можна викорчувати і замінити іншими. Тим більше, що сад не на один рік, а на все життя.

По-друге, ви дивитесь і бачите, що ваш сусіда щойно встромив деревину в землю, а вже чимось її обприскує.

— Для чого це ви кропите яблуньку? — цікавитесь.

— Щоб гусінь не розводилась і всякі там шкідники, — повчально відповідає сусіда і дивиться на вас, як на першокласника, котрий помилково забіг у восьмий клас.

— Та на такому деревці ще ж і руками можна буде все обібрати, — ще більш поглиблюєте ви своє неучтво.

— А хімія, по-вашому, для чого? — зажене вас у тупик сусіда.

— Он пишуть, що хімікати аж до північних морів дійшли. Їх уже в організмі тюленів і білих ведмедів знаходять, — показуєте і ви свою обізнаність.

— Не знаю, — самовпевнено відріже сусіда, — ні тюленя, ні білого ведмедя я не їстиму, а на яблука розраховую. А ви, по всьому видно, хоч і сад матимете, а по яблука будете ходити на базар. Вам шкідники і вуха пооб'їдають.

Вам стає соромно. Ви почуваете себе завершеним невігласом в найелементарніших питаннях садівництва. За кілька днів і у вас з'являється найновішої конструкції величезний обприскувач і цілий склад всіляких отрутохімікатів. Вам досить важко розібратися, якою отрутою і коли саме обприскувати дерева, тому, щоб не прогадати, ви систематично обробляєте щепи й купці всіма підряд препаратами.

Дарма, що на молоденьких деревцях погорить і обсіплеться листячко, полущиться ніжна кора. Зате й шкідники видохнуть догла. Під самий корінь.

І нехай тепер інший сусіда запитає, для чого ви обприскуєте дерева, у вас уже є всі підстави чесонутися відповідь зі знанням справи:

— Щоб гусінь не розводилась і всякі там інші шкідники.

Формування саду й на цьому ще не закінчується. Вам, а ще більше вашій дружині, захочеться, щоб у саду неодмінно росли: абрикос, персик, волоський горіх, айва, шовковиця, чорноплідна горобина, кизил, виноград. Закрадатиметься мрія і про помаранчі, але на заваді стає клімат. Не ті, як кажуть, географічні широти.

— Куди ж це все повстромлювати на такій маленькій діляночці? — з розпачем запитаєте ви у дружини.

— Стромляй, а там побачимо! — рішуча на те відповідь.

Щоб не здіймати бучі, копаєте нові ямки, садовите нові дерева, кущі, лозу. Через два-три роки діляночка з саду може перетворитися на молоді джунглі. Але до цього не доходить, бо зчиняється переполох:

— А де ж ростимуть полуниці? А де ж сіяти й садити огірки, редиску, цибулю та іншу городину?

Частина насаджень тут же виривається. Справді, без ягід, редиски, цибулі й картоплі в саду не обійтися.

ДЮГЕН ВИЛАЗИТЬ З БОЧКИ

І все ж принадність саду не в самих лише фруктових деревах і плодкових кущах. Будиночок, дачка — ось голова його окраса.

Який це інтерес приїхати в сад (де ще й тіні нема) і сидіти у всіх на виду? Ні, неодмінно треба мати місце, де б поставити ліжко, а то й кілька ліжок, стіл, стільці та інші необхідні хатні речі. Тут тоді і поїси, щоб ніхто тобі в рот не заглядав, і відпочинеш у якій завгодно позі, і від негоди сховаєшся.

Але дачка — справа дещо складніша, ніж посадка дерев. Вона у більшості випадків споруджується не одразу. Це ж треба мати гроші, транспорт, робочі руки. Ну, і різні там будівельні матеріали.

Доки буде споруджений справжній будиночок, на садових ділянках з'являються старенькі кузови автофургонів, списані залізничні вагони (без осей, звісна річ), віджилі свій вік кіоски і навіть контейнери. Хто й цього не може дістати, той зводить тимчасову хижку з ящиків, фанери, картону.

Коли на перших порах пройдеш поміж новими садовими ділянками і побачиш, як дехто в спеку чи дощ, скоцюрбившись, сидить у тісному контейнері, то обов'язково згадаєш славнозвісного Діогена в бочці. Різниця лише в тому, що пожилці контейнерів, кіосків, кузовів не збираються довго ось так сидіти. Вони оптимістично дивляться в недалеке майбутнє і мріють про розкішний красивий будиночок. З високим горнищем, верандою і льохом.

І справді, садівники Діогени якось досить скоро вилазять зі своїх «бочок» і перебираються в хороми.

По тому, як садівники споруджують дачки, вони діляться на кілька категорій. Але найбільш гранично вирізняються між собою дві:

Перша категорія садівників — це грошовиті. Друга — безгрішні (знову ж, мова йде про гроші, а не про гріхи!).

Так звані грошовиті садівники, цінуючи кожен копійку, суворо дотримуються установлених положень і правил і купують собі скромні стандартні дерев'яні будиночки. Купують в державних організаціях, мають на те відповідні документи і першими справляють новосілля в садах.

Про них злі язики плещуть:

— Це ж треба мати які гроші, щоб одразу будиночок купити і за один день скласти!

Такі репліки кидають, як ви догадалися, ті, у котрих нема грошей. Практика показала, що безгрішні садівники не поспішають з будівництвом. Бо поки на дурничку навезуть цегли, всіляких балок, дощок, вапна, цементу,

шиферу, часу он скільки проходить. Тоді дивнися, а той безгрішний як розгорнеться! Мало не будівельно-монтажне управління створюється на тому об'єкті. Та з механізацією найновішою. Десь і автомашини беруться, і підйомні крани, і бригада мулярів з родичів та друзів. Тут тобі і генеральний підрядчик, і «субчики», і виконроб процесом диригує. Все аж кипить, без нарад і перекурів.

Минає небагато часу, і поруч із твоїм мізерним стандартним будиночком виростає цегляний красень на високую цоколі, під шифером.

Зберуться оті, що «мають гроші», дивуються з того чуда та тільки охкають:

— Чи воно Будинок культури тут буде, чи що?

— Кажуть, що кожної неділі артисти виступатимуть. Самодіяльні, звичайно. Ха-ха!

— Мо', й квитки хазяїн продаватиме?

— А чого ж, відшкодує витрати.

— Це ще нічого. Он підіть на четверту лінію та подивіться. Там один справжнісінький цирк відгрохав. З куполом височезним.

— Сподівається, що до нього Ірина Бугримова зі своїми левами на гастролі приїде. Ха-ха!

Третя категорія садівників ні стандартних будиночків не купує, ні «цирків з куполами» не відгрохує. Ці ліплять дачки з чого попало. Здебільшого з непотрібної нікому тари, старих щитів, уламків огорожі, викинутих на смітник дверей тощо. Як правило, будують вони довго, без будь-якої допомоги, без техніки. І що ж, у них часом казкові будиночки виходять.

Обмовимось, що до першої категорії керівництво колективного саду майже ніколи ніяких претензій не має. А ось з тими, що «Будинки культури» та цілі «пансіонати» зводять, доводиться часом навіть виховну роботу проводити.

Сам будиночок — то ще не все. То, вважайте, лише половина діла. Будиночок той неодмінно треба обставити, відповідно умеблювати. Обсталяються й умеблюються дачки теж по-різному. Але здебільшого сюди йдуть старі матраци, не потрібні в міській квартирі столи, стільці, шафи, буфети. Садові будиночки з першого ж дня їх існування мають дивовижну тенденцію постійно поповнюватися всіляким устаткуванням. З дому у вас уже ніщо не протрапляє на смітник.

— Треба б викинути з кухні і ось цю табуретку. Вона геть розвалюється та й вік свій віджила, — скажете ви вдома.

— Як це «викинути»?! — підскочить дружина. — Я її в сад заберу.

— Там таких уже аж чотири, — заперечите ви.

— Нічого, буде ще й п'ята. Пригодиться.

Наступного вихідного ви вже нестимете на плечах оту поламану табуретку, а на додачу ще й нікудишню вішалку, в сад.

Згодом кімната, а потім і тісна верандочка в садовому будиночку напихається стількома непотрібними речами, що туди хіба боком протиснетесь і то від проливного дощу. Бо в гарну погоду в захаращеній дачці ви просто не всидите.

Тим часом вдома підуть і підуть розмови з прицілом на дальше переміщення деяких речей. Уже значно кращих і добротніших від тих, що перекочували в сад на перших порах.

— Холодильник в нас уже старенький, треба б новий купити, — кине жінка за вечірнім часом.

— Ще послужить і цей, — відповісте ви, не второпавши, куди ото гне дружина. — Та й де ти з двома на кухні подінешся? І так тіснувато.

— А чого це з двома? — уставиться на вас дружина.— Старий у сад завеземо.

— Він тобі там потрібний?

— А тобі ні?! — уже сердито гиркне дружина.

— А як украдуть?

— Не вкрадуть. Будемо стерегти по черзі.

— То, може, накажеш ще й рушницю купити для охорони? — кидаєте їдку репліку.

— Обійдемося без рушниці. Кілька разів на ніч вийдеш та погавкаєш, ніякий злодій не підійде.— закінчить жартом дружина, від чого вас навіть після гарячого чаю кине в холодний піт.

Але, щоб не загострювати взаємовідносин у сім'ї, ще зовсім справний холодильник ви перевозите на дачу.

Після холодильника настає черга за радіоприймачем марки «ВЭФ-аккорд».

— Він же ще зовсім новий. Для чого його в той сад тягти? — доводите ви.— Такі гроші коштує. Та й вдома пригодиться. В ньому ж програвач. Гості прийдуть...

— Новий, але вже не модний. Додому магнітофон купимо. А гості і в саду будуть. Музика не завадить,— урезонять вас домашні.

— Тоді вже давай за одним рипом і телевізор перевеземо,— кидаєте ви іронічно.

— О, молодець! Добре, що нагадав,— зрадіє жінка.— В саду, справді, без телевізора нудно. Вечір настане — хоч на місяць вий. А так — дивись кіно, передачі веселі.

— А вдома що ж, без телевізора будемо? — сердитесь ви.

— Теж купимо новий. Цей уже примелькався. Та й екран у ньому малуватий.

Подвійне обзаведення холодильниками, радіоприймачами, телевізорами влітає у добрячу копійку. Але що поробиш, сад теж вимагає цивілізації.

Всі ці речі аж ніяк не вміщуються в десятиметровій,

пеймовірно захаращеній кімнатці. Тому радіоприймач примощується зверху на холодильник, а телевізор ще вище — на радіоприймач. Наївний читач, якому досі ще не пощастило хоч раз потрапити в загадкове царство садів, може поцікавитись, як же в такому хаосі можна користуватися меблями і всіма отими речами, що знаходяться на дачі?

А ними практично майже ніхто й ніколи не користується. Чому саме? Про це мова піде в одному з наступних розділів.

ДАЛЕКО ПЛЮШКІНУ ДО САДІВНИКА

Коли б відомий гоголівський герой Плюшкін із славнозвісної поеми «Мертві душі» побував хоч в одному сучасному саду, то його, їй-бо, вхопив би інфаркт. Від подиву і заздрощів. У порівнянні з садівниками-любителями він, Плюшкін, — особа жалюгідна. Як він і не збирав старі відра, порване взуття, подертий одяг, якесь там нікчемне мотуззя, але про такі скарби, яких надбали запопадливі садівники, йому, нещасному, й не снилося.

Річ у тім, що як тільки людина стає садівником, у неї практично не пропадає ніщо. Помічено, що в будинку, де мешкають садівники, у сміттєпровід ніколи не потрапляє жодна ганчірка. Не кажучи вже про речі більш цінні.

Першими в сад перевозяться старі піджаки з протертими ліктями і заялженими комірами, подерті на пікантному місці штани, поношені жіночі халати, панчохи без п'ят. Всі черевики, сандалії, босоніжки, які вже не підлягають ремонту, теж опиняються в саду. У дощову погоду в сад перекочовують старі плащі, продірявлені парасольки, деформовані капелюхи, полинялі хустки.

А з настанням осінніх холодів поступово в сад переправляються віджилі свій вік пальта, куртки, кофти, светри, пуловери і закоцюрблені чобітки, що давно вже просять каші.

Така доля чекає на старенькі ковдри, простирадла, подушечки, занавіски на вікна, штори на двері, рушники, скатерки, покривала на ліжка.

Але й на цьому міграція всілякого лахміття і рухляді з квартири в сад не припиняється ніколи, ні на один день. Ще ж не згадано про такі необхідні предмети, як посуд та інше добро, необхідне для сервірування стола. На дачу поступово перекочують старенькі непарні або надтріснуті миски, тарілки, блюдця, чашечки, склянки. До них додаються ложки, виделки, ножі, а також кружка і хлібниця. Але коли вже є в саду миски, тарілки, чашечки, то виникає нагальна потреба і в більш солідному начинні. Тому скоро туди перевозяться алюмінієві каструлі різних розмірів — від великої до малої, чайник з багаторічним накипом і дужкою, прикрученою мідним дротом. Трохи згодом на новому місці опиняються вищерблена маслянка, старомодна цукорниця, чайничок для заварювання чаю.

Посуду збирається так багато, що він уже не вміщується ні на столі, ні на примітивній полиці, і тоді постає питання, де його розміщувати. Класичний варіант вирішення цієї проблеми — перевезти з квартири старий буфет чи сервант. А додому, звісна річ, придбати щось нове і модне.

Але й на цьому потік всіляких речей у сад не припиняється. Тепер уже вдома ви не викидаєте ні баночки з-під кави чи з-під консервів, ні ящика з-під посилки, ні навіть картонної коробки з-під нового взуття.

— Гляди ж, не викинь, заберемо в сад. Там пригодиться! — тільки й чуєте ви, ледь доторкнувшись до якоїсь зовсім непотрібної речі.

Тому кожна поїздка в сад лягає відчутним тягарем на ваші спини й руки. Ще ніхто не бачив і, запевняю вас, ніколи не побачить садівника-любителя з порожніми руками чи не нав'юченого, як верблюд. Коли від станції, де зупиняється електричка, до садів у чистому полі витягається довжелезна шеренга людей, ви можете побачити в їхніх руках і на їхніх спинах старі корзини, згортки порваного толю, віконні рами, половинки дверей, шматки заіржавілих труб, уламки скла, облізілі цинкові виварки й корита, вищерблені раковини умивальників і навіть унітази. Люди поспішають, а всі ці речі гойдаються, бряжчать, дзвенять, скрегочуть і створюють таку звукову руду, що хоч затуляй вуха і тікай світ за очі.

Доречно звернути увагу читача на одну істотну деталь. Як тільки людина стала садівником, вона тут-таки набуває властивостей своєрідного санітара міста. Садівник не пройде без уваги повз нікчемний будиночок, зламаний на знос. Нехай з тієї розвалюхи заберуть цеглу, уціліле дерево, справні двері й вікна, але там неодмінно щось залишиться і садівникові: нехай то буде половинка рами, шматок погнутої бляхи, заіржавілий «гусак» для електропроводки — все те чи щось із того пригодиться садівникові.

Справжній садівник-любитель не пройде байдуже і повз зв'язківців, які прокладають нову чи ремонтують стару телефонну лінію. Вони часом залишають після себе поламані, надщерблені цементно-азбестові труби. Для садівника — це теж скарб. І він йому не дасть довго залежатися.

Не залежаться навіть до ранку й старі, віджилі свій вік дитячі санки чи колясочки, кимось винесені увечері з квартири і складені в кутку двору, щоб їх підбрала спеціальна машина, що вивозить з міста всяке хлам'яття.

Через кілька днів підібраний і доведений до пуття «гусак» красується на даху садового будиночка, поло-

винка старої рами «вписалася» в хлівець для інвентаря, з уламків цементно-азбестових труб споруджена витіювата альтаночка, а старенька дитяча коляска довгий час зі скрипом і виском служить садівникові чудовим засобом для доставки води із ставка і розвезення гною по городу.

З появою садівників не пропадають даремно і порожні жерстяні банки з-під оселедців пряного засолу та з-під халви. Ними так чудово прикрашаються причілки будиночків, що нагадують собою велетенського коропа з блискучою сріблястою лускою. Ну, а в багатьох садівників, котрих бог щедро нагородив дітьми й онуками, на хвіртках, на будиночках, а то й просто на високих тичках виблискують на сонці і торохтять на вітрі жерстяні півники, млинки, моделі літаків найсучасніших зразків.

Філософія цього процесу підбирання хламу полягає в тому, що він безперервний. Щось із підбраного виявляється нікудишнім, щось швидко ламається. Тоді на його місце на плечах садівника прикочовує інший непотріб. І ще одне. Все, що винесене з міста, назад ніколи не повертається. На величезну радість і вітху працівникам комунальних закладів.

ЗДОРОВИЙ ВІДПОЧИНОК

Я навмисне обминаю розділ «Праця в саду», бо в розумінні переважної більшості людей, сад — це дача, а дача, — значить, суцільний тобі відпочинок. Туди тільки й їдуть, щоб посидіти, добре попоїсти, поспати на свіжому повітрі, сил набратися.

Одні садівникам заздрять. Правда, білою заздрістю: — От Коваленкам лахва! Мають дачу. Два вихідні відпочивають там, відпустку проводять там. Ні витрат ніяких, ні турбот. І не треба кожного разу голови ламати, куди саме виїхати на лоно природи.

Інші до садівників ставляться відверто вороже:

— Куркульня чортова! Живуть, як у раю. Пообзаводились дачами. Вигулюються там та ще й свіжу копійку мають. Такими грішми ворочають!

Ну, що ж, і ті й ті мають рацію. І щодо відпочинку, і щодо свіжої копійки.

Відпочинок для садівника проходить так. Приїжджаєте ви в сад, як правило, тільки з дружиною. Бо в синів і дочок саме на вихідний призначені якісь термінові справи і невідкладні побачення. Воно й у вас часу обмаль, і діла завжди якісь є. Навіть не особисті, а в інтересах усієї сім'ї. Але те в рахунок не йде.

— Що ж, я сама мушу їхати? — кине докір дружина. — Уже на мене й так усі пальцями тикають, ніби я вдова якась!

Перед таким докором ви не встоїте аж ніяк. Та й дружину, коли ви їй справжній чоловік, шкода. Вона вдома щоденно патягається та ще й там додати.

Так ось, значить, приїжджаєте ви в сад. Привозите з собою хліб, шматок сала, кілька сирих яєць, бідончик вчорашнього борщу і пляшку чи дві кефіру. Це щоб не охлянути, відпочиваючи.

Запримітьте, що тільки ви вступили в царство садів, як ваша дружина так і стріляє очима по чужих ділянках. І все вас підштурхує:

— Дивись, дивись, які в людей полуниці! Треба й собі щось робити!

— Бачиш, як он чоловік перегній розкидає? Нам теж треба порозсипати, а то звалили в яму та й чекаємо з нього користі!

— А он чимось дерева обприскують. Біжи запитай чим, та й собі свої пообприскуємо.

Доки дістанетесь до своєї ділянки, ви вже маєте добрячий стимул. В саду ви поспішно знімаєте з плечей сидора, хочете присісти, щоб ноги трохи відійшли, бо від

електрички до вашого саду добрячих три кілометри по ніску тьопати. Але присісти вам не вдається.

— Ану, швиденько відчини сарайчик та подай мені сапу! — скомандує захекана дружина.

Ви біжите, дістаєте сапу і подаєте жінці.

— Ти ж хоч перевдягнись, накинь на себе щось стареньке, — кажете ви дружині в надії, що хоч час перевдягання піде на відпочинок з дороги. Але і цей маневр не проходить.

— Те, що на мені, теж не святкове, — кине на те дружина. — А ти бери відра та наноси води, щоб було чим поливати. Та й самим захочеться ж напитися.

Коли вже мова зайшла про воду, то, вважай, пропало діло. Своєї у вас нема. А наносити з чужого колодязя — проблема теж складна.

Саме тут час зробити невеликий відступ від оповіді про здоровий відпочинок і розповісти про садові колодязі.

Якось так повелось, що сади хоч і колективні, а воду кожен хоче мати свою. Ось тут-таки, біля порога будиночка. Тому одні копають колодязі, як батьки, діди й прадіди наші копали, а інші — роблять свердловину. У більшості випадків колодязь копають просто вручну. Тоді на місці виготовляється опалубка і виливаються цементні кільця. За розрахунками, кілець тих потрібно, скажімо, вісім. Насправді ж в землю опускається дванадцять, а то й чотирнадцять. Для свердловини потрібні різні спеціальні труби, фільтри, насос. Але ось господар зітхнув з полегшенням і навіть поставив могорич тим, хто разом з ним трудився. Довго тоді біля нового колодязя лунають веселі пісні, чується дружний сміх, дзвенять жарти. Гості, крім чогось істотного, п'ють ще каламутну холодну водицю, вихваляють її незвичайний смак, обливають один одного. Потім розходяться.

І нерідко буває так, що не встигли ви після тих гостей посуд зібрати, прилаштуватися його помити, а вода

з криниці невідомо куди поділася. Тільки що була — і вже її не стало. Зникла. Сподіваєтесь на чудо: вода таки появиться. Та щастить небагатьом. Хоч вона й прибуде через певний час; але в такій кількості, що на долю сусіда не вистачить.

Отож, коли ваша дружина скаже вам: «Наноси води!», ви почухаєте потилицю, роздумуючи, як це краще зробити. Йдете до одного сусіда, в котрого є колодязь, йдете до другого й третього. Поки що без відра, щоб не лякати його. Йдете ніби так собі, словом перекинутись, про погоду поговорити, про шкідників, що дерева нищать. Аж після вступу, між іншим, питаєте:

— Ну, як? Води в криниці досить?

— Де там. Ходимо аж на дев'яту лінію до знайомих. Там низина, вода ближче.

Значить, тут вам не клюнуло. Переходите до іншого садівника. І знову про погоду та шкідників розмову заводите. Обхід закінчується удачею.

Догадливий господар уже знає, чого ви прийшли, тому одразу до вас:

— Не тратьте часу на зайві теревені, а приходьте з відрами. Сьогодні ми не поливаємо, то ви носіть собі.

Ну й носите, доки заповните бочку, виварку, ночви, каструлі і навіть всі консервні банки. Ще не відхекались від води, як дружина, не перестаючи гепати сапою, не розгинаючись від землі, нову роботу вам:

— Позабивай кілочки, наріж мотузків та попідв'ялуй геть усі помідори!

Беретесь за помідори. Потім знаходиться ще і ще щось. Всю роботу і ви, і дружина ваша робите, так і не переодягнувшись і навіть не розпакувавши сидорів, які привезли з дому. Не знайшлося часу.

Коли вже відчуваєте, що ноги під вами аж гудуть, а в шлунку так смокче, що в очах темніє, несміливо вносите розумну пропозицію:

— Кидай сапу, сядь та відпочинь трохи. Ти вже он як паробилася!

— Еге, ніколи розсідатися, бур'яни такі за тиждень вимахали, що в них скоро вовки розведуться,— кидає на те дружина.

— То, може, хоч перекусимо,— не здаєтесь ви.

— Ще рано. Ось досапаю грядку, тоді вже. І сам менше на сонце поглядай, працуй! — розсердиться жінка.

Ви підв'язуєте помідори, а в голові одна й та ж думка: «Це ж треба було мені, дурневі безпросвітному, з цим садом зв'язатися! Та на дідька лисого він мені потрібен, коли тут світа божого не бачиш, на сонце не маєш права поглянути!»

Так за роботою минає й день. Спадає спека, менше пітніє спина, а в тілі вашому пульсує німа втома. І нарешті настає щаслива мить, коли ви кидаєте все, сідаєте на старий ящик під будиночком і блаженно розслабляєте руки, ноги, плечі. Так сидів би до безкінечності. Але то лише солодка мрія...

— Швиденько збирай все, занось в сарайчик! Та будемо бігти, бо на електричку запізнимось! — нагадає вам ваша розсудлива і невтомна дружина.

Поспіхом все збираєте, ховаєте, обтрушуєте землю з одягу, миєте руки і, зваливши сидора на плечі, таки справді біжите до залізничної станції.

А як же та їжа, яку ви брали з собою? Уявіть, ви так наловчуєтесь, що, біжучи до електрички, з'їдаєте і хліб з салом, і вихлебтуєте борщ з бідончика, і випиваєте зводянний кефір. Цей приємний процес завжди супроводжується захоплюючою мрією: «Оце б швидше добратися до станції, зайти в вагон електрички і хоч на краєчку лави присісти».

До станції ви, хоч і добряче захекавшись, добираєтесь вчасно. В електричку з чималим зусиллям проштовхуетесь. А ось щодо того, щоб ще й сісти, то ваша голуба

мрія справджується не так і часто. Здебільшого не те що сісти, а й стати на обидві ноги нема де.

Часто-густо ви стоїте на одній нозі, тримаєте в руках ношу і з надією чекаєте, чи не встане хтось на наступній зупинці. Але всі ніби поприростали до лавок аж до кінця шляху. Щастя ще, коли вам хоч у тролейбусі знайдеться місце. Тоді як вмоститесь, то й на своїй зупинці не хочеться виходити. Так і їхав би хоч на край світу. Аби сидячи.

Вдома ви з насолодою залазите у ванну, хлюпоцетесь і ніжнєте у теплій воді, поспіхом вечеряєте і, не вмикаючи ні радіо, ні телевізора, розлягастесь у ліжку.

Солодкий сон приймає вас у свої ніжні обійми. Він знімає з вас втому, роздратування і щедро вливає у ваше тіло нову порцію енергії та бадьорості.

На завтра, хоч ви ще й ходитимете розкарячивши напружені ноги, колегам по роботі, товаришам і знайомим хвалитиметесь, як гарно провели вихідний день у саду, як надихалися польовим запашним повітрям і чудово відпочили.

А ті, що слухають, то тільки охкають та язиками прицокують:

— Яке добро — сад свій мати! От живуть люди! Треба якось і собі...

А ви, як уже того дуже захочеться, можете й справді відпочити в своєму саду. Не часто, звичайно, але хоч один чи два рази за літо зможете. Для цього на вихідний, а ще краще — на обидва вихідні, треба взяти з собою друзів.

— Ти знаєш, було б добре запросити до нас у сад Яковенків. Люсю і Віталія, — пропонуєте ви дружині десь під кінець тижня. — Вони ж дачки не мають і будуть щиро раді за місто виїхати.

Яковенки — це ваші давні друзі, але зустрічаєтеся ви з ними рідко. У кожного-бо свої турботи.

— Дзвони і домовляйся,— зрадіє дружина цій несподіваній пропозиції. Їй теж хочеться відпочити, душу відвести.

А десь в глибині несподівано сяйне думка, що ще дві сапи можна буде залучити до роботи на ділянці.

У п'ятницю ви дзвоните до Яковенків, розказуєте, що й до чого, і умовляєтеся зустрітись в суботу вранці на приміському вокзалі. В цьому випадкові ваш сидір наповнюється не лише закусками. Бо й у вас десь у глибині теж несподівано сяйнула думка, як його краще провести ту зустріч з друзями. Оскільки в наш час у стосунках з близькими людьми не обходиться без телепатії, то й у вашого друга Яковенка сяйнула правильна думка. Ще коли ви по телефону говорили.

Перед відходом електрички радісна зустріч. А всілися — жінки одразу в свої розмови поринуть. А ваш товариш тим часом на вухо вам про те, що йому ще вчора на думку прийшло:

— Я з собою дещо прихопив. З домашніх припасів. Все не було з ким пробу зняти.

— І я прихопив,— хвалитесь і ви.— Чи не буде це забагато?

— Не буде! — підхоплює ваш друг. І на душі у вас стає спокійно і гарно.

Цього разу похід від станції, де ви зійшли з електрички, до самого саду якийсь легкий, приємний. Ви ніби вперше бачите і поле, на якому колоситься жито, і закучерявлену зелену лісосмугу, і невеличкий тополиний гаїок, в якому біліє хатина, а поблизу неї сіріє цементне кільце колодязя.

В саду дружина, за звичкою, біжить до сарайчика, хапає в руки сапу, але, впіймавши ваш лагідно-докірливий погляд, залишає на місці той інструмент і йде показувати гостям своє хатне господарство. А ще згодом розгортається підготовка до обіду.

Тут уже, говорячи мовою офіційною, вводяться в дію всі ваші наявні потужності: газова плитка, каструлі, сковорідка, чайник та всяке інше начиння. Ви з другом перевіряєте, чи не зіпсувався під час перевезення холодильник, і спритно засовуєте у морозильне відділення дві пляшчини. А жінки чистять і варять картоплю, смажать яєчню з салом, нарізають ковбасу, готують салат, гріють чай.

Щоб було де примоститися пообідати, очищається стіл, збитий з непроструганих дощок і прилаштований на двох стовпчиках поблизу будиночка. Пообідати за таким столом — найвища насолода. І сонце, і повітря, і чудовий краєвид, і співи пташок — все це додає апетиту, піднімає настрій, бадьорить вас так, що злетів би і полинув у простір. Але далі кімнати летіти нема потреби. Холодильник там. Він, виявляється, хоч і торохтить трохи, але працює справно.

Не дивлячись на те, що пляшки добре-таки охолонули, обід в саду проходить у дружній і теплій обстановці. По обіді йдете на озеро. Потім до лісочка. А доки повернетесь назад, дивись і до вечері збиратися час.

Доки готується вечеря, саме час подумати про ночівлю. Для цього хоч частково розвантажується кімната від всілякого лахміття, перетрушуються старі ковдри, простирадла, провітрюються подушечки.

Про сон і говорити нічого. Краще ви ще ніде й ніколи так не спали. Тим більше, що холодильник уже не торохтить. Навіщо даремно електроенергію затрачати, коли він порожній.

Ці вихідні в саду пролітають, ніби ластівка. Вони залишають приємний спогад надовго і надовго. Бо такий відпочинок хоч і випадає один чи два рази на рік, але його можна сміливо прирівняти до повної путівки на курорт. Хіба тільки, що моря нема.

ПОЖИНАННЯ ПЛОДІВ, або Свіжа копійка

Читач може подумати, що садівники-любители бояться праці, тікають від неї, шкодують, що за роботою нема коли й спину розігнути та намилюватися чудовою природою. Якщо така думка хоч на мить закрадеться у вашу свідомість, вважайте, що вона абсолютно помилкова.

Ні, справжній садівник, якщо він уже, нехай навіть необачно, вскочив у цю халепу, трудиться в поті чола свого. Бо він свідомий того, що праця — це, по-перше, здоров'я, а значить, і довголіття; що праця, по-друге, — це й культурний відпочинок; і, по-третє, він завжди сподівається, що праця та скоро чи не скоро, а неодмінно окупиться якимось матеріальним стимулом. Він певен, що настане щасливий час пожинання плодів.

Слово «пожинання» ми вживаємо цілком умовно. Бо в буквальному розумінні жати можна пшеницю, жито та інші злакові рослини. А в саду, на тому клаптикові землі, де вже від самих фруктових дерев і плодкових куців тісно, злаків ніхто не сіє.

Перші роки, доки деревця малі і називаються щепами, в саду є галявини, які ви дбайливо засаджуєте полуницями. Як всі порядні садівники. Урожаю тих полуниць ви чекаєте вже на другий рік. І вже в умі плануєте собі, скільки самі ягід з'їсте, скільки родичам і друзям роздасте, а скільки, можливо, й продасте, щоб хоч якоюсь мірою відшкодувати чималі затрати на сад.

Але весна вносить в усі ці ваші економічні розрахунки свої корективи. Полуниці майже на всій плантації пропали. Вигоріли до корінця.

Виявляється, коли ви садили, то передали куті меду. Тобто так щедро посипали рослинки невідомо якими мінеральними добривами, що про нормальний їх ріст годі було й думати.

Ви себе картаєте, можете рвати па собі волосся, як ще його чимало збереглося на голові, але тим біді не зарадиш. Треба починати все спочатку: садити, поливати, сапати і чекати наступного року. Цього разу ви збагачені гірким досвідом, тому полуниць взагалі не підживлюєте. «Хай уже буде, що бог дасть». І наступного року таки «бог дав». Але не дуже багато. Бо, як пояснили бувалі садівники, ви посадили не той сорт полуниць. Дуже дрібний і пізній. І все ж у вас полуници свої. Кожного дня можна назбирати повне дитяче іграшкове відерце. І ви їдете, збираєте. Щоб не пропали. Вартість проїзду не враховується. Головне, що полуници у вас не з базару. І ви їх апетитно їсте з сметаною, з молоком, з цукром. При ощадливості і кмітливості можна й варення зварити. Кілька баночок. Але його вистачить на всю зиму. Питимете чай з тим варенням, а в спогадах все вертїтиметься сад і грядка з червоними ягодами.

Нарешті настає щасливий рік, коли у вас полуниць тих вродило, «як гною». В саду від них аж в очах червоно. «Ось коли пожинатимемо плоди,— вирує радісна думка.— Треба частину продати та хоч за дорогу виручити». Думка та вирує, аж доки ви з дружиною, нав'юченою двома повними кошиками, не дістанетесь до базару. Людоньки, що тут робиться! Полуници тієї, хоч гатку гати! Та все ягода — одна в одну, та все якогось особливого сорту, та все її продають якісь сміливі і призвичайні до того люди. А вам і місця довго нема, і вагів не вистачило, і незвично ціну заправити таку, як усі заправляють, і соромно біля кошика стояти, бо ще хто із знайомих побачить.

— Та провались воно пропадом! Хіба ми спекулянти які, щоб торгуватися ось тут! — плюнете ви і, заплативши за місце, за ваги і не вторгувавши ні копійки, тікаєте з дружиною і зі своїм врожаєм полуниць додому.

Все оте й на краце. Іж собі свіжі ягідки, вари вареннячко, роздавай ту полуницю родичам, друзям. І стільки

«спасибі» маєш, що на все життя вистачить. А що вже до косметичних масок, то хоч по три рази на день роби та хоч по півкілограма на кожну щоку накладай.

Від такої реалізації врожаю самі тобі приємності. А головне — дружина ваша так помолоділа від масок, що ні зморщечки, ні плямочки на обличчі, і серденько ваше заб'ється до неї, і почуття ваші ніжні защебечуть соловейком, як у далеку пору юності. То хіба не варто навіть заради цього поратися в саду?

Приблизно така ж реалізація чекає на вас згодом, коли почнуть родити яблуні і групи, вишні і сливи. Але на той час у вас не стане полуниці. Її назавжди затініть буйна крона вашого саду. Та ви вже й не шкодуватимете за нею. Бачили ж, скільки тієї полуниці на базарі! Вам завжди вистачить. Аби гроші!

ВЧЕННЯ — СВІТЛО

Глибоко помиляється той, хто думає, що вести садове господарство — справа лише бажання й ентузіазму. Нічого подібного. Щоб у вас була навіть воляча сила, щоб ви копали заступом і гепали сапкою день і ніч, все одно ні до чого путнього не догепаетесь. Потрібна наука. Без науки, без ґрунтовних агрономічних знань аж ніяк не обійтися.

Це, правда, не означає, що перед тим, як обзавестися садовою ділянкою, неодмінно треба закінчити сільсько-господарську академію чи бодай технікум. Ні, заводити садок і доглядати його можна й без диплома. На перших порах, звичайно. А далі, кожного божого дня, ви маєте збагачувати себе теорією, знаннями біології. Інакше і в сортах дерев та кущів не розберетеся як слід, і в самому догляді за ними наробите чимало помилок, і взагалі,— замість прямої дороги, блукатимете манівцями.

Тому, ставши садівником, ви обов'язково захоплюєтесь спеціальною літературою. Ясна річ, одразу ви тієї всієї літератури дістати не зможете. Ви її накопичуєте поступово. За рік чи два у вас в квартирі будуть книжки, журнали, всілякі брошури, а найбільше вирізок з газет. Ви ними заб'єте книжкову шафу, всі полиці, нижні відділи серванта, телевізорну тумбочку. Коли вже для агрономічної літератури місця не буде, тоді сміливо перекочуйте з нею на антресолі. Робіть це, коли нема вдома дружини. Бо з антресолів доведеться знімати консервацію і розтикати її десь по темних закутках у кухні. Може статися, що згодом у вас набереться стільки спеціальної літератури, що й розібратися в ній буде важкувато. Власне, важкувато стане знайти потрібну статтю. В такому випадкові рекомендується закінчити хоч короткотермінові курси бібліотекарів і навчитися завести каталог.

З книжок, брошур, журналів і вирізок з газет завжди можна дізнатися, коли і як підливати дерева, які добрива вносити в ґрунт, як боротися з шкідниками та ще багато чого корисного. Але оскільки вам про все це прочитати практично не буде коли, то чи не найкраще підвищувати свої знання з біології шляхом наукових бесід з досвідченими садівниками. А вони, звичайно, знайдуться. Бесіди такі найкраще вести під час поїздок в електричці. До речі, якщо ви від природи сором'язливий, то не обов'язково навіть заводити з кимось розмову. Вам варто лише повести вухами, впіймати хвилю, на якій мовиться про сади, роззявити рота й уважно слухати. І ви наслухаєтесь такого, що про нього навіть в книжках не вичитаєте.

Ось ви їдете одного дня, а у вас за спиною розмова точиться:

— Навіщо це ви цілісіньке відро яєць в сад везете?— чути зацікавлений жіночий голос.

— Це не яйця, а шкаралупи,— у відповідь на те.

— А що ви там з ними робите?

— Товчемо на порошок і по саду розсіваємо.

— Дивина, а що ж це дає?

— Багато чого дає. Грунт кальцієм збагачує. Казала одна, що відколи почала шкаралупу з яєць розсівати по городу, то стільки помідорів і яблук родить, що й дівати нікуди.

— Дивина. Вперше чую. Треба буде й собі, а то ми досі все це добро разом із сміттям викидали.

Проходить якийсь час, і вже на багатьох садових ділянках серед літа ніби сніжком припорошило. Придивитесь — а то порошок з ячної шкаралупи. Значить, багато хто почув ту розмову в електричці. І ви вже шкаралуп не викидаєте. За місяць-два і ваша ділянка не тільки біла — по ній босоніж пройти неможливо: під ногами все тріщить, ніби лід молоденький.

Згодом «мода» на ячну шкаралупу зникає. Хтось допетрав, що вона не розчиняється в воді, а значить, і користі ніякої не дає. Зате блискавично розноситься інша агрономічна порада: ніщо так не знищує шкідників саду, як тютюнова настойка. Тепер за тютюновою мукою погоня по всіх магазинах. Хто не дістав, знаходить інший вихід: жінки чатують за чоловіками, витягають у них сигарети, витрушують з них тютюн і настоюють на воді. В такому випадкові лише одноразове обприскування дерев обходиться дуже дорого.

Оскільки найновіші поради з теорії садівництва черпаються головним чином з бесід в електричці, то може виникнути логічне запитання: а навіщо ж тоді вся ота література, що геть заповонила всю квартиру і будиночок в саду? Запитання цілком слушне, а відповідь на нього досить оптимістична і раціональна. Коли вже у вас зібралось стільки спеціальної літератури, то можна добряче підготуватися, здати кандидатський мінімум та й засісти за дисертацію. Потім успішний її захист, товариський банкет і... блискуча наукова кар'єра.

Правда, на цьому шляху для декого може бути незвична перешкода. Скажімо, перед захистом кандидатської дисертації особам, котрі не мають вищої освіти, треба ще закінчити інститут. Але то справа бажання, як і в садівництві.

Хто ж уже захистився чи не має жодного бажання це зробити, а літератури в нього — завал, можна її акуратно пов'язати, викликати таксі й завезти на пункт прийому макулатури. Через певний час ви матимете в своїх руках «Королеву Марго» чи «Жінку в білому». У дощову погоду, коли ні копати, ні сапати не можна, ви їх читатимете з великою насолодою.

Так що від літератури сама лише користь. Бо, як відомо, вчення — світло.

ПІСЛЯМОВА

Про сади можна було б писати та й писати. Але головне — це зробити заспів. А там садівники-любители і читачі самі ще багато чого розкажуть, багато чого домагаються з власної практики, з баченого й почутого на терені отих садових діляночок, що розкинулись навколо Києва і поблизу багатьох міст.

Авторові хіба що залишається зробити деякі уточнення, пояснення та узагальнення. Хоч і вони теж до дна не вичерпають цієї цікавої і веселої теми.

Приміром, в нашій розповіді йшлося весь час про садівників, котрі починали все з голого клаптика майже непридатної землі. Але ж є й такі, що купили собі сади. Чому про них не сказано ні слова? Е-е, нехай пробачать, але вони прийшли на все уходжене, на все готовеньке і на перших порах почувують себе просто розніженими дачниками. Вони не гасали за інвентарем і щепами, не тягали на плечах будівельних матеріалів і меблів для

будиночка, не копали колодязя і не збирали органічних добрив десь на випадкових пасовиськах, не... Одне слово, придбати сад готовенький — все одно, що одержати військове звання майора, ніколи не будши солдатом.

Ось хоча б і наші земляки, Дуся і Олексій Сировці, теж садок собі купили. Ну й що? Для них це сама насолода. Куди на вихідний? У Глеваху. Ягодок поїсти, у холодку пообідати, ну й дещо там зробити. Скажімо, сапою помахати. Але то лише для розминки, для власного задоволення. Правда, для цих садівників лахва теж минається. Тільки не одразу, згодом, а це набагато легше, ніж було тим, що починали першими.

Читач може ще закинути докір: «А чому це в повісті тільки й мови-розмови, що про всілякі труднощі?» Запевняю, що тут нічого не перебільшено, нічого й не применшено. Можу в цьому заприсягнутися від імені сотень і сотень садівників-любителів. Не буде перебільшенням, коли скажемо, що в такому саду Адам і Єва не прожили б і трьох днів. Вони б з нього накивали п'ятами, навіть не дочекавшись свого заповітного яблука. А нашого справжнього любителя, справжнього ентузіаста і силою не викуриш звідціля. Наш брат може того яблука чекати роками і роками. Бо що таке сади?

Сади — це велика радість для людей, окраса і оздоровлення навколишньої природи! Тільки закінчується трудовий тиждень, і вже від залізниці, від автобусних зупинок і річкових причалів польовими стежками йдуть і йдуть люди: дорослі, діти й зовсім старенькі. І менше у вихідні натовпу на вулицях, менше штовханини в міському транспорті, в магазинах, абсолютна тиша в багатьох квартирах.

Сади — це чудове місце для літніх відпусток. У кого вони є, тим не треба думати, як за десять днів наперед дістати квитки на поїзд чи літак, не треба бігати по Ялті чи Одесі у пошуках підходящого сарайчика для тимча-

сового житла, не треба кожного дня перегиркатися з кимось за квадратний метр гальки біля шумливого моря. Приїхав у сад — працюй, відпочивай, а весело на душі — пісень співай. Хоч і на всю силу. Тут поле, ніхто не спинить.

Сади гарні й принадні в усі пори року. І навесні, коли цвітуть дерева, зеленіють грядочки, а в небі, високому і чистому, дзвенять піснями жайворонки; і влітку, коли по землі стеляться червоні полуничні килимки, а яблука, груші, вишні наливаються живими соками; і восени, коли збирають стиглі плоди й помідори, а квіти щедро дарують вам найкрасивіші букети; і навіть зимою, коли падає перший лапатий сніг, а ви бредете стежиною, щоб забрати додому далеко не повний бутель із саморобним яблучним чи порічковим вином.

Сади гарні й принадні завжди, коли дивитися на них очима великого природолюбця, очима мудрого філософа, який знає ціну праці й красі, а не очима здирника, котрий волів би, щоб замість листя на деревах і кущах росли п'ятаки, а то й карбованці.

Отже, справжнім садівником-любителем ви будете доки щиро дружитимете з працею, а полуницями, плодами й квітами ділитиметеся зі своїми близькими, друзями, сусідами й просто з людьми.

А якщо вже ви в саду та зробили птахоферму, побудували вольєри і розвели нутрій, якщо ви з своєї діляночки протоптали стежку на базар — пиши пропало. Вважайте, що ви назавше вибули з почесної сім'ї садівників.

Деяких садівників мучить спокуса придбати автомашину. Застерігаємо: не хапайтеся ви за це злополучне яблуко. Мати власну автомашину добре лише теоретично. Мовляв, зручно добиратися до саду, легко перевозити врожай. Воно ніби й так. Але зважте, що машина вас неодмінно відірве від маси садівників у вагонах електрички, в автобусах, річкових катерах і на польових стеж-

ках, а головне — допоможе забути ту солодку втому від тяжкої ноші, що кожного разу, ніби перше кохання, пронизує вас ніжною млостю від голови до ніг.

Зауважимо, що сади офіційно називаються колективними. Це зовсім не означає, що колектив вашого підприємства чи вашої установи ходитиме обробляти вашу діляночку. Ні, просто ви часто вносите гроші на організацію колективного поливу садів і обприскування від шкідників, на прокладання якоїсь дороги, на спорудження ставків, на охорону. Правда, ні асфальтової дороги до свого саду, ні труб для поливу, ні путнього ставка ви не дочекаєтесь роками. А ось охорону можете бачити. Для цього варто знайти хатку, біля якої солодко сплять здоровенні вдово-вані собаки. Станьте на відстані і чекайте. Можливо, за годину-дві і охоронник ваш з хатки вийде. То й побачите.

І ще. Хоч сади, як правило, розташовані в глухих закутках, але й сюди згодом доходить сервіс. Першими його приносять, точніше привозять, догадливі працівники споживчої кооперації. Зваживши на те, як часом важко садівникові, крім вантажу необхідного, тягти з собою ще й пляшку з якимось напоєм, вони знаходять вільний п'ятачок землі, швидкокоруч споруджують там магазинчик, і, дивись, життя закипіло. Уже тобі й хліба можна купити, і до хліба, і вже біля магазинчика, як і в місті, деякі по троє гуртуються.

І все ж... І все ж сади — це радість! А садівник-любитель — це великий оптиміст, людина доброї і веселої вдачі, яка не чекає милості від природи, а невтомно працює творить красу.

І не тільки для себе. Для людей.

З М І С Т

Шалений, шалений теми...	5
Не на того напав	8
Перед екзаменом	12
М'який характер	15
Квартира напрокат	19
Товста книжка	24
Чарівна панорама	28
Душа болить	32
Делікатна справа	35
Фронт роботи	40
Абітурієнт	43
Треба все навпаки	47
Синова премія	51
«Королева Марго»	54
Не осоромились...	59
Вільний птах	62
Ідеальний чоловік	65
Не хекайте, мамо!..	69
Прикмети часу	72
Кінець світу	77
Швидше висилайте!..	80
Нев'яуча молодість	84
Погоня за злодієм	89
Здорова, нівроку	94
Свіжина	97
Пришелець	101
Кавун	104

В обідню перерву	107
Складна ситуація	111
Веселіше, дідусю!..	114
Комедійний сюжет	118
РАЙСЬКІ САДИ.	
<i>Гумористична повість</i>	123

9⁰ квартал

Лоріс Селірнава

43 126 38

Лл 20 155 40 41 5 3

ИБ № 337

ИВАН ИОСИФОВИЧ СОЧИВЕЦ

Деликатное дело. Юмор и сатира

Издательство «Радянський письменник»

(На украинском языке)

Редактор В. Ф. Баранов

Художники Р. Є. Безп'ятов,

Г. П. Філатов

Художній редактор Д. О. Лукомський

Технічний редактор О. К. Бищенко

Коректор В. П. Зуб

Здано на виробництво 16. XII
1976 р. Підписано до друку 24. II
1977 р. Формат 70×108^{1/32}. Папір
№ 1. Фіз.-друк. арк. 5^{1/8}+1 вкл.,
умов.=друк. арк. 7,26, обл.=вид.
арк. 6,49. БФ 29773. Тираж 65 000.
Зам. 1951. Ціна в оправі 58 коп.

«Радянський письменник»

Київ, бульвар Лесі Українки, 20.

Львівська книжкова фабрика
«Атлас» республіканського ви-
робничого об'єднання «Поліграф-
книга» Держкомвидаву УРСР.
Львів, Зелена, 20.

58 коп.

